

Snad v rámci skládání přísahy věrnosti se dostavili zástupci některých královských měst, v nichž dosud vládly katolické rady. Korunovace proběhla ve stíněné náladě. Zikmund spíše než na radovánky musel myslet na rekvírování všech cenností nacházejících se na Hradě, aby mohl zaplatit velitelům křižáckých oddílů. Nerozpakoval se ještě v den korunovace a den následující zabavit poklady katedrály i kláštera sv. Jiří. Zejména dal rozebrat nádherný náhrobek ve svatováclavské kapli.

Korunovace byla velkým Zikmundovým politickým úspěchem. Byl přijat českou šlechtou, byť nikoli v rámci zemského sněmu, a řádně korunován. Ambice pražského měšťanstva spolupodílet se na korunování králů byly zklamány. Není proto divu, že měšťanská publicistika korektnost korunovace, ač neprávem, zpochybňovala a zesměšňovala. Pražané se však ve svých nárocích mohli opírat pouze o to, že se jejich zástupci účastnili roku 1400 korunovace královny Žofie. Zikmund byl před zahraniční veřejností zbaven pochybností o právoplatnosti své vlády a do budoucna bylo jednání o jiného panovníka znesnadněno.

IV. Nucený odchod z Čech (1420–1422)

Vy Češi jste všichni dohromady zrádci a kacíři; kdybyste byli zůstali u mne, nebylo by zabito tolik dobrých lidí a pánů a Praha by dnešního dne byla naše.

Zikmundův výrok po bitvě u Vyšehradu, jak jej zaznamenal Eberhard Windecke (†1442) ve svých *Pamětihodnostech*

Odměna věrným

Zikmund po vyrovnání dluhů žoldněřům, kteří se už 30. července začali rozcházet do svých domovů, proklínající Zikmunda a české pány, že je zradili, a litující tučné kořisti, jíž se nedočkali, vojsko rozpustil a 2. srpna Prahu opustil. V doprovodu kanovníků svatovítské kapituly a vlastního nejužšího okruhu prelátů, některých říšských a slezských vévodů a zemských úředníků se vydal na cestu do Kutné Hory. Toto město se pak až do 4. října stalo jeho rezidencí a sídlem dvora. Z Pražského hradu odvezl korunovační insignie a desky zemské; dílem je dal uložit na Karlštejn, dílem odvezl s sebou. Na dvoře v Kutné Hoře nacházíme u Zikmunda kromě obou královen a papežského legáta Fernanda vévodu Viléma Bavorského, Jana Zaháňského, Jindřicha zvaného Rumpold Hlohovského, říšského hofmistra Ludvíka z Oettingenu, z uherských rádců Pippa Spana, Pietra Paola Vergeria a uherského vicekancléře Ladislava Csapiho, z kanonistů a teologů mistra Martina Talayera, Mikuláše Zieselmeistera a Jakuba Spinolu. Z české šlechty se uvádí Zikmund Děčínský z Vartemberka, Arnošt Flaška z Pardubic a Vent z Ilburka. Kontinuita Zikmundovy vlády v prozatímní rezidenci byla potvrzena i tím, že nedošlo k obvyklému obnovení zemských a dvorských úřadů, nýbrž jenom k potvrzení dosavadních dvorských úředníků – podkomořího Václava z Dubé, nejvyššího mistra komory Albrechta z Koldic a mincmistra Mikuláše Divůčka

z Jemniště. Václav z Dubé byl zároveň jmenován na místo nejvyššího pukrabího pražského, uprázdněné po Čeňkovi z Vartemberka. Nejvyšším písařem zemským zůstal Mikuláš Chudý z Lobkovic. Do královské pokladny však plynuly důchody jen z měst, která zachovala králi věrnost, a klášterů, jejichž počet sekularizací citelně poklesl, a to i v krajích ovládaných katolickou šlechtou, jako bylo Plzeňsko. O to větší zatížení pocítila kutnohorská urbura (správa výnosu dolování) v důsledku tlaku na co největší vykořistění tamních dolů. Náklady na provoz Zikmundova dvora byly jako obvykle obrovské. Také nebyly dosud uspokojeny všechny požadavky české šlechty smluvně zavázané k vojenské službě.

Zikmund sám přispěl k rozchvacování církevního majetku, ať tím, že legalizoval jeho zcizení potvrzením v určité sumě držitelům, nebo dokonce že jím sám hradil různé pohledávky. Do konce roku 1420 vydatně odškodnil nejvýznamnější straníky. Zástavy nad 5 000 kop grošů obdržel Aleš Holický ze Šternberka (klášterství opatovické), Bohuslav a Hynek Krušina ze Švamberka (klášterství nepomucké a křižovnický Manětín) i Jan z Vartemberka (řadu statků zcizených klášterům). Zástavou nad 3 000 kop se odvděčil Oldřichu z Rožmberka (Zlatá Koruna) a Janu Městeckému z Opočna (Břevnov); velký počet zástav byl v menších hodnotách. Celkem Zikmund v této době na účet církve uhradil ze svých dluhů na 27 000 kop grošů. Došlo, třebaže v menším rozsahu, dokonce i na královskou doménu. Chomutov a Blatno zastavil Vilému Zajícovi z Házmburka, Žleby Mikuláši Divůčkovi z Jemniště, Kostelec nad Labem Aleši Škopkovi z Dubé seděním na Dražicích, Loket Půtovi z Ilburka, Lomnici Janovi Staršímu z Hradce a Hasištejn a Hlubokou Mikuláši Chudému z Lobkovic. Některým svým straníkům, například Albrechtovi z Koldic, se Zikmund odměnil opětovným potvrzením korunních lén (Bílina, Krupky, Bečova). Jindy se věřitelům dostávalo oprávnění inkasovat pro sebe roční berni z klášterů; tak byli z kláštera v Plasech (800 kop) obdarováni bratři Libštejnští z Kolovrat či Aleš Holický ze Šternberka a Půta z Častolovic z kláštera Opatovického až do vyrovnání dluhu 3 000 kop. Méně byl zatím zatížen účet obdobné berně z královských měst. Albrechtovi z Koldic zastavil berni z lužických měst Budyšina a Lubaně (Lauban), Zikmundovi Děčínskému z Vartemberka berni z Loun. V řadě případů byly vystaveny pouhé dlužní úpisy, zejména za dosud nevyplacený žold, na úhradu válečných škod pak „záškodní listy“, někdy bez uvedení celkové sumy.

Pečeť dvorského soudu Zikmunda Lucemburského jako římského krále (1411–1433)

Zikmund věnoval v této době v duchu své uherské praxe pozornost městům, především pilířům své moci v zemi. Potvrzoval jim dosavadní privilegia a rozmnožoval některé výsady. Ještě z Pražského hradu odměnil město Loket, Loketsko a Karlovy Vary; za svého pobytu v Kutné Hoře udělil Chebu právo razit drobnou minci. (Tomuto městu projevila svou přízeň už dříve jako římský král, neboť je vzal 1417 pod ochranu proti pokusům říšské šlechty proniknout na území městského chebského státu.) Především se však snažil vyjít vstříc kutnohorským měšťanům, kteří byli jako věřitelé nejsnáze po ruce. Postoupil jim městské rychtářství a povolil, aby k tomuto úřadu byla vyplácena každý týden z královské mincovny hřívna grošů až do celkové hodnoty 500 kop grošů. Také nedalekou Čáslav, kde se příležitostně zdržoval, počítal král ke svým oporám. Jejím rychtáři a jeho dědicům zapsal v hodnotě 400 kop, které byl dlužen, několik vesnic kláštera v Sedlci. Plzni udělil právo zabavovat jmění těch měšťanů, kteří se přiklonili k husitům a uprchli z města.

Protože příměří s Prahou nedosáhl a v zemi setrval válečný stav,

pokusil se Zikmund využít k boji s husity i krajské organizace, a to už na sklonku vlády Václava IV. zaváděné landfrýdní organizace. Počátkem září dal příkaz k sjezdům pánů, zemanů, královských měst, městeček a vesnic i představitelů církve v jednotlivých krajích. Zde měly být uzavřeny spolky, jež měly pod velením jím jmenovaných hejtmánů udržovat pořádek a potírat husity. Pro kraj Bechyňský a Prácheňský jmenoval hejtmany Václava z Dubé, Petra Konopištského ze Šternberka a Oldřicha z Rožmberka a uložil jim svolat krajský sjezd do Vlašimi. Rožmberk byl tak poprvé uveden do významnější veřejné funkce a projevena mu tím plná důvěra. Zikmund mu hned po porážce u Tábora vyslovoval úctu, nazýváje jej tentokrát „urozený, věrný, zvláště milý“, a nabádal jej, aby nepolevoval: „A ty se doma nad svými ukaž jako pán, ať vědie, že si svých pán a jich mocen, a také aby věděli, že tebe mají poslušni býti.“ O tom, zda se sjezd (přeložený později do Pelhřimova) uskutečnil, nemáme zprávy. Obdobné svolávací listy do jiných krajů se nezachovaly. Prvním dokladem o tom, že byla landfrýdní organizace uvedena v život, je Zikmundovo potvrzení landfrýdu plzeňského 29. října 1420. Obracelo se na opaty, preláty, rytíře, zemany a města kraje. Povolovalo členům použít statky a zajaté nepřátele k náhradě svých škod a k osvobození svých zajatců. Hejtmánem potvrdil král Bohuslava ze Švamberka a udělil mu právo přinutit každého, kdo by se nechtěl k spolku připojit a pomáhat mu. Je pozoruhodné, že v této listině nejsou nepřátelé jednoty blíže označeni jako husité. Opati, na něž se listina obracela, však tehdy už sotva byli samostatně jednajícími osobami. Přední panské rody – Švamberkové, Kolovratové, Rýzemberkové a Gutštejnové – si už mezi sebou rozdělily vliv na jednotlivá klášterství (Chotěšov, Kladruby, Pomuk, Plasy a Teplou) a z valné části je stejně jako Rokycany, patřící pražskému arcibiskupství, zabraly, jak svědčí uvedené zástavní listy Zikmundovy. Plzeňsko se stalo příkladem toho, že vedle sekularizace husitské existovala i sekularizace katolická, králem proti všem církevním předpisům legalizovaná. Šlechta západočeská, téměř výlučně katolická, žila převážně jen místními zájmy. V opovědných listech Praze z roku 1419 se setkáváme z panstva jen s Janem Švihovským z Rýzemberka, Jindřichem z Elsterberka na Plané a Bedřichem a Hanušem Libštejnskými z Kolovrat. Při dobývání Plzně ležela hlavní tíha na královském vojsku, jemuž však vydatně pomáhala okolní šlechta. Teprve převrat Čenka z Vartemberka v dubnu 1420 znamenal větší aktivizaci. V opovědných listech se objevují jména Bohuslava ze Švamberka seděním na Boru, Jana Bezdrůžického z Kolovrat a Viléma z Rýzemberka seděním

na Švihově a na Skále. Spolu s nižší šlechtou kraje tvořili Západočeši na 40 % opovědníků. Konsolidace plzeňského landfrýdu, jak ukázal pozdější vývoj, byla zjevným Zikmundovým úspěchem, stejně jako to, že se mohl opřít o Bohuslava ze Švamberka, nejmocnějšího pána této oblasti, majetkem svého rodu se blízcího Oldřichovi z Rožmberka. Švamberkové už na sklonku roku 1420 disponovali obrovským majetkem o 133 vesnicích a několika městečkách a vykonávali pozemkovou vrchnost nad klášterem Teplá (k němuž patřilo na 60 vesnic). Převážná většina klášterních statků byla zapsána představitelům hlavní větve rodu, Bohuslavu a Hynku Krušinovi. Byly ovšem rozptýleny po celém kraji a netvořily tak celistvou doménu, jak tomu bylo u Rožmberků.

Bitva před Vyšehradem

Kutnohorské období Zikmundovy vlády bylo ve znamení návratu k „cestě války“. Naléhavost přivodit příznivé rozhodnutí byla o to větší, že teprve nyní se král dověděl o poselství pražanů do Polska a Litvy. Zprávu o něm mu poslali Vratislavští, jimž Zikmund 11. srpna děkoval a jež žádal, aby na zpáteční cestě zadrželi Hynka Kolštejnského z Valdštejna. Pražané získali za spojence dalšího významného šlechtice z Boleslavska – pana Viktorina Bočka z Kunštátu seděním na Poděbradech, otce pozdějšího krále Jiřího. Postupně dobyli řadu tvrzí v okolí Prahy a v polovině září přistoupili k obléhání Vyšehradu. Velitelem jeho početně velmi silné posádky byl moravský pán Jan z Boskovic seděním na Brandýse nad Orlicí. Protože posádka začala trpět nedostatkem potravin, byl Zikmund žádán o pomoc. Pražané totiž vybudovali opevněné ležení kolem kostela sv. Pankráce a tím znemožnili zásobování potravinami od jihovýchodu.

Obležením Vyšehradu (15. září) začala ofenziva pražanů (pomoc Tábora byla tentokrát malá) a vzápětí nato říjnové ofenzivy Tábora na jihozápadě i jihovýchodě království. Provázel ji pro Zikmunda nebezpečný přechod dalších šlechticů z jeho tábora k husitům i aktivizace dosud kolisající kališnické šlechty. Vedle už zmíněného Viktorina Bočka z Kunštátu se na jihu definitivně přiklonil k husitství pán Jindřichova Hradce Oldřich Vavák; postavil se tak proti svému bratru Janu Staršímu z Hradce a pomohl Žižkovi zmocnit se Lomnice, Janovi nedávno Zikmundem darované. Na jihozápadě se Žižkovi podařilo zmocnit Vodňan, Horažďovic a Prachatic (Domažlice ani Tachov

nedobyl) a u Malého Boru odrazil vojsko plzeňského landfrýdu posílené hotovostí budějovické posádky pod velením hejtmana Lipolda Krajíře z Krajku. Lipold přišel o Novou Bystřici a Oldřich z Rožmberka o příběnické hrady. Žižka se dokonce odvážil až k Českému Krumlovu a vypálil nedávno Oldřichovi zastavený klášter Zlatou Korunu.

Na výzvy vyšehradské posádky odpověděl Zikmund s určitým zpožděním, způsobeným snad nemocí v průběhu září, kvůli níž se zhořelecký městský písař zdržel v Kutné Hoře téměř tři týdny. Důvodem jeho jednání byl vleklý spor mezi lužickými stavy a zemským fojtem Hynkem Hlaváčem Berkou z Dubé, jemuž 1. září král jako odměnu za dosavadní služby zapsal 600 kop grošů na důchodech z Žitavy (Zitau), Zhořelce (Görlitz) a Budyšína. Na jeho místo jmenoval slezského vévodu Jindřicha Rumpolda z Hlohova, svého předního dvořana osvědčivšího se v diplomatických službách; ten byl také 17. října tamními stavy přijat a potvrdil jim jejich svobody. Teprve 4. října dal Zikmund příkaz k pochodu svého vojska, složeného převážně z uherské jízdy. Vojsko nejprve v odvetu za podporu pražských husitů poplenilo statky pana Viktorina Bočka z Kunštátu a poté táhlo směrem k Žatci. Obdobně jako zjara využilo oslabení Loun a Slaného (po odchodu ozbrojených oddílů do Prahy) a obě města obsadilo; stejný osud měl uchystán Žatec, před nímž královské vojsko stanulo 10. října. Král se s částí svého dvora zdržel několik dní v Čáslavi a zavítal i na Mělník. Nicméně Žatečtí, jichž zřejmě neodešlo tolik, jak se předpokládalo, útok 14. října odrazili. Zikmundovy oddíly ustoupily přes Louny a Slaný do Litoměřic. Na naléhavé výzvy vyšehradských obránců (stěžovali si, že jim nezbyvá nic jiného než se živit koňským masem) se Zikmund rozhodl zaopatřit je potravinami. Dal proto z Litoměřic na vozech dopravit do Berouna několik lodí, na ně naložit vozy se zásobami (měly po Berounce doplout do Zbraslavi a odtud po Vltavě pod Vyšehrad). Sám se svým dvorem se odebral do Berouna a setrval tam téměř 14 dní. Ze zásobování tímto způsobem však sešlo, neboť pražané se o celém plánu dozvěděli, zahradili pod Vyšehradem proti vsi Podolí řeku řetězy a trámy a z této strany přístup do hradu uzavřeli. Král dal tedy připravené zásoby převézt na Pražský hrad, kam se 20. října vypravil. Při pochodu po návrší nad Zlíchovem dal vypalovat vsi, aby měla vyšehradská posádka dojem blížící se pomoci a vzmužila se. Jak čas ubíhal, Zikmundův hněv, že věci se nevyvíjejí podle jeho představ, se stupňoval. Jen tak si lze vyložit, že když se při nájezdech do okolí Hradu vzdávali postrašení pražští žoldnéři na

některých tvrzcích v Slánsku, jako v Kněževsi, dal je bez milosti i s přítomným knězem upálit. Zdá se, že shromažďování vojsk z oddílů českých pánů a měst u Kutné Hory se opožďovalo a že Zikmund byl nucen si v Mělníku, Nymburku a Čáslavi rychlejší postup všemožně vynucovat. To by vysvětlovalo, proč se později před bitvou na Vyšehradě tak rozzlobil na českou šlechtu. Teprve 31. října vytrhl s vojskem shromážděným se u Kutné Hory k Novému hradu u Kunratic.

Toto zdržení se stalo osudným. Protože vyšehradská posádka stále marně čekala na pomoc a hrozilo jí vyhladovění, uzavřel její velitel s velitelem pražského vojska panem Hynkem Krušinou z Lichtenburka 28. října smlouvu: nedostane-li posádka pomoc do 31. října, vydá mu následujícího dne do patnácté hodiny (dnešní deváté ranní) Vyšehrad za svobodný odchod se zbraněmi. Do té doby (pokud Zikmund nezahájí bitvu, za níž by Vyšehradští museli jít králi na pomoc) zachovají obě strany příměří. Někdy v době mezi Zikmundovým pobytem v Berouně a jeho tažením se uskutečnilo jednání mezi pražany a králem; zprávy o něm se rozcházejí. Podle Vavřince z Březové se šlechta Hradeckého kraje nabídla za prostředníka obnovy kontaktů přerušovaných v červenci a obrátila se na Zikmunda, aby povolil „svobodné slyšení“ o čtyřech artikulech. Král údajně souhlasil za podmínky, že pražané upustí od obléhání Vyšehradu; ti to však odmítli. Vypravili prý však svého posla do Berouna za Zikmundem s jiným návrhem: nechť povolí „svobodné slyšení“, během něhož by pražané odevzdali Vyšehrad do rukou hradecké šlechty. Přesvědčí-li pražští mistři své protivníky o pravdě čtyř artikulů, ať král přestane s pronásledováním husitů, zaváže se, že jim vyjde vstříc, a pak mu Vyšehrad bude navrácen. V opačném případě odstoupí pražané od čtyř artikulů. Podle vypravování Vavřincova Zikmund „naplněn vztekem vybuchl v nádivky Hradeckým a posla mnohonásobně pohaněl, a kdyby byli nezakročili dvořané při tom stojící, byl by mu snad sťal hlavu. I pravil: ‚Naseruť jim dříve do rypáků, než bych ustoupil z Vyšehradu; ať mně ti selští chlapi postoupí město Hradec, kterého se zmocnili podvodem.‘ A tak posel, jak vyšel, tak se s prázdnou vrátil do Prahy.“ Vzhledem k tendenčnosti Vavřincovy kroniky, jíž prostupuje až zavlášená nenávisť vůči Zikmundovi, nelze jeho podání považovat za spolehlivé. Tomuto kronikáři se hodilo, aby pražané a jejich prostředníci („obec vladyk a panoší kraje Hradeckého“) vystoupili s iniciativou a byli neústupností královou zhrzeni. Nebylo tomu však obráceně? Zikmund o několik let později (1425) dává v listu, kde uvádí, že pražané ještě stále stojí o slyšení, Oldřichovi z Rožmberka toto vysvětlení:

Andrea del Castagno:
Filippo Scolari (Pippo Spano), detail
(Firenze, Cenacolo di Santa Apollonia)

„...slyšenie dianie, to na nás neslušie nežli na papeže. Než chceli priateľské slyšenie, otakové, jakož sme jim pod Vyšehradem podávali,“ o tom se lze dohodnout a obdržet glejty. Vykládá potom, co si představuje pod „priateľským slyšením“: „A mistři s obú stranú ať s sobú mluvie a priateľsky každý svú při povie... a my, neb ktož tu bude, budem priateľští smluvce. Pakli chťi slyšenie, jakož oni žádají, oto chcem rádi ku papeži poslati.“ To, co Zikmund pripouštěl (a zřejmě i papežský legát), byla tedy svobodná výměna názorů bez osočování a kaceřování. To už samo o sobě byl z hlediska církve velký ústupek vůči lidem označeným papežskými bulami za kacíře. Ale byl to ústupek i královské moci, neboť tito kacíři, ať šlo o šlechtice, měšťany či sedláky, byli současně buřiči a povstalci. Pro husity to nebylo bez ceny, ale z hlediska víry ve vítězství jejich biblických argumentů to bylo málo. O takovéto „slyšení“ za situace, kdy faktická moc byla na jejich straně, nestáli.

Zikmund ještě v noci 31. října, protože do ležení už dorazil oddíl moravského zemského hejtmána Jindřicha Plumlovského z Kravař (čímž bylo dosaženo doplnění válečného stavu), vyslal posla na Pražský hrad. Vzkazoval posádce, že hned ráno podstoupí bitvu, a vyzýval ji, aby ráno udeřila na Saský dům a Malostranskou mosteckou bránu, které byly v rukou pražanů. Posel však už byl zadržen a obléhatele ještě v noci učinili nejnútnejší přípravy k bitvě. Na rozdíl od bitvy na Vítkově nemáme příliš údajů o síle obou vojsk. Soudobý vojenský historik Jindřich Kejš soudí, že Zikmundovo vojsko čítalo asi 16 000 mužů, vesměs jezdců-těžkooděnců. Přiklání se tak ke spodní hranici odhadu Vavřincova (16 000–20 000 mužů). Ještě těžší je otázka skladby Zikmundova vojska a číselného poměru jeho jednotlivých částí. Vedle vlastního vojska z vedlejších korunních zemí (Lužice, Slezska) se bitvy účastnila i uherská lehká jízda a říšské vojenské oddíly různého národnostního složení. Patrně početně silné kontingenty postavilo české a moravské panstvo, alespoň soudě podle počtu padlých. Vojsko pražanů se odhaduje na 12 000 mužů, převážně pěchoty, ač díky účasti několika příslušníků panského stavu ani jejich jízda nebyla zanedbatelná. Sporný je početní odhad táborské pomoci.

Bitva měla být zahájena 1. listopadu současným útokem posádek obou pražských hradů a Zikmundova vojska proti ležení pražanů na pláni kolem kostela sv. Pankráce. Moment překvapení byl zmařen zachycením Zikmundova posla k pražské posádce. Když dal král z vyvýšeného místa taseným mečem lesknoucím se ve slunci vyšehradské posádce znamení, aby vyrazila, hodina v smlouvě určená minula a brány

zůstaly zavřené. Jan z Boskovic seděním na Brandýse i další čeští hejtmáni hradu dodrželi své slovo, třebaže obecná morálka doby porušení slibu kacířům připouštěla. Je otázka, zda Zikmund o podmínkách smlouvy věděl. Jediný pramen k této věci, Eneáš Silvius Piccolomini, uvádí, že nevěděl, a lze to připustit. Když velitelé zjistili, že jim vyšehradská posádka na pomoc nepřijde, a že tudíž nemůže být zahájen útok ze všech stran, radili králi, aby od boje upustil, že bude obtížné probít se k hradu dobře opevněným a silně obsazeným ležením pražanů. Podle Eberharda Windeckeho to Zikmund odmítl slovy: „Dnes rozhodně musím s těmi sedláky bojovat.“ A když moravský hejtmán Jindřich Plumlovský z Kravař znovu předpověděl, že boj skončí s hanbou a že on sám se bojí cepů, odsekl mu král: „Vím, že vy Moravané jste bázlivi a mně nevěrní.“ Podle Vavřincova líčení dalšího rozhovoru, sotva autentického, ale jež nemusí být daleko od skutečnosti, sesedli uražení Moravané z koní se slovy: „Hle, už jsme hotovi jít, kam rozkazuješ, a budeme tam, kde ty králi nebudeš.“ Zikmund totiž české a moravské šlechtě rozkázal zaútočit na husitské ležení z levého boku, ze straně svažující se k Podolí, nesnadným bažinatým terénem. Do čelného útoku byly nasazeny ostatní královny oddíly a Uhři. Pražané první nápor nezadrželi a začali ustupovat ke kostelíku sv. Pankráce; tam Hynek Krušina z Lichtenburka nápor zastavil. A protiútokem uvedl královské ve zmatek, zejména když se mincmistr Mikuláš Divůček z Jemniště se svým oddílem dal přímo na útek. Osamocení čeští a moravští páni bojující na levém boku byli vydáni napospas útočícím cepníkům a na ústupu po svahu utrpěli obrovské ztráty, neboť jim brnění bránila v pohybu. Když bylo jasné, že bitva je ztracena, rozkázal Zikmund připravit vozy, naložit na ně raněné a dal se na kvapný ústup k Českému Brodu. Podle Windeckeho došlo mezi králem a českými pány, kteří se zachránili útekem, k prudké hádce. Král prý byl vzteky bez sebe a křičel: „Vy Češi jste všichni dohromady zrádci a kacíři; kdybyste byli zůstali u mne, nebylo by zabito tolik dobrých lidí a pánů a Praha by dnešního dne byla naše.“ Na tato slova se prý šlechtici vrhli na krále, a nebýt Uhrů, byli by jej zabili. Některé prameny husitského původu obviňovaly Zikmunda, že záměrně poslal českou a moravskou šlechtu na smrt. Historikové vojenství pak královo zařazení české a moravské šlechty na levé křídlo považovali za osudný omyl. Už zmíněný historik Jindřich Kejr naproti tomu soudí, že by bylo nelogické, kdyby král nechal nejlepší část svého vojska záměrně vykrvácet. Terén levého křídla byl jistě obtížný, ale pro cvičené bojovníky, jakými šlechtici byli, ne nepřekonatelný. Neobstojí

ani výtka, že je král nechal úmyslně v obklíčení. Spíše jen nezvládl vznikající chaos. Za příčinu porážky bychom vedle vyřazení vyšehradské posádky z boje mohli považovat to, že nepodchytil včas počáteční úspěšný útok nasazením záloh; zálohy zůstaly nevyužity i pro zadržení protiútoků. Naopak husitský velitel Hynek Krušina z Lichtenburka předvedl v přemístování záloh přímo mistrný výkon.

Bilance bitvy byla pro Zikmunda strašlivá. Na jeho straně padlo na 400 mužů, mezi nimi 24 příslušníků panstva z Čech a Moravy, vesměs významných osobností. O život přišel i moravský zemský hejtmán Jindřich Plumlovský z Kravař, Petr Konopišťský ze Šternberka, Mikuláš Zajíc z Házmburka a další. Jejich těla, vysvlečená z brnění, zůstala ležet na bojišti. „Velmi mnozí,“ napsal Vavřinec z Březové, „na rozkaz kněží necháni ležet nepohřbeni po vinicích a polích, aby co pokrm vlkům, psům a ptákům nebeským a těm, kdož je viděli, k postrachu.“ Teprve po děkovném procesí pražanů 5. listopadu bylo dovoleno je pohřbít. Ztráty ostatních částí Zikmundova vojska byly nepatrné: život zde položilo několik uherských šlechticů, Slezanů a pár Němců. Před rozzuřenými cepníky, nelítostně pobíjejícími každého, se husitských šlechticům podařilo zachránit a vzít do zajetí jen hrstku: Moravany Haška z Valdštejna, Jana Tovačovského z Cimburka, Jana Bítovského z Lichtenburka a některé další. Někteří těžce zranění páni zemřeli záhy po bitvě. Jindřich Lefl z Lažan vydechl naposled po přenesení do kostela sv. Pankráce, když předtím přijímal z kalicha. (Z této zprávy bychom mohli usuzovat na to, že husitští páni Zikmundovy strany měli s sebou i kališnické kněze.) Některé pak, například Racka Švihovského z Rýzemberka, už jako mrtvé naložili na vozy a pochovali na hřbitově v Českém Brodě, jiní, jako Niklas z Varnsdorfu a Svojsě z Ustupenic a Pušperku, zemřeli po cestě a zde také našli poslední odpočinek. Už z toho je vidět, že nešlo o úprk zmiňovaný v kronikách, ale o spořádaný, byť značně rychlý ústup vojska. Do rukou vítězů padla cenná kořist zásob na vozech určených vyšehradské posádce a navíc korouhev Svaté říše římské a uherského království. Přestože ztráty husitů byly nepatrné, Zikmund, jak často činil i ve válkách s Turky, porážku nepřiznal. Po návratu do Kutné Hory dal rozšířit zprávy o velkém počtu padlých nepřátel a sebe a královnu Barboru dal na znamení vítězství ozdobit vavřínovým věncem.

Vyšehradské posádce, která splnila svůj závazek a vydala hrad pražanům, bylo povoleno veškerý majetek i osobní zbraně naložit na vozy a byla doprovozena až do Kouřimi; poté se její příslušníci připojili

k Zikmundovu vojsku. Ještě téhož dne (a pak i několik dnů následujících) se dav vniklý do pevnosti pustil do vylupování kostelů a kanovníckých domů a ničení královského paláce; zůstaly z něho jen vnější zdi. Zikmundovy porážky v první řádné bitvě a smutného osudu jeho straníků bylo už 5. listopadu využito propagačně manifestem vítězů obracejícím se k české šlechtě s výzvou, aby odpadla od Zikmunda. „Litujeme a želíme těchto Čechů nám přirozených,“ stálo v něm, „že byli svedeni od pravé víry a jeho navedením povraždění k oslabení našeho českého jazyka.“ Němců a Uhrů, nejkrutějších nepřátel našeho jazyka, litoval a stavěl je stranou od Čechů s tím konečným záměrem, aby Čechové, sami se z obou stran vraždíce, zeslábli a on aby je takto oslabené tím snáze s pomocí Němců a Uhrů porazil. „Nedostavíte-li se do pole, abyste se k nám přidali, budeme míti za to, že i vy se chcete vzpíratí božímu zákonu, českému jazyku a obecnému prospěchu.“ Pod manifest se podepsali ti z pánů, kteří se připojili k obraně Prahy, zatím ještě nepříliš početní: hejtmán pražanů Hynek Krušina z Lichtenburka, Viktorin Boček z Kunštátu, Hynek Kolštejnský z Valdštejna, Prokop z Ústí, Jan Bítovský z Lichtenburka s „rytíři, panoši, zemany, městy a obcemi, kteří přihluli k božímu zákonu“.

Boje pokračují

Ani po dobytí Vyšehradu se pražané necítili zcela bezpečni. Od západu po východ je svíral kruh měst ovládaných Zikmundem – Beroun, Slaný, Mělník, Brandýs nad Labem, Český Brod a Kouřim. Nový hrad u Kunratic střežil přístupové cesty od jihu; v samotném hlavním městě pak Pražský hrad se silnou posádkou blokoval zásobování od západu a znemožňoval obnovu Malé Strany. Aby zabránil obdobnému vyhladovění pražské posádky, jaké hrozilo Vyšehradu, rozhodl se ji Zikmund vydatně zásobit. Uherské jezdectvo podnikalo na Nymbursku rozsáhlé rekvizice obilí a potravin a plnilo statky pánů z Kunštátu. To mělo za následek odpadnutí mladšího bratra pana Viktorina Hynka a jejich strýce Jana Pušky z Kunštátu od krále. Někdy před 9. listopadem Zikmund osobně doprovázel povozy s potravinami až na Pražský hrad. Sotva asi tušil, že do sídla svých předků znovu vstoupí až po 14 letech. Potom se stáhl přes Velvary do Kutné Hory a pobýval zde (s občasnými pobyty v Čáslavi) s celým dvorem druhou polovinu listopadu.

Sklonek roku 1420 předznamenávaly první pokusy o změnu poměru sil. Boje s odpadlým Hynkem Bočkem z Kunštátu, jemuž přispěchali na pomoc pražané a orebité, rozhořevší se v okolí královny kutnohorské rezidence, nevedly k žádnému rozhodnutí. Nepříznivé zprávy přicházely z jihu. Oldřich z Rožmberka se po pádu příběnických hradů a Soběslavi ocitl ve velké tísní. V tísní finanční byl už dříve: 29. září zastavil oba své hrady v Rožmberku v ceně 4 000 kop Reinprechtovi z Wallsee a 4. listopadu žádal Zikmunda o pomoc. Král ho ujišťoval, že se už k tomu chystal: „Pak nás pohříchu žalostná velmi pátka zašla, že nám mnoho dobrých a čelných lidí před Vyšehradem poraženo; a to nám překáží, že tů měřů nemůžem žádné pomoci poslati...“ Oldřich potom 18. listopadu 1420 uzavřel s táborskými hejtmany příměří do 4. února příštího roku za slib, že na svém panství povolí vyznávání čtyř artikulů. K tomu došlo však až v dubnu příštího roku. Ke kroku tak dalekosáhlému, jenž vyvolal radostné očekávání v Praze, se přece jen neodvážil bez souhlasu krále; vždyť už samo příměří muselo vzbudit Zikmundovu nelibost. Zikmund v chladně psaném listu z 8. února 1421 (je ojedinele latinský) Oldřichovi zakazoval uzavírat s Žižkou příměří a ukládal mu povinnost pomáhat budějovickému hejtmanu Lipoldu Krajířovi z Krajku. Příměří se táborským hejtmánům hodilo, neboť si tím uvolnili ruce k tažení na Prahu. Také jižně od Prahy se situace Zikmundovy strany zhoršila. Paní Perchta, vdova po Petru Konopišťském ze Šternberka, položivšímu život u Vyšehradu, přestoupila k husitům s celým svým panstvím, hrady Šternberkem, Konopištěm i s městy Benešovem a Divišovem, a zavázala se, že z Benešova vypudí minority. Citelná pro Zikmunda byla ztráta Říčan, obležených tábory i pražany; město kapitulovalo 4. prosince. Slabou útěchou mohlo Zikmundovi být, že při této příležitosti došlo k roztržce mezi tábory a pražany; roztržka přerušila spolupráci na válečném poli, i když ji do budoucna úplně nevyloučila. (Odpor proti táborům a jejich pokusu vnutit Praze svou hegemonii stál patrně v pozadí i odchodu pana Hynka Krušiny z Lichtenburka a Viktorina Bočka z Kunštátu z Prahy, zdůvodněnému navenek nutností bránit své statky proti královskému vojsku.)

Starosti muselo Zikmundovi dělat i pokračující jednání pražanů s krakovským dvorem, k němuž dala 14. listopadu přes odpor táborského vůdce Mikuláše z Husi souhlas porada pražských husitů s jejich panskými spojenci. Vyslání slavnostního poselstva se poněkud opozdilo, neboť v listopadu došla do Prahy Vladislavova zamítavá odpověď. Vypraveno bylo až o Hodu božím vánočním pod vedením Hynka

Kolštejnského z Valdštejna s velkým doprovodem (početnost poselstev i panovnických doprovodů se tradičně udávala počtem použitých koní – v tomto případě jich bylo přes 120). Jak je známo, po králově opětovném odmítnutí se členové poselstva obrátili na velkoknížete Vitolda. Ten nakonec přislíbil, že vyšle za sebe jako zemského správce svého synovce Zikmunda Korybutoviče. Sama skutečnost, že tak početné poselstvo projelo bez velkých překážek slezskými vévodstvími, ukazovala, že tamní vrchnosti daly před loajalitou Zikmundovi přednost neutralitě. V Hradci Králové se k poselstvu připojil zdejší hejtman pan Aleš Vřešťovský z Rýzmburka. I to svědčilo o tom, že se východní bašta husitství cítila v bezpečí a neměla ze Zikmunda obav. Ten ostatně upínal v té době pozornost jinam, k severu a západu Čech.

Obrana plzeňského landfrýdu

Po Vánocích roku 1420 Zikmund s dvorem přesídlil z Kutné Hory do Litoměřic, odkud zajížděl k jednáním s míšeňskými markrabaty o válečnou pomoc. V Mostě 30. prosince vystavil Fridrichovi Staršímu za vojenskou službu s 500 muži a koňmi v zemích Koruny české proti husitům záškodní list a 6. ledna 1421 za stejnou pomoc v Ústí nad Labem záškodní list Vilémovi Míšeňskému. Rok 1421 znamenal pro Zikmundovu vládu v Čechách pohromu. Boje započaly hned na počátku ledna Žižkovým výpadem do území plzeňského landfrýdu. Žižka se zmocnil klášterů v Chotěšově a v Kladrubech, a když se dověděl, že se hejtman landfrýdu pan Bohuslav ze Švamberka zdržuje na blízkém Krasíkově, hrad oblehl. Poté co se jeho oddíly zmocnily věže a mostu vedoucího k hradu, nabídl pan Bohuslav vydání hradu, avšak ne do rukou Žižkových, nýbrž do rukou pana Petra Zmrzlíka ze Svojšína, jenž se Žižkova tažení také účastnil. Žižka mu vyhověl – získal tak revoluci příštího velkého vojevůdce. Pan Bohuslav zůstal pak na Krasíkově jako zajatec, zatímco jeho posádce byl umožněn odchod. Táboři potom vytáhli k Tachovu, zmocnili se jeho předměstí a před polovinou ledna přikročili k obléhání města. Jakmile se o tom dozvěděl Zikmund, urychleně zamířil do Plzně a žádal odtud o pomoc Jindřicha z Bavor-Landshutu. Byla mu zřejmě také velmi rychle a v dostatečném počtu poskytnuta, takže Žižka, zanechav posádky v Kladrubech, Chotěšově a Krasíkově, odtáhl do Tábora pro posily. Zikmund potom s vojskem značně silným (uvádí se patrně nadnesený počet 12 000 mužů) oblehl Kladruby, ale dobýt je na obratném tábořském hejtma-

novi se mu nepovedlo. Navíc do králova ležení dospěla zpráva, že se rytíř Herbord z Fulštejna, purkrabí na Novém hradě u Kunratic, ocitl v prudké palbě děl a praků pražanů (pobořila všechny střechy) a vydal 25. ledna hrad za svobodný odchod posádky i s jejím majetkem. Pražané měli pak žoldněře doprovodit až do Kouřimi a dodat vozy k odvezení svršků posádky. Tomu přihlížel zástup zvědavců. Když ti zjistili, že purkrabí nakládá na svůj vůz i vzácné knihy a další cennosti z králova majetku, na vůz se vrhli a nákladu se zmocnili. Vzápětí dav vtrhl i do hradu a jeho komnat a se vším všudy jej vyplenil. (Vzácné rukopisy byly potom pod cenou rozprodávány. Tak vzala zasvě – snad až na malou část, kterou s sebou odvezla královna Žofie a s jejímiž zbytky se dnes shledáváme v zahraničních knihovnách, zejména ve Vídeňské národní knihovně – pověstná sbírka Václavových iluminovaných rukopisů.) Hrad pak zapálili a pobořili.

Pražské vojsko potom vyhovělo Žižkově žádosti a přispěchalo mu na pomoc proti Zikmundovi; společně ho chtěli donutit k bitvě. Obě vojska (pražanů i Žižkovo) se setkala u Dobříše a táhla přes Žebrák a Hořovice k arcibiskupským Rokycanům; představitel města jim bez odporu otevřeli brány. Po dobytí rožmberského hradu Vildštejn, který byl svěřen novému šlechtickému spojenci pražanů zemanu Vilému Kostkovi z Postupic, se spojené vojsko obrátilo ke Kladrubům. Ještě na cestě je zastihla zpráva, že Zikmund své oddíly rozpustil a vrátil se do Litoměřic ke dvoru. Zdá se, že bavorské oddíly už ze svého hlediska splnily svou povinnost a neměly zájem na delším setrvání při neúspěšném obléhání kláštera. Zikmund patrně dostal zprávy o početnosti spojeného husitského vojska a střetnutí se vyhnul. Spojené husitské oddíly, posílené i o kontingenty ze Žatce a Klatov, se potom obrátily proti Plzni a začaly s jejím obléháním. Posádku Plzně, tvrdé pevnosti, posílili i šlechtici z okolí. Ač střelba hradby značně porušila, nepodařilo se husitům město ani po čtyřech nedělích dobýt. Za tohoto stavu bylo proto pro obě husitské strany výhodné do počátku roku 1422 uzavřít příměří s Plzní, Střibrem, Tachovem, Domažlicemi a celým plzeňským landfrýdem za slib povolení čtyř artikulů ve městech a okolí. Po příměří, které uzavřel s Tábořem Oldřich z Rožmberka, to bylo druhé zastavení boje na významné frontě. Zikmund se tuto pro něj smutnou zprávu dověděl až na Moravě. Po několikadenním pobytu s celým svým dvorem v Litoměřicích přesídlil (asi 26. února) opět do Kutné Hory a po dalším několikadenním pobytu v Čáslavi zamířil na Moravu; 9. března jej už zastihujeme ve Znojmě.

Na počátku roku se Zikmund dále snažil vyrovnat se západočeskou

šlechtou, na níž nyní tolik záleželo, s Bohuslavem (ještě před zajetím) a Hynkem Krušinou ze Švamberka, Gutštejn, Bedřichem a Hanušem Libštejnskými z Kolovrat a Vilémem z Pnětluk – a opětovně na účet zástav klášterních statků. Zástavní listy královské domény se týkaly převážně západočeské a severočeské oblasti – Přimdu zastavil Jindřich z Jivjan zvanému Žito, Tachov Jindřichu z Metelska, Žebrák, Točnick a Beroun (uvedené hrady se dostaly záhy v rámci svatební smlouvy do rukou Kolovratů) kondotiéru z Frank Erkingerovi ze Seinsheimu na Schwarzenbergu za několikaleté vojenské služby, hrad a město Ústěk zastavil Aleši Škopkovi z Dubé. Do vyrovnání dluhu 2 500 kop grošů bylo Hynku Hlaváčovi z Dubé zapsáno fojstství lužické a Mikuláši Chudému z Lobkovic znovu potvrzena držba Hašštejna a Hluboké. Ve městech, kde Zikmund pobýval (Most, Litoměřice, Stříbro), se snažil podepřít svou autoritu potvrzením privilegií poskytnutých jim jeho předchůdci a jistě jejich vydání i náležitě zpeněžil.

Zdá se, že Zikmund ještě předtím, než se dozvěděl o příměří plzeňského landfrýdu, došel k závěru, že poziční válka, na níž vynakládá tolik peněz, nic nevyřeší. Boje na Plzeňsku opět sjednotily v akci vojenské síly Tábora a Prahy a do válečného dění přivedly vedle Oldřicha Vaváka z Hradce, dokonce na straně táborů, i dalšího významného šlechtického spojence, někdejšího mincmistra pana Petra Zmrzlíka ze Svojšína, pána kašperského a orlického panství s Březnicí. Rožmberkem uzavřené příměří s Táborem uvolňovalo branné síly husitů pro jiné fronty. Zikmund zřejmě nabyl přesvědčení, že bude do nového mocného úderu muset zapojit svého příštího zetě Albrechta Rakouského a konsolidovat moravské zázemí, kde se nyní husitství začalo stávat pro Zikmundovu vládu hrozbou.

Husitská ofenziva

Z moravských zajatců u Vyšehradu – Haška z Valdštejna na Uherském Ostrohu, Jana Tovačovského z Cimburka a Jana Bítovského z Lichtenburka – se stali stoupenci husitství pražského směru. Na počátku roku 1421 dokonce vznikla v Nedakonicích, vesnici na ostrově v řece Moravě nedaleko Uherského Ostrohu, moravská obdoba Žižkova Tábora. Odtud byl podniknut výpad proti klášteru na Velehradě, mniši byli upáleni a klášter zpustošen. Výprava Jana Železného a řady moravských šlechticů proti Nedakonicím končila neúspěchem. Přesto se obránci Nedakonic přestěhovali na nedaleký Uherský Ostroh;

ten se potom stal hlavní baštou husitství jihovýchodní Moravy. Husité se zde těšili ochraně Kravařů, majitelů strážnického panství. Řadu statků a hradů měli v této oblasti Šternberkové, páni z Kunštátu a pánem Uherského Ostrohu byl Hašek z Valdštejna. Královská města Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov, Bzenec, vesměs německá, neměla k potlačení hnutí dostatečný vojenský potenciál. Druhou oblastí radikálního husitství byla jihozápadní Morava. I zde mu ochranu poskytovala šlechta k husitství inklinující – páni z Kunštátu, Lichtenburka, Lipé, Lomnice a Pernštejna. Ani zde neměl olomoucký biskup opěrné body; těmi se mohly stát jediné kláštery v Třebíči a v Louce u Znojma. Stálé nebezpečí vpádu husitů číhalo na dvě mocná města – Jihlavu a Znojmo. Jejich nevýhodou bylo přímé spojení s českým územím ovládaným tábory, zejména poté co se táboři zmocnili Pelhřimova. Nejméně opory nacházelo husitství na severní Moravě; zde o jeho potlačení usilovali olomoucký biskup Jan Železný a opavský vévoda Přemek. Pro další boj v Čechách měla tedy Morava ze Zikmundova hlediska klíčový význam.

Obrovská ofenziva Tábora, Prahy a jejich spojenců na severu a východě Čech proběhla bez Zikmundem organizovaného odporu. Královská a velká poddanská města v Čechách se dostala pod vládu husitů. Tábořské vojsko od Plzně zamířilo po uzavření příměří pod velením Žižkovým do Žateckého kraje. V polovině března dobyl převážně německý Chomutov a vyvraždilo veškeré jeho obyvatelstvo včetně žen a dětí. Tato otřesná zpráva přiměla k rychlé kapitulaci Louny a Slaný, města s převahou českého obyvatelstva, ale dosud stojící na straně Zikmundově; část tamějších obyvatel, kteří přežili perzekuci řízenou především papežským legátem Fernandem, husitům tajně přála. Naproti tomu Beroun, jehož královská posádka se bránila, byl 1. dubna dobyt a jeho obyvatele stihl osud Chomutova. Pražané – za pomoci orebských a hradeckých husitů – si obdobně počínali v Českém Brodě; upálili silnou německou posádku a katolické kněží, kteří se sem uchýlili. O něco dříve se vzdal Mělník a záhy následovala královská města Kouřim, Kolín, Nymburk, Čáslav a posléze Kutná Hora. Hlavní zpravodaj Vavřinec z Březové neuvádí, že by v těchto městech docházelo k násilí, nezmiňuje se však ani o zničení kláštera v Sedlci a upálení mnichů. Nejpodivuhodnější je, že Kutnohorští, původci zvěstí na husitech, zcela ušli potrestání: vítězové se spokojili s prosebným procesím obyvatel. Snad to bylo dílo pana Petra Zmrzlíka ze Svojšína, který se znovu ujal svého micmistrovského úřadu, a také se přihlíželo k tomu, co Kutná Hora znamená pro hospodářský život země.

V každém případě je to pozoruhodný příklad vítězství racionálních úvah v době převládajícího náboženského a národnostního fanatismu. Obdobného pardonu se dostalo i Chrudimi; na milost byl vzat i zdejší hejtman a významný Zikmundův straník Jan Městecký z Opočna. Husitům se poddaly i mocné hrady Žleby a Lichnice a šlechta v okolí, dosud zastávající neutrální postoj. V dalším husitském tažení na východ padla města Polička, Vysoké Mýto, Litomyšl, na moravské straně **biskupské Svitavy**. Začala jednání českých husitů s moravskou šlechtou v okolí, aby vyslala poselstvo, které by slíbilo přijmout čtyři artikuly a předešlo tak pokračování husitské ofenzivy na Moravu. Moravané přislíbili prosadit husitský program a vypovědět Zikmundovi poslušnost. Pražané se potom obrátili k severu; vzdal se jim Dvůr Králové, dobyli německou Jaroměř a upálili kněží odmítající přistoupit ke kalichu. Před Jaroměří se také před Janem Želivským pokoril Čeněk z Vartemberka. Když uznal svou vinu, že vydal Pražský hrad Zikmundovi, byl vzat na milost. Svou roli sehrálo i to, že nabídl pražanům vojenskou pomoc několika set jezdců a pěších a vyjednal kapitulaci posádky Pražského hradu za analogických podmínek jako u Vyšehradu. 7. června se pražané stali pány Pražského hradu. A Praha, jež se stala vrchností tolika královských měst, se cítila povolána vstoupit na místo nepřítomného zeměpána. Žižka vypálil Trutnov, zpusťošil okolí Opočna a Broumova, zmocnil se Mladé Boleslavi, Bezdězu pánů z Michalovic, Bělé pod Bezdězem a oblehl Litoměřice. Zástupci města projevili ochotu se vzdát, ale nikoli Žižkovi, nýbrž pražanům. Přes intervenci pražanů Žižka v obléhání pokračoval, byl však odražen a hejtmanem ve městě byl ustanoven Hynek Kolštejnský z Valdštejna. Na zpáteční cestě neušetřily Žižkovy oddíly arcibiskupskou Roudnici, přestože se arcibiskup Konrád z Vechty už v dubnu spojil s pražany a přijal čtyři artikuly.

Jarní ofenziva změnila naprosto poměr sil v zemi. Vedle mocenské-
ho vzestupu Prahy a jejího svazu měst i tábořského městského svazu k tomu přispěly především přesuny v rozhodující politické složce země – panstvu. Na rozdíl od situace před rokem se dubnového tažení pražanů účastnilo už šest pánů (vedle Hynka Krušiny z Lichtenburka jeho bratr Jan seděním na Hostinném, tři páni z Kunštátu – Jan Puška na Kostomlatech, Viktorin a Hynek seděním na Poděbradech), šestý – Hynek Kolštejnský z Valdštejna – se účastnil diplomatické mise v Polsku), dva Zajícové z Házmburka seděním na Budyni (Mikuláš a Jan) se podíleli na obléhání Pražského hradu, s tábory se spojil Oldřich Vavák z Hradce. K významným stoupencům husitů z řad nižší šlechty

patřil Petr Zmrzlík ze Svojšína, svým bohatstvím převyšující mnohé pány. Šlechtici tvořili zvláštní skupinu, která ve smlouvách vystupovala samostatně vedle pražanů. Odměnou se jim dostávalo hejtmanství v dobytých městech, ale i královských hradů: Žleby byly dány Petru Zmrzlíkovi ze Svojšína a Lichnice Hynku Krušinovi z Lichtenburka. Jak je vidět, ani revoluční Praha se nezříkala Zikmundovy praxe – sekularizace církevního majetku i zcizování korunního majetku, králi vyčítaným jako zločin. Přestup tak mocných mužů, jako byl Čeněk z Vartemberka, byl okamžitě následován jejich rozsáhlou klientelou z řad nižší šlechty.

Zikmund po svém odjezdu z Čech zaměřil svou zástavní činnost spíše na šlechtice se zázemím na Moravě: Aleši Holickému ze Šternberka zastavil městskou berni ve Slavkově a Blansku, Smilovi z Lichtenburka zastavil Vranov a Petrovi ze Sovince městskou berni v Uničově do doby vyrovnání svého dluhu 830 kop. Poté co Oldřich z Rožmberka zakolísal a uzavřel příměří s tábory, na jehož základě byl nucen na svých panstvích povolit svobodu čtyř artikulů, věnoval král větší pozornost Budějovicům. Mezi jejich hejtmanem Lipoldem Krajířem z Krajku a Rožmberkem však panovalo napětí. Oldřich se cítil jmenováním Krajíře dotčen, neboť po hejtmanství jako „v zemi déle usedlý“ toužil sám. Zikmund proto ještě z Brna nabádal budějovické měšťany, aby Krajíře poslouchali, a sliboval, že se jim za to odmění. A vskutku jim také později (v říjnu) povolil anulovat jejich dluhy u židovských věřitelů a sliboval další milosti.

Bez trůnu

Odrazem změněné mocenské situace byl sněm svolaný do Čáslavi na 3. červen 1421. Jeho iniciátory byli pražané a páni s nimi spojení. Protože svolávat sněm bylo výsostné právo krále, šlo o další újmu panovnickým prerogativám (zákonným nárokům), nemající obdoby, a akt revoluce. V Zikmundově pohledu o další vzpouru. Znamenalo to totiž, že není považován za právoplatného vladaře.

Soudě podle zvacích listů do Lužice a Slezska, mělo původně jít o sněm celokorunní. Účast zástupců těchto zemí byla ovšem iluzorní vzhledem k jejich zvilému nepřátelství k husitskému hnutí. Jinak tomu bylo s Moravou, která už dříve účast přislíbila. Moravská delegace sice přijela s jednodenním zpožděním, zato v reprezentativním složení. V jejím čele stál Vilém z Pernštejna, Zikmundem jmenovaný

nový zemský hejtman (jeho předchůdce padl v bitvě u Vyšehradu), vlašný husita, a dva nejvýznamnější páni z řad husitské šlechty – Petr Strážnický z Kravař a Jan z Lomnice. Moravané měli statut hosta či smluvní strany. Jako Zikmundovi poslové se účastnili Aleš Holický ze Šternberka a Půta z Častolovic, oba katolíci. Na sněm se dostavilo i 18 pánů v čele s prvním magnátem země Oldřichem z Rožmberka a po něm následujícím Čeňkem z Vartemberka. Šlo vesměs o šlechtice z Boleslavska, různě s Čeňkem spjaté. Méně početná byla delegace ze severovýchodních a východních Čech; k Zikmundovým straníkům patřil Arnošt Flaška z Pardubic. Z jihočeské šlechty byli kromě Oldřicha z Rožmberka a Oldřicha Vaváka z Hradce přítomni další straníci táborů Heřman a Jan Borotínští z Landštejna a Vaněk z Jenštejna a z Vlašimi, synovec arcibiskupa Jana z Jenštejna, nyní držitel hradu Nístějky na Boleslavsku. Také 27 nižších šlechtických účastníků pocházelo většinou z Hradecka a Boleslavska. Příznačná je neúčast šlechty ze severozápadních a jihozápadních Čech. Zvláštní místo (v pořadí před zemany a rytíři) na sněmu zaujali čtyři táborští hejtmáni (Jan Žižka z Trocnova, Zbyněk z Buchova, Chval z Machovic a Jan Roháč z Dubé). Na čelném místě usnesení na sněmu přijatém stálo přihlášení se ke čtyřem artikulům v jejich plném znění s povinností jejich obrany, které se vztahovalo i na Moravu, s výhradou – „leč by mistři pražští nedovedli odolati lepším důvodům z Písma“. Tato narážka na dřívější žádosti o povolení „veřejného slyšení“ měla zřejmě usnadnit přítomným katolíkům přijetí husitského programu. Hlavním bodem usnesení byl pátý článek – „nepřijmout ani nemít Zikmunda za krále ani za pána dědičného Koruny české“. K tomuto prohlášení byl připojen významný omezující dodatek, jenž do budoucna nevyklučoval jiná řešení, „... leč by Pán Bůh ráčil a vůle i hlas k tomu byly slavného města Pražského, pánů českých, obce Tábořské, rytířů, panoší, měst i jiných obcí českých přistoupivších k pravdám čtyř artikulů“. Odmítnutí Zikmunda za krále se zdůvodňovalo tím, že je tupitel uvedených pravd a vrah cti i osob národa českého. Kdo by krále přesto podporoval slovem i skutkem bez souhlasu signatářů usnesení a ani po jejich napomenutí od toho neupustil, měl ztratit čest, propadnout svými statky a být navěky vypovězen z království. Moravští zástupci se k tomuto článku zdráhali okamžitě připojit a vyžádali si lhůtu, aby se mohli se ctí ze závazků vůči králi vyvázat. O otázce jiné kandidatury na trůn se usnesení nezmiňovalo, protože poselstvo vyslané do Polska se dosud nevrátilo. Šestý článek pojednával o volbě dvaceti vladařů k zajištění řádu v zemi, zplnomocněných však jenom do nejbližšího svátku sv. Václava

a ne déle: „... leč bychom v tom času s Pánem Bohem krále došli.“ Vládu mělo tvořit pět pánů, šest rytířů a devět zástupců měst, z toho čtyři z obou pražských měst. Jen Oldřich z Rožmberka, zmíněný jako první ze skupiny pánů, následujících teprve po uvedení jmen zástupců Prahy, náležel k Zikmundově straně. Vzhledem k závazkům v předcházejících člancích se to rovnalo jeho odpadnutí od krále. Protože se s jinými doklady tak závažného rozhodnutí nesetkáváme a protože také nemáme žádné zprávy o tom, že by se vladaři vůbec ujali svého úřadu, zdá se, že Oldřich v nějaké panice podlehl svému někdejšímu poručníkovi panu Čeňkovi. Nemáme ani žádný doklad o tom, jak svůj postoj Zikmundovi vysvětlil, ani jak na to král reagoval.

Na sněmu došlo k výměně názorů mezi Zikmundovými posly a účastníky sněmu, o níž jako jediný zpravuje Vavřinec z Březové. Prý jen neradi vyslechli sněmovníci královo poselství (dané 27. května v Trenčíně), přečtené jeho vyslanci. Král vyzýval přítomné, aby se postarali o pokoj v zemi, očistění její zlé pověsti a postavili se proti těm, kdo jej chtějí zbavit jeho dědictví. Vyslovoval politování nad škodami, k nimž došlo, potvrzoval svou ochotu přispět k tomu, aby stavům bylo zaručeno řádné slyšení o čtyřech člancích, a než se tak stane, nabádal všechny, aby zachovávali mezi sebou mír. Pokud by si někdo myslel, že něco zavini, což on sám si nemyslí, rád to napraví. Jestliže však nebude ochota přijmout jeho návrhy, naopak bude se pokračovat ve zhoubě země a v pokusech zbavit ho království, pak se obrátí o pomoc na své přátele a okolní země.

Sněm ve své odpovědi uvedl 14 článků, proč ho království nezamýšlí mít za krále. Šlo v podstatě o stížnosti uvedené už v svolání Čeňka z Vartemberka z dubna minulého roku. Že je vinen za upálení mistra Jana Husa a mistra Jeronýma, ač jim vydal glejty (u Jeronýma to byla nepravda), že dopustil odsouzení Čechů na kostnickém koncilu jako kacířů určených k vyhubení křížovou výpravou, již k hanbě českého národa a ke škodě království dal vyhlásit ve Vratislavi, že ji sám vedl a dopustil hubení a olupování Čechů, mužů, žen i dětí, že dal upálit Krásu ve Vratislavi a popravil vratislavské měšťany pro viny, které jim král Václav odpustil. Devátý až jedenáctý článek se týkal Zikmundových prohřešků proti stavovským právům, o něž se nyní ucházelo i zemanstvo a měšťanstvo, zejména že zastavil Branibory bez jejich souhlasu a odvezl českou korunu a říšské insignie ze země. Další články vyjmenovávaly škody způsobené českému království i moravskému markrabství: rozchvácení pokladů, vyvezení desek zemských z Čech a zmocnění se sirotčích peněz u těchto desek ulože-

ných v Čechách a na Moravě. Poslední článek obecně obviňoval Zikmunda, že české a moravské stavy zbavil jejich práv a svobod. V závěru listu byl král žádán, aby ustal v hanobení království a markrabství, aby navrátil země zcizené Koruně „bez povolenie panského, města Pražského, rytířského a panošského i vše obce České“, aby vrátil korunovační klenoty české i říšské, desky zemské a důležité listiny, jichž se zmocnil, a aby okolním zemím, zejména těm, které náležejí ke Koruně, zabránil škodit království a markrabství. A nakonec se potvrzovalo odhodlání setrvat na čtyřech člancích, pokud nebudou vyvráceny Písmem. Tato druhá část sněmovního prohlášení měla ráz podmínek přijetí Zikmunda za českého krále a lišila se od části první, kategoricky se Zikmunda zřikající. Králi nevycházela vstříc v jeho hlavním požadavku: do řádného „slyšení“ uzavřít příměří mezi husity a katolíky a zastavit odpor proti jeho dědickým nárokům.

Že Zikmundovy hrozby o přivolání pomoci ze sousedních zemí nebyly plané, se přesvědčili sněmovníci ještě před zahájením jednání. Záhy poté co Žižka odtáhl od Trutnova k Litoměřicům, vpadlo do země vojsko slezských vévodů, které se v květnu shromáždilo ze Zikmundova rozkazu ve Svídnicku a Javorsku, vypálilo Polici, městečko břevnovského opata, a husity z okolí, kteří se uchýlili na horu Ostaš, povraždivo. Zvlášť zvěsky se vojáci chovali k dětem: byla jim useknuta ruka a noha. Sněm zaslal proto 7. června slezským vévodům, šlechtě a městům stížný list, vyhrožující vévodům jako zpronevěřilým vazalům České koruny, a nařídil hotovost v Hradeckém kraji; měla se sejít u Náchoda k 15. červnu. Tou dobou došlo však k dalšímu vpádu z jiné strany. Oddíly vedené vratislavským biskupem Konrádem umístily silnou posádku do Broumova. Když česká hotovost pod velením Čeňka z Vartemberka a Hynka Krušiny z Lichtenburka město oblehla, Slezané se zalekli a vyjednali za slib, že se stáhnou za hranice, mír; od obléhání Broumova bylo upuštěno.

10. června, když se sněm rozešel, dorazil do Prahy pan Hynek Kolštejnský z Valdštejna a s ním polský šlechtic Vyšek Račinský, posel velkoknížete Vitolda. Krakovský dvůr byl vystaven nátlaku kurie, naléhající na něj, aby veškerá jednání s husity přerušil, takže král Vladislav nabídku koruny odmítl. Vitold po určitém váhání vyslovil souhlas, bude-li o to požádán poselstvem opatřeným plnými mocemi. Asi v téže době došel do Čech i Zikmundův list reagující na stížnosti sněmu vůči němu. Král odmítl, že by svým chováním na koncilu kostnickém způsobil potupu království. Touto potupou je podle něj kacířství, tupiteli ti, kdo se ho přidržují, ničí kostely a kláštery a lidi

mordují. Oni jsou původci toho, že okolní země a celé křesťanstvo povstalo proti království, a ne král. Škod a obětí, které to přineslo, Zikmund lituje. Pokud jde o odvezení korunovačních klenotů, stalo se tak proto, aby byly chráněny před zkázou. Desky zemské byly odvezeny se svolením pánů a jsou také opatřeny jejich pečeti. Ke zcizení korunních zemí se král ve svém listě nevyjádřil. Pokud jde o prohlášení sněmovníků, že se chtějí řídit čtyřmi artikuly až do poučení lepšími důvody z Písma, neupírá jim to a navrhuje vyjednat „slyšení“. Nikdy neměl, píše dále, v úmyslu zbavit kohokoli práv a svobod a není to on, kdo je rušitelem. Naopak jejich zápisy a ujednání svědčí o tom, že oni to jsou, kdo ruší práva a svobody. Zikmund vyslovuje své rozhořčení nad zpusošením chrámu na Pražském hradě; dokonce se uvažuje, aby byl zbořen. Zapřísahá je, aby se zasadili o to, aby jej nestihl osud Vyšehradu. List končí vášnivou výzvou: „A pro Buoh smilujte se sami nad sebou i nad tú zemí a nedejte té země více hubiti a našich měst a služebníkuov našich ... a stavte ty neřády, ať se více nedějí proti Pánu Bohu a proti všemu řádu cierkvi svaté a proti nám... Pakli byste toho neučinili, tehdy potom, ačby rádi, nebudem moci tomu co učiniti, než na to přijde, že ta země dokonce musí zahynúti.“

Zikmundův dosavadní nezdar v Čechách byl událostí přesahující rámeček království a Zikmundovy české politiky. Především papežská kurie jej považovala za nebezpečné ohrožení své autority. Papež Martin V. se proto rozhodl svěřit její obnovu novému papežskému legátu kardinálu Brandovi da Castiglione; už v dubnu byl vyslán do říše, aby zde udílel odpustky účastníkům nového křížového tažení. Také kurfiřti pocítovali porážku tažení na Prahu jako pohanu říše, již mohla smýt jen nová válečná výprava. Říšský sněm v Norimberku k tomu svolaný se na ničem neusnesl vzhledem k tomu, že se Zikmund na něj nemohl dostavit. Byl zaneprázdněn v Uhrách dosud trvajícím válkou s Benáťany a stálým nebezpečím ze strany Turků. Nicméně pokračovalo se v poradách, a zejména rýnští kurfiřti projevíli velkou iniciativu. Na schůzce ve Weselu 25. května domluvili tažení do Čech, k němuž se vojska měla soustředit do 23. srpna v Chebu. Kurfiřti vyslali posly na krakovský dvůr; měli polskému králi připomenout jeho povinnost vůči křesťanstvu, kterou porušuje svými styky s husity.

Základna Zikmundovy moci v Čechách se zatím dále zužovala. Před polovinou července vytáhli pražané, posílení oddíly Žateckých a Lounských, na sever; po vypálení několika klášterů při cestě (Doksany, Teplice, Osek) dobyli Duchcov a město Bílinu s hradem Albrechta

z Koldic a pokračovali dále na Most. Mostecký hrad však ani po dvoutýdenním obléhání nedobyli. 5. srpna přispěchalo posádce hradu na pomoc vojsko míšeňského markraběte posílené o oddíly severočeských Zikmundových straníků. Hned po skončení čáslavského sněmu zde totiž rozvinul činnost Jan Chudoba z Vartemberka, který rychle zavrhl své sněmovní závazky a organizoval odpor dalších, například Jana z Michalovic, Petra Děčínského z Vartemberka, Hynka Berky Hlaváče z Dubé, Oty z Bergova, Jaroslava Berky na Milštejně, Jindřicha Berky zvaného Hlaváč a Berků na Hohnštejně v Sasku. Mezi spojenci Míšňanů se výslovně uvádějí Hynek Berka Hlaváč z Dubé, Zikmund Děčínský z Vartemberka a Mikuláš Chudý z Lobkovic. V bitvě svedené u Mostu byly ztráty obou stran vyrovnané, ale 400 mrtvých byly zatím největší ztráty pražanů ze všech dosud svedených bojů. Část vojska pražanů propadla panice a dala se na útěk až k Lounům. Míšeňské vojsko se potom stáhlo za hranice Čech.

Počátek druhé poloviny roku 1421 byl ve znamení dvou důležitých událostí. Pod tlakem kurie i hlasů z říše se král Vladislav rozhodl vyzvat Vitolda k opatrnosti a k zaujetí společného stanoviska, jak spojit dvě věci v podstatě neslučitelné – zájem o českou korunu, ať už skutečný nebo jako taktický tah k nátlaku na Zikmunda, a vyhovění papeži. Proto došlo v Lublině v druhé polovině srpna ke schůzce Vladislava a Vitolda, k níž byla povolána i ta část českého poselstva, jež zatím zůstala v Polsku. Oba vladaři projevíli ochotu ujmout se české záležitosti, a to žádosti k papeži o smíření husitů s církví a poselstva k Zikmundovi, aby se vzdal české koruny a umožnil tak volbu nového krále. Pak by se Vladislav či Vitold ujal českého království. Učiní tak i v případě, že Zikmund odmítne, dosáhnou-li svolení papežova. Ve věci mlhavého „smíření s církví“ nabízeli oba panovníci méně než Zikmund, který připouštěl vyrovnání na základě disputace obou stran. Představa, že by se Zikmund vzdal dobrovolně českého království, byla zcela nereálná. Skutečný návrh, před českým poselstvem zřejmě utajený, který přinášelo polské poselstvo Zikmundovi do Trnavy v září, zněl také jinak. Naznačoval, že v dosavadních vztazích dochází na polské straně ke snaze o obrat: polský král nabízel Zikmundovi spolek na tom základě, že by polská strana vzala na sebe úkol pacifikace Čechů po dobrém či pomocí zbraní a Zikmund by na oplátku poskytl vojenskou pomoc Vladislavovi i Vitoldovi proti německým rytířům. Zikmundovo kralování v Čechách by tak už nebylo zpychybnováno, nicméně spojenectví proti řádu si král nemohl, ani kdyby

chtěl, dovolit. Už tak bylo jeho postavení v říši značně otřeseno. Bylo vyloučeno, aby odvolal svůj vratislavský výrok. Návrh Poláků proto nejen odmítl, ale dokonce vyzval velmistra německého řádu, aby Polsko a Litvu napadl, kdyby se pokusily husity podporovat. Po ztroskotání těchto jednání bylo Vladislavovo odmítnutí české koruny jisté, stejně jako prozatímní souhlas Vitoldův.

O tom se Zikmund dověděl nyní podrobněji, když bylo nové české poselstvo vypravené za Vitoldem počátkem září zajato vévodou Janem Ratibořským a vydáno Zikmundovi. Jednání husitů s Vitoldem nicméně přerušena nebyla a 23. října se objevilo v Praze Vitoldovo poselstvo.

II. křížová výprava

V této době bylo však už rozhodnuto o další největší události druhé poloviny roku 1421 – II. křížové výpravě do Čech. Původně mělo jít o koordinovanou válečnou akci říšského vojska, které mělo vstoupit do země přes západní hranici, kontingentů pochodujících z Míšně, Lužice a Slezska od severu a Zikmundova vojska a oddílů Albrechta Rakouského od východu. Říšské vojsko se začalo shromažďovat už od června, kdy bylo připravováno i shromaždiště celého vojska v okolí Chebu. Tam se dostavil posléze kardinál Branda a vrchní velitel vojska falckrabě Ludvík. Uváděný počet vojska (100 000–200 000) nutno pochopitelně značně redukovat. Podle spolehlivých počtů městských kontingentů – například kontingent Chebu čítal 1 200 mužů – bylo to v každém případě vojsko početně silné. 28. srpna vtrhlo do Čech dvěma proudy: jedna část postupovala podél Ohře směrem na Chomutov, druhá mezi Slavkovským a Českým lesem přes Teplou a Žlutice na sever. Oba proudy se spojily jižně od Kadaně, město dobyly a 18. září oblehly Žatec. (Nemáme žádné zprávy o tom, že by křížákům pomáhali členové plzeňského landfrýdu.) Proč právě Žatec, město strategicky nepřilíhající významné, není známo. Snad se počítalo s rychlým úspěchem, který by stmelil armádu s věčně rozhádanými vůdci a podvůdci. Je však také možné, že u Žatce mělo dojít ke spojení s míšeňským vojskem, podporovaným oddíly severočeské šlechty, zejména Zikmunda Děčínského z Vartemberka, které znovu překročilo hranice. Míšňané oblehli Bílinu, ale po zprávě o tom, že pražané vytáhli 13. září k severu, obléhání přerušili a u Žatce se připojili ke křížákům. V Žatci, dobře opevněném, se nacházela silná posádka; několikrát útoky křížáků odrazila a působila jim velké ztráty.

Jenže:
myslel
Zik.
tento
slib
váznout
o z myslí

Italský mistr:
kardinál Branda da Castiglione
(Pavie, Collegio Ghislieri)

Tento nezdar vyvolal v jejich táboře velké rozladění, zejména když o očekávaném Zikmundově vstupu do Čech od východu nebylo ani slechu. Když pak přišlo hlášení (jak se ukázalo, mylné), že od Slaného táhne početné české vojsko, dala knížata (2. října) povel k ústupu. Ústup se vzhledem k nekázní měnil v úprk. Patrně se za hranice stáhly i míšeňské oddíly.

Podle Zikmundova přání měli do boje zasáhnout i slezští vévodové. Pod velením vratislavského biskupa Konráda překročili severní hranici a za pomoci svých posádek v Broumově a Žacléři vytrhli přes Polici k Hronovu a přivodili značné ztráty proti nim od Náchoda táhnoucí místní hotovosti. Protože k tomu došlo téhož dne, kdy začalo obléhání Žatce, můžeme soudit na jistou koordinaci. Záhy vytrhlo do pole i vojsko Horní Lužice vedené fojtem Jindřichem Rumpoldem, vévodou hlohovským; přes Svídnici vstoupilo do Kladska a utábořilo se tam. Odtud se spolu se slezskými kontingenty, které se k němu připojily, dalo 13. října na pochod přes hory do Čech. Zde se mělo spojit s vojskem Zikmundovým, shromažďujícím se pod velením Pippa Spana na Moravě. Kromě uherských oddílů se měl k němu přidat i početný kontingent olomouckého biskupa Jana Železného. Slezsko-lužické vojsko proniklo až do východní části Chrudimska. Zde se k němu připojil Půta z Častolovic, kladský hejtman, a někdejší hejtman svídnicko-vratislavský Janek z Chotěmic, ale i Jan Městecský z Opočna, který před půlrokem při kapitulaci Chrudimi přestoupil k husitství. Protože však Zikmundova armáda stále meškala na Moravě, neodvážili se pokračovat v diverzi hlouběji do Čech a přešli zčásti na Moravu.

Také na jihu Čech ožila válečná činnost. Budějovický hejtman Lipold Krajír z Krajku se pokusil za pomoci Oldřicha z Rožmberka (který tak znovu změnil stranu) o dobytí Lomnice; akce skončila bez úspěchu a Oldřich při ní utrpěl další ztráty (hrad Poděhusy byl dobyt). Byla to cena, kterou musel Rožmberk zaplatit, aby znovu došel milosti u krále, který s ním zatím vstoupil ve styk jen v záležitostech úředních. Šlo o osud pozůstalosti po Janovi Starším a Oldřichovi z Hradce. Jan z Hradce, straník Zikmundův, zemřel jako oběť bitvy u Vyšehradu bez dospělých dědiců, a proto jeho statky připadly v poručenskou moc královi. Janův bratr, husita Oldřich zvaný Vavák, se zmocnil té části panství i města Jindřichova Hradce, která náležela společně oběma. Po roce zemřel však i Oldřich Vavák a vykonavateli jeho poslední vůle se stali Jan z Leskovce na Horní Cerekvi a Oldřich z Rožmberka. Zikmund nyní vyzval oba, aby část, jíž se Oldřich Vavák zmocnil po smrti

svého bratra (a na niž nyní vztáhl ruku Rožmberk), navrátili vdově po Janovi a sirotkům. Přestože Oldřich z Rožmberka riskoval nový hněv Zikmundův, chamtivost u něj zvítězila. S vyhověním králova příkazu nijak nespěchal, jak svědčí urgence Albrechta Rakouského, jemuž král záležitost svěřil.

Morava zachraňuje revoluci

Zikmund sice sliboval brzké tažení do Čech, nedošlo však k němu ani v září, ba ani v říjnu. Příčinou byla hrozivá situace na Moravě, která jej donutila vypravit se sem už na jaře. Na rozdíl od Čech měl v markrabství na své straně města, převážně německá, a oporu v olomouckém biskupovi Janu Železném a jím ovládaném panství. Král od března střídavě navštěvoval Znojmo, Brno, Olomouc, Uherské Hradiště a Uherský Brod a potvrzoval a uděloval svým věrným privilegia. Města vesměs disponovala silnými vojenskými oddíly. Na sklonku roku 1420 jen Jihlava, Telč a Počátky byly s to postavit 300 pěších a 40 jezdců. Pouze do Přerova a Uherského Hradiště musel král dodat vlastní posádky. S některými šlechtici uzavřel smlouvy o vojenské službě, na zeměpanské hrady postupně dosazoval spolehlivé purkrabí a k zesilování jejich posádek použil výnosu berně z měst a klášterů (Třebíč, Žďár, Zábřovice). Ještě v březnu pověřil olomouckého biskupa Jana Železného jmenováním městských rad v Olomouci, Litovli a Uničově. Vznikla tak rozsáhlá oblast ovládaná vojensky i správně biskupem a územně navazující na vévodství opavské a slezská vévodství. Klíčovou úlohu nejen v podrobení Moravy, nýbrž i v rozhodujícím tažení do Čech měl sehrát Albrecht Rakouský, který se účastnil už křížového tažení v roce 1420. Tento (na rozdíl od pragmatického Zikmunda) nábožensky nesmiřitelný přesvědčený „bijec“ kacířů, a hlavně muž disponující početným vojskem měl nyní být na základě už dřívějšího králova příslibu trvale připoután závažnějšími svatebními úmluvami se Zikmundovou jedinou dcerou Alžbětou. Sňatek byl sice listinně potvrzen, ale nebyl stále jistý, a hlavně se stále odkládal. Nespěchalo se s ním jednak vzhledem k Alžbětině mládí (narodila se roku 1409) a jednak vzhledem k jiným okolnostem. Zikmundovi rádci (hlavně královna Barbora) sňatku nepřáli, neboť jej nepovažovali za příliš výhodný. Pro Zikmunda by podle nich byl výhodnější Alžbětin sňatek s Vitoldovým synovcem Zikmundem – sliboval totiž odvrácení Litvy od spojení s husity. Zikmund dal nakonec přednost dodržení svého

slova a váze rakouských zbraní před diplomatickými kombinacemi. Měl už v plánu rozdělení Moravy na tři oblasti: jihovýchod chtěl vzhledem k dostupnosti z Uher mocensky zabezpečit sám, střed a sever svěřil péči olomouckého biskupa a jihozápad Moravy a jih Čech Albrechtovi.

Politickým problémem byl Zikmundův vztah k moravskému panství. Zemským hejtmanem jmenoval Viléma z Pernštejna, příslušníka jednoho z nejstarších, ale tehdy ještě chudších moravských rodů. Pernštejn měl sice velké politické i vojenské zkušenosti, ale sám i jeho bratři náleželi k starým stoupencům husitství na Moravě. Za velký úspěch považoval Zikmund dohodu s Petrem Strážnickým z Kravař, slibivším na schůzce v dubnu v Uherském Brodě údajně králi opět poslušnost a pomoc při uklidňování Moravy; král to nelenil oznámit do říše, aby se vykázal alespoň nějakým výsledkem. Jak se záhy ukázalo, velmi krátkodobým. Nemilé zdržení představovala pro krále nutnost čelit Turkům, kteří na jaře vpadli do Sedmihradska. Počátkem července už stál v čele vojska, které donutilo Turky k ústupu a valašského vévodu Dana k opětovnému přijetí uherské svrchovanosti. Cenné pro Zikmunda bylo uzavření pětiletého příměří se sultánem Muradem.

NIKOLÍ,
Zik s
tažen
můžest
mil, byl
v Bratis
stavě,
pale in
Medio
regni

Léto roku 1421 bylo na Moravě vrcholem v příklonu k husitství. Jeho stoupenci považovali za nutné vstoupit v jednání s českou kališnickou šlechtou, jak dokazuje účast Petra Strážnického z Kravař a Jana z Lomnice na čáslavském sněmu. Dospěli k dohodě o obraně čtyř artikulů a ztotožnili se i v obviňování Zikmunda z jeho skutečného či domnělého ohrožování stavovských práv. Radikalismus sněmu, ústící do sesazení panovníka z trůnu, však nesdíleli. Vyžádali si čas na vypovězení poslušnosti jinou než revoluční cestou. Zda byla nějaká jednání s králem po jejich návratu na Moravu zahájena, nevíme, ale není to pravděpodobné. Zdá se, že moravská šlechta postřehla, že Zikmundovi záleží více na její loajalitě než na otázkách husitské víry, neboť v nich by byl ochoten k ústupkům, kdyby mu ruce nesvazovaly ohledy na papežskou kurii. Zdá se, že odlišný vztah k Zikmundovi byl příčinou toho, že brněnský sněm ve dnech 11.–14. června pravděpodobně nedal souhlas k nějakým smluvním svazkům s českým husitstvím, a to i pod tlakem své katolické části. Víme jen to, že se jej účastnili i zástupci měst, nic bližšího.

Za této situace bylo pro Zikmunda tím naléhavější dokončení svatebních smluv s Albrechtem Rakouským. Stalo se tak za ženichovy účasti 28. září 1421 v Bratislavě. Alžbětino věno činilo 100 000 dukátů, stejnou sumu nabídl rakouský vévoda jako obvěnění, tj. částku sloužící

k hmotnému zabezpečení v případě manželovy smrti. Za válečnou pomoc slíbil Zikmund příštímu zeti 200 000 dukátů. V této částce mu zastavil v Čechách České Budějovice, na Moravě hrady a města Jihlavu, Znojmo, Jemnici a Pohořelice. Zástava měla vejít v život do sv. Martina (tj. 11. listopadu). Moravská města složila Albrechtovi přísahu věrnosti počátkem roku 1422, České Budějovice však až koncem roku. Že vstup Albrechtův do jihočeské oblasti nelibě nesl Oldřich z Rožmberka, netřeba zdůrazňovat, ale ani budějovický hejtman Lipold Krajř z Krajku, ba jistě ani budějovičtí měšťané, obávající se dalšího berního zatížení, nebyli nijak nadšeni. Zastavování měst muselo narazit na odpor české i moravské šlechty bez rozdílu vyznání. Spatřovali v tom další důkaz toho, že se při zcizování korunního majetku nebere ohled na nutnost jejich souhlasu. Zástavní listinu doplňovala smlouva s Albrechtem o jeho válečné pomoci. Vlastním jádrem ujednání byly smlouvy o sňatku a Zikmundovo poslední pořízení, ustanovující Alžbětu dědičkou uherského a českého království. V případě, že by neměla syna (výchova synů se měla odehrávat v Budíně), nýbrž jen jednu či více dcer, byla oprávněna volit mezi Uhrami a Čechami, v zvolené zemi vykonávat plnou moc a odkázat ji ženskému potomstvu.

Teprve počátkem října se Zikmund objevil na Moravě a ve stejné době zahájil tažení do markrabství i Albrecht. To už křížáci kvapně ustupovali z Čech, nemohouce se dočkat Zikmundova vojska, a oddíly Lužice a slezských vévodů na východě země se neodvažovaly postupovat dále bez královny podpory. Vpád do Čech však musel být odložen. Zikmundova výzva k moravské šlechtě, aby se dostavila se svými kontingenty k Olomouci, kde vedle biskupa Jana Železného formoval králův velitel Pippo Spano nastupující oddíly Uhrů, se nesetkala s žádným ohlasem. Jihozápad, střed a jihovýchod Moravy s výjimkou zde se nacházejících měst a několika králi věrných šlechticů se dal na cestu pasivního odporu. S nejistým zázemím v týlu ovšem nebylo možno překročit české hranice. Navíc na Moravě vypukly kruté boje s královskými a Albrechtovými vojsky, jimž na svých statcích rozptýlená šlechta nemohla dlouho odolávat. Na západní Moravě Albrechtovi nejdéle vzdorovaly Jevišovice Sezemy z Kunštátu; kapitulovaly, až když jim nepřišla slíbená pomoc. Na jihovýchodní Moravě se nejdéle bránil Uherský Ostroh Haška z Valdštejna. Především předáci moravského husitství – Petr Strážnický z Kravař a Jan z Lomnice – museli být donuceni ke kapitulaci; jejich příkladu pak následovala ostatní šlechta. Na sněmu konaném v polovině listopadu v Brně, městě obsazeném Albrechtovými uherskými oddíly, nejenže musela shromáždě-

ná šlechta obnovit svou přísahu věrnosti, ale navíc se slavnostně sněmovním zápisem ze 17. listopadu vzdát utrakvismu. Teprve poté co se jeden po druhém se v určených městech (Znojmě, Brně, Olomouci, Opavě) zřekli podle předpisů papežské buly z roku 1418 před kněžími k tomu ustanovenými kacířství, mohli být znovu přijati do lůna církve. Tato část kapitulace byla nepochybně dílem Jana Železného. Případně k tomu poznamenal moravský historik Josef Válka, že šlo o první případ „protireformace“ v Evropě. Brněnský sněm potvrdil Zikmundův odvrát od dosavadní taktiky slibování svobody čtyř artikulů až do verdiktu budoucího „slyšení“, což král navrhoval ještě ve svém poselství sněmu čáslavskému. Byl to návrat k situaci v době vyhlášení křížové výpravy – k nemilosrdnému zúčtování s utrakvismem. Pro husitskou stranu to byl signál, že buď musí nad Zikmundem zvítězit, nebo se vzdát svého učení. Vzhledem ke královým improvizacím schopnostem střídat různé alternativy s vyčkáváním na jejich ohlas byla naděje, že nejde o jeho poslední slovo. Na Moravě se Zikmundovi podařilo to, co nemohl uskutečnit v Čechách, a to díky několika okolnostem. Husitství na Moravě nemělo oporu měst, tím méně pak města typu Prahy a jeho intelektuálního (univerzita), hospodářského ani mocenského zázemí, umožňujícího vyzbrojit početné vojsko a využít zkušeností spojenecké části šlechty. Tváří v tvář obrovské vojenské přesile, kterou Zikmund shromáždil, nemělo naději úspěšně mu vzdorovat.

Vyhnán z království

Jen hrstka moravských pánů – Václav z Kravař, syn Petra ze Strážnice, a Hašek z Valdštejna (přešli se svými oddíly do východních Čech) – a obránci Uherského Ostrohu s rozptýlenými centry radikálního husitství nekapitulovali. Cena, kterou Zikmund za toto pokorenění Moravy zaplatil, byla obrovská. Zpožděné tažení do Čech nejenže uvedlo vniveč všechny plány na koordinaci válečných akcí, nýbrž i umožnilo pražanům i táborům připravit se k obraně. Protože se dalo předpokládat, že Zikmundův útok bude směřovat ke Kutné Hoře, přitáhlo sem koncem října vojsko pražanů a na žádost obyvatel zůstalo v ležení před hradbami až do 25. listopadu. Když se tažení neuskutečnilo, vrátily se oddíly pražanů (poté co zanechaly v Kutné Hoře a v Čáslavi své posádky) zase zpět do Prahy. Žižkovy tábory zaneprazdňovalo zahájení bojů v západních Čechách, ač doba příměří ještě neskončila. Členové plzeňského landfrýdu 26. října oblehli hrad Krasíkov. Žižka

jej však ještě včas stačil zásobit. Útok obránci hradu odrazili, nicméně když landfrýdu přišel na pomoc Jindřich z Plavna, byl Žižka se svými oddíly nucen dát se na ústup do Žatce a 1. prosince vstoupil do Prahy. Také ve východních Čechách započaly šarvátky, když se oddíl patrně slezského vojska výpadem z Moravy 19. listopadu zmocnil Poličky.

Zikmund vstoupil do Jihlavy 9. prosince 1421. Zde bylo dokončeno soustředění vojsk. Sem se také pod glejtem dostavili přední čeští páni, a to i ti, kteří přednedávnem od krále odpadli nebo zakolísali, v čele s Čeňkem z Vartemberka a Oldřichem z Rožmberka. Nacházíme mezi nimi i Viléma Zajíce z Házmburka, Jana Městceckého z Opočna, Půtu z Častolovic a další. Neúčast západočeské a severočeské šlechty by se dala vysvětlit tím, že se nepotřebovali s králem znovu smiřovat. Pod glejtem se také dostavili i někteří moravští páni. Přítomný papežský legát Fernando oznamoval rakouskému vévodovi do Vídně, že tito pánové znovu slíbili králi věrnost. O výsledcích porad víme jen tolik, že přítomná česká šlechta kromě věrnosti přislíbila Zikmundovi i pomoc vojenskou; žádala jen, aby nedovolil vojsku pustošit zemi. Nevíme však, i když je to pravděpodobné, zda znovu jednali s králem o prozatímní povolení kalicha, a pokud ano, nelze vyloučit, že je král ve svém respektu k českému panstvu dal. Opakovala se tak situace z května roku 1420: znovu proti králi stanula Praha a po jejím boku místo pánů Tábor. Na této skutečnosti se nepochybně podepsal radikalismus Želivského, jehož diktátu se kališnická šlechta nemínila podrobit. 8. a 9. prosince vytáhli pražané s tábory ke Kutné Hoře a patrně 13. prosince zahájil Zikmund své tažení do Čech.

Husitští velitelé se rozhodli u Kutné Hory útok zastavit a nepřipustit, aby pokračoval dál na Prahu. Volba střetnutí měla svá rizika: Kutná Hora byla stále ještě ve své většině německá a ke svým pražským pánům nepřátelská. Vzhledem k blízkosti místa očekávaného útoku byla opěrným bodem revoluce jedině Čáslav. Do tohoto města se také uchýlili oba moravští páni postavivší se Zikmundovi na odpor – Hašek z Valdštejna a Václav Strážnický z Kravař, a to se značným vojenským kontingentem. K nim se připojil ještě Viktorin Boček z Kunštátu. Zikmundovo vojsko, pustošící za zvěrstev uherské jízdy přes slib daný českým pánům krajinu, postupovalo přes Humpolec k Ledči. I při redukci uváděných počtů na 20 000–30 000 představovalo obrovskou sílu. Podle shodného tvrzení všech pramenů bylo až třikrát početnější než vojsko husitské. Dobrou polovinu tvořila uherská lehká jízda pod velením Pippa Spana, další polovinu domácí české a moravské kontingenty a zbytek slezské vojsko vévodů Jindřicha

Rumpolda Hlohovského a Konráda Kantnera Olešnického. Rakouské oddíly se připojily až za pochodu, Albrecht sám se tažení neúčastnil. Když se král 21. prosince ke Kutné Hoře přiblížil od západu, husitské vojsko (nedůvěřujíc jejím měšťanům) zaujalo bitevní postavení před městem „pod Kaňkem“. Situace husitských oddílů se ještě téhož dne rázem zhoršila, když kutnohorští radní na základě už předcházejícího dorozumění vydali své město bez boje králi a krvavě se pomstili svým popřevratovým sousedům. Husitské vojsko bylo potom obklíčeno. Nezbyvalo mu než vynutit si bitvu, jejíž výsledek byl při Zikmundově početní převaze víc než nejistý, nebo se pokusit o riskantní únik směrem ke Kolínu. Ještě v noci byly vykonány přípravy k úniku a brzy ráno se oddíly husitů probily z obklíčení a znovu sešikovaly k bitvě. Nicméně ani tehdy k boji nedošlo. Historikové vojenství vykládají skutečnost, že královští nejen nechali husitské oddíly uniknout, ale že ani druhý den – přestože měli početní převahu – nepřistoupili k boji, překvapením, který ústup husitů způsobil. Katoličtí kronikáři to vysvětlují Zikmundovou nerozhodností a podezírají Zikmunda z nadřozování nepřátelům církve, Josef Pekař na základě ojedinělé zprávy o Zikmundově poslu vyslaném k pražanům zase královým pokusem o jednání; k tomu však nemáme dostatek důkazů. Jisté je, že když se vojsko táborů a pražanů nedočkal zahájení boje, odtáhlo ke Kolínu, aby si opatřilo zásoby a doplnilo své stavy. Osudné bylo, že královští považovali ústup husitských vojsk (také vzhledem k blížícím se vánočním svátkům a mrazivému počasí) za přerušení operací, k jakému se chystal i sám Zikmund před dalším tažením na Prahu. Pro větší bezpečnost nařídil dislokaci sil do okolí Kutné Hory. Bezstarostnost násobená nedostatečnou rozvědnou činností (ač Kolín nebyl tak vzdálen, chyběly zprávy o úmyslech nepřítele) se zle vymstila. A odpovědnost za tuto nedbalost padá zřejmě na hlavu zkušeného italského velitele Pippa Spana.

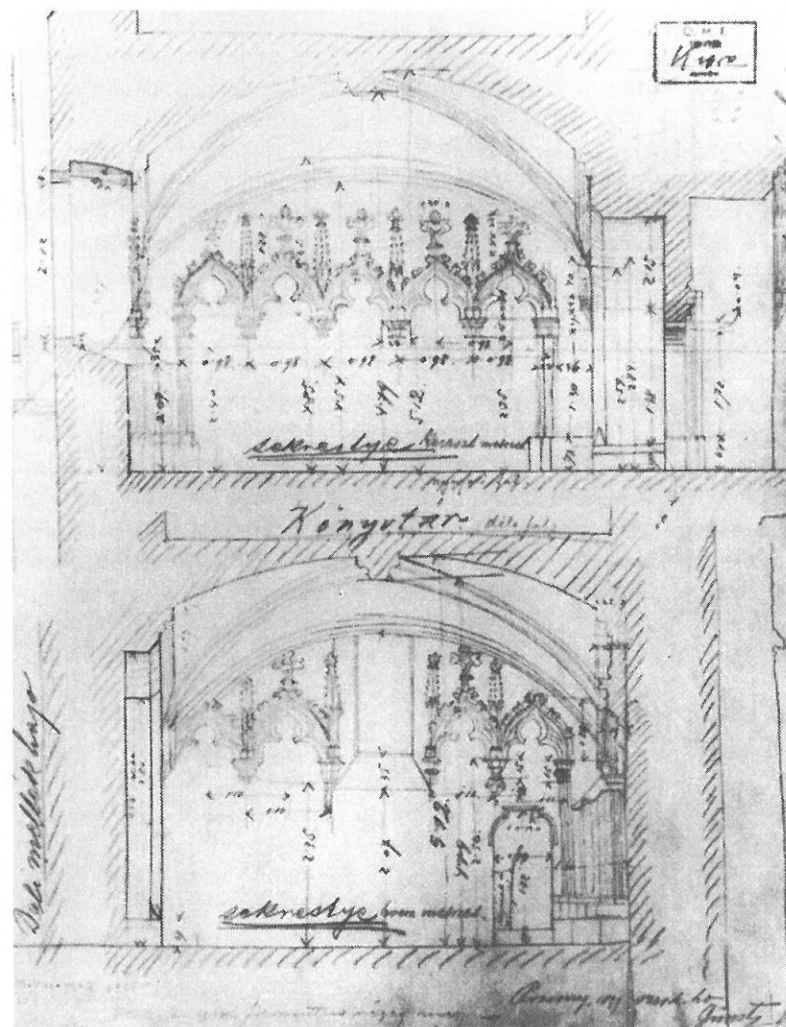
Král se usadil v Kutné Hoře a jeho kancelář zde vedla běžnou agendu. Na dvoře dlel i olomoucký biskup Jan Železný, jmenovaný po přechodu Konráda z Vechty na stranu husitů administrátorem pražského arcibiskupství. Kutná Hora se tedy kromě královské rezidence stala dočasně i sídlem vrcholné církevní správy. Do poklidného života města proto jako blesk zasáhla zpráva, že se 6. ledna 1422 v blízkosti Kutné Hory u vsi Nebovidy objevilo Žižkovo vojsko. Na obranu, k níž se Kutná Hora ani polohou, ani opevněním nehodila, nebylo ani pomyslení a v nastalé panice byl jediným východiskem shledán útek z města ještě týž večer. Zikmund nařídil evakuaci dvora i horníků, aby byla znemožněna těžba stříbra. Mnoho jich však prchalo i s rodinami

12
Něm.
Před-
sudky
u Win-
decke

dobrovolně v hrůze před odvetou vítězů a cestou umrzlo. A město pak ustupující oddíly v noci z 6. na 7. leden zapálili. Zatímco tábořské vojsko se zdrželo hašením požáru, oddíly prchající ve směru k Německému (dnes Havlíčkovu) Brodu se zastavily na polovině cesty. Zde se vojsko 8. ledna sešikovalo k obraně. Pro zbabělost Uhrů se však i odtud dalo na útěk až do Německého Brodu. Následujícího dne už husité stáli před městem a začali s jeho obléháním. Pod častí uherské jízdy prchající mimo Brod přes zamrzlou řeku Sázavu se prolomil led; mnoho Uhrů utonulo. Během jednání o kapitulaci se husité zmocnili města zradou některých měšťanů. Přítomné královské hejtmany zajali, zbytek vojska i mužské obyvatelstvo města bylo pobito. Mezi zajatci byl i polský rytíř Závíš z Garbova, pověřený polským králem Vladislavem poselstvím k Zikmundovi (zastihl jej až při jeho tažení do Čech). Byl potom s dalšími odveden do Prahy a později vyměněn za posly pražanů k Vitoldovi, jež byli zajati v Ratiboři a vydáni Zikmundovi. Závíšova zpráva o bitvě, jíž se účastnil jako očitý svědek, je velmi cenná.

Vítězům padla do rukou vzácná válečná kořist naložená „do devíti kop vozů natlačených, vrchovatých“ z lupu v Kutné Hoře i v jejím okolí. Pronásledování královských bylo zastaveno až po dvou dnech, kdy se Zikmund už uchýlil do Jihlavy. O její dobytí se však husitká vojska nepokusila: jednak pro pevnost města a jednak pro nevhodnost roční doby se vrátila do Prahy. Katastrofa Zikmundova tažení, jejíž rozsah předstihl všechny dosavadní porážky cizích vojsk na českém území včetně obou křížových výprav, se stala předmětem kritiky i obhajoby soudobé publicistiky. Eberhard Windecke naráží na „zradu“ českých a moravských pánů. Neušetřil však ani Pippa Spana a jeho neukázněné, jen po kořisti prahnoucí a přitom zbabělé Uhry. Kronikář Ludolf Zaháňský obvinil z porážky dokonce Zikmunda. Zikmund sám později vyslancům kurfiřtů sdělil, že vinu nesou vůdcové křížového tažení z roku 1421: předčasně odtáhli z Čech, takže on sám nemohl už nic zmoci a v kruté zimě přišel o všechny koně a mnoho lidí. Jisté je, že se Zikmund musel cítit nesmírně pokořen. A to ještě nemohl tušit, že na českou půdu vkročí znovu až po čtrnácti letech.

Kdo však už nikdy neměl spatřit Čechy, byla královna-vdova Žofie Bavorská. Zbavena důchodů ze svých věnných měst byla odkázána žít na Zikmundově dvoře jako nepříteliš vítaná. Od jara 1422 pobývala trvale v Bratislavě v naději, že ji Zikmund, často se zde zdržující, hmotně zajistí. Čekala však marně. Teprve roku 1424 jí král na zákrok jejího bratra Viléma z Bavor-Mnichova přislíbil 6 000 zlatých roční renty.

Kaple královny Žofie v bratislavském chrámu sv. Martina; byla zbudována v přízemí po jižní straně západní věže

12
I ta však byla vyplácena nepravidelně, takže se Žofie zadlužovala u svého služebnictva. Přesto jí Zikmund nedovolil odstěhovat se do Mnichova. Zemřela 4. listopadu 1428 ve věku necelých dvaapadesát let. Byla asi pohřbena olomouckým biskupem a nyní už kardinálem Janem Železným v kapli bratislavského dómu, kterou založila. Její náhrobek se však doposud nepodařilo nalézt. Jan Železný byl, patně z příkazu Zikmundova, také vykonavatelem její závěti. Vedle běžných klenotů, zřejmě zlomku původního stavu, obsahovala její pozůstalost i řadu knih českých. Lze to vysvětlit tím, že německé knihy v hmotné tísní už prodala. V pozůstalosti není proto proslulá iluminovaná německá bible krále Václava, dnes se nacházející v Národní knihovně ve Vídni. Nicméně i tak je to svědectví toho, že se na pražském dvoře značně počestila, stejně jako její oblíbený synovec Albrecht, který se proto také v roce 1440 stal vážným kandidátem českého trůnu.

Do vlasti se nevrátil ani mistr Albík z Uničova, věhlasný profesor lékařství pražské univerzity, dvorní lékař Václava IV. a po něm Zikmunda, královny Žofie i Barbory: zemřel v Uhrách roku 1426. Podobně jako Václavovi i Zikmundovi věnoval svou latinskou *Životoprávu* (*Regimen sanitatis*). Na rozdíl od analogických dobových spisů, věnujících pozornost především moru, se Albík soustředil na dnová a revmatická onemocnění. Jejich léčbu spatřoval v dietě, pohybu a léčích. Doporučoval proto umírněnost v požívání silných vín a v pohlavních stycích. Zatímco Václavovi vytykal lenivost, Zikmundovi naopak doporučoval méně pohybu a více klidu. Před nadměrným pobytem v lázních, jemuž podle něj oba holdovali, varoval. Vodních lázní se měli vůbec vystříhat, neboť podporují záchvaty paralýzy (jak se ve středověku dna často označovala). Zda se Zikmund jeho moudrými radami řídil, je víc než pochybné. Spíše než vínu holdoval ženám a o žádnou prevenci, na niž Albík kladl takový důraz, nepečoval.

V.

S králem a proti králi (1422–1428)

Také katoličtí páni se již smířili s nábožensky a mocensky rozdvojenou zemí, neboť nic nenasvědčovalo, že by se Zikmund v dohledné době pokusil dosáhnout zvratu válečnou cestou.

František Šmahel,
Husitská revoluce

Dvojvládí v Čechách

Roku 1422 nastala v Čechách zcela výjimečná situace. Král nejenže byl řadu let v zemi nepřítomen, což samo o sobě by nebylo nic zvláštního a u Zikmunda v Uhrách bývalo běžné, ale ve značné části země nebyl za krále vůbec uznáván. V husitské části království se nositelem panovníkových výsostných práv stala Praha, královská města a část šlechty s nimi se spojivší, v určitých oblastech země tábořské obce s jejich šlechtou. Zástupci pražského, tábořského a později sirotčího svazu rozhodovali na pravidelně svolávaných sněmech o závažných otázkách správy a vlády, zmocnili se důchodů královské komory, a dokonce vedli i jednání zahraničněpolitické povahy. Fungovala zde dále církevní organizace ve všech svých člancích; v jejím v čele stál pražský arcibiskup Konrád z Vechty (až do své smrti roku 1431), který přijal čtyři pražské články, byl papežem zbaven úřadu a posléze dán do klatby. Nebylo však nikoho, kdo by verdikt církve provedl. Z hlediska církevního práva byly jeho úkony sice nedovolené, nicméně platné, což se týkalo zejména svěcení kališnických kněží a jejich ustanovování do farností. Vedle arcibiskupa si vrcholnou autoritu v církevních otázkách podržela pražská univerzita. Této církevní organizaci se vymykaly oblasti pod vládou tábořského svazu, které si zřídily vlastní samostatnou organizaci pod voleným seniorem-biskupem.

V části hlásící se k Zikmundovi jako k českému králi vznikl režim, který je nesnadno definovat. Byla by mylná představa, že se králův vliv na české události nadobro zhroutil. Zikmund zůstal i nadále pozemkovou vrchností poddaných na komorních statcích, pokud se v určitých oblastech udržely, pánem zbylých královských měst, lenním pánem i suverénem většiny české šlechty. Vládl tedy poměrně početnému obyvatelstvu venkova i zhruba desítky velkých či středních měst. Nezanikla ani církevní organizace na jedné čtvrtině rozlohy Čech. Po přechodu Konráda z Vechty k utrakvismu a odchodu členů pražské metropolitní kapituly (poté co se Pražský hrad dostal do rukou husitů) byl administrátorem arcibiskupství jmenován olomoucký biskup Jan Železný a arcibiskupská konzistoř našla konečné útočiště v Žitavě. Toto k Horní Lužici inklinující město si podrželo původní církevní příslušnost k pražské diecézi. Generální vikáři Jan Královec a Johánek z Dubé zde pokračovali v běžné agendě potvrzování kněží do uprázdněných beneficií; vyřídili neuvěřitelné množství případů, svědčících o tom, že v celé řadě oblastí fungovala normální duchovní správa a že byli respektováni šlechtickými držiteli patronátních práv i z dalekých končin, kteří v Žitavě prezentovali své kandidáty. Těžkou ránu zato utrpěly řeholní konventy v dosud katolických územích: nebyly ušetřeny sekularizace prováděné samotným králem. Lépe na tom byly konventy žebavých řádů v katolických městech.

Zikmund po svém nuceném odchodu z Čech neustanovil žádného místodržícího. Snad proto, aby nevtiskl své vládě pečeť provizoria. Ostatně zřejmě ani netušil, že bude tolik let vzdálen. Dosavadní zemští úředníci působili nadále, ale výkon centrální správy byl vyloučen. Odvezením desek zemských z království byla ochromena činnost zemského soudu. Král se snažil udržet alespoň fungování krajského soudnictví v rámci landfrýdního zřízení. Je známo jeho nařízení, aby smlouvy uzavřené v Plzeňském kraji, pokud by byly opatřeny pečeti bratří Jana a Viléma Švihovských z Rýzemberka, měly závaznost zápisů do desek zemských. Zda vůbec a jak se toto opatření realizovalo, nevíme. Také zemské úřady úzce spojené s agendou zemského soudu ztratily svou náplň. Důležitost si udržela nadále agenda podkomořského úřadu jakožto správce mimořádné berně vybírané z královských měst a klášterů panovnického založení. Berně klášterní však byly vesměs zastaveny a také berně z královských měst věrných králi (Plzeň, Cheb, Loket, Karlovy Vary, Kadaň, Most, České Budějovice), pokud nebyla zastavena, byla použita na válečné účely.

Albrecht II. při mši;
modlitební kniha Albrechta II., 1438–1439
(Melk, klášterní knihovna)

Zikmund těmto městům už na počátku své vlády potvrdil výsady, jež jim udělili předcházející panovníci (většinou je ještě rozmnožil), ve snaze ulehčit jim různými výhodami válečná břemena. Nejvíce získal strategicky důležitý Cheb. V některých případech nezbylo králi nic jiného než sáhnout k zástavám měst; roku 1421 zastavil České Budějovice Albrechtu Rakouskému a roku 1423 Most a Ústí nad Labem míšeňskému markraběti Fridrichovi. Vedle úhrady dluhů přesouvaly se starosti o jejich bezpečnost na zástavní držitele. Velkou ranou pro královskou komoru byla ztráta kutnohorského důlního a mincovního regálu a ovšem i ztráta jiných regálů z měst, jejichž vrchnostmi se stala pražská města a tábořská obec. Obdobně tomu bylo i se zástavami hradů a městeček královské domény; byla jimi někde kromě odměny za ochranu hradu splácena dlužná částka za sjednanou vojenskou službu. Zde Zikmund pokračoval v praxi Václava IV. Proto také musela být některým městům poskytována daňová úleva. Přestože mohla Zikmundova města na rozdíl od měst husitských i svou polohou těžit ze zahraničního obchodu, válečné výdaje byly obrovské. V Chebu koncem roku 1437 dosahovaly 100 000 zlatých.

Na straně krále

Hlavní oporou Zikmundova politického vlivu i v době jeho nepřítomnosti v zemi byla šlechta mu věrná, která svými hrady a tvrzemi i vojenskou silou představovala nemalý branný potenciál. Tvořila jakousi Zikmundovu stranu, jejíž pouta k nepřítomnému panovníkovi se však čas od času poněkud uvolňovala ve prospěch vlastních individuálních i stavovských zájmů. Vůle a přání královo, sdělované v korespondenci, zachované bohužel téměř v úplnosti jen pro styk s Oldřichem z Rožmberka, či v ústních vzkazech poslů, nebyly, jak ještě uvidíme, proto vždy respektovány.

Baštou Zikmundovy strany se staly západní Čechy počínaje Chebskem, říšskou zástavou tvořící jakousi městskou republiku s vlastní samosprávou, a Loketskem, spravovaným rovněž vlastním zřízením, založeným na lenní soustavě, a prostoupeným početnými královskými hradními lény. Skutečnou pevností byl sám Loket, jehož purkrabím byl Půta z Ilburka. Loketsko zaštiťovalo Plzeňský kraj od severu, ale také od husitských severozápadních Čech. Jižně od Loketska se rozkládala oblast už mnohokrát zmíněného plzeňského landfrýdu. O jeho organizaci, jménech i počtu členů jsme poměrně dobře informováni.

Když se Bohuslav ze Švamberka po svém zajetí při kapitulaci hradu Krasíkova stal tábořským vojevůdcem, zaujal místo hejtmána jeho mladší bratr Hynek Krušina ze Švamberka, který měl od roku 1426 k ruce dva pány (Purkarta Bezdruzického z Kolovrat a Buriana z Guttejna) a dva zemany (Jindřicha z Jivjan zvaného Žito, purkrabího královské Přimdy, a Jana Štěpánovce z Vrtby). Landfrýdní smlouvu toho roku (1426) podepsalo 16 šlechticů a města Plzeň a Tachov, o rok později už 24 šlechticů a z měst jen Plzeň. V poslední třetině válek se postavení landfrýdu zhoršilo právě pádem Tachova, Stříbra a arcibiskupských Rokycan. V počátcích landfrýdu byli jeho členy i opati velkých klášterů (Chotěšova, Teplé, Kladrub, Plasů, Pivoně), komtur z Manětína a probošti z Horšovského Týna a Rokycan, ale jejich panství se v procesu sekularizace, zahájené samotným králem, postupně rozpadala. Teprve na nátlak kurie a pohoršených říšských knížat odvolal Zikmund (roku 1422) některé zástavy klášterních statků, aby uspokojil znepokojený katolický svět, ale nikdo ze zástavních držitelů, třebaže rovněž katolíků, na to nedbal. V praxi ostře odsouzené řadou katolických kronikářů se pokračovalo. Páni tohoto kraje i zemané – až na nepatrné výjimky (uvádějí se čtyři zemané) – zachovali i po odpadnutí Bohuslava ze Švamberka Zikmundovi věrnost. Kromě Jindřicha z Plavna, pocházejícího z rodu fojtů ve Vogtlandu, jenž v Čechách držel Kynžvart a Bečov, a Jindřicha z Elsterberka seděním na Plané, Kladrubech a Prostiboři, rovněž pocházejícího z Plavenska, stáli na jeho straně staré rody Plzeňska – Švamberkové (nyní už jen na Boru a Zelené Hoře), Gutštejnové (na Gutštejně a Bělé), Kolovratové Libštejnští (na Krašově a Libštejně), Kolovratové Bezdruzičtí, páni z Rýzmburka na Švihově a na Skále (Vilém držel v Prácheňském kraji hrad Rabí), Bušek Calta z Kamenné Hory (na Rabštejně), Vilém z Nečtin (na Komberce a Žluticích), Ivan z Bubna, Sezema z Kocova a Jan Hanovec ze Švamberka (na Třebli). V zápisech z let 1427 a 1428 se objevují ještě jména Habarta z Hrádku seděním na Lopatě, Viléma z Příchovic, Hynka z Kocova, Protivy ze Svojšína, Jindřicha ze Švamberka, Ctibora z Volfštejna na Hostouni, Jana z Frumštejna a jiných. Významní pro krále byli purkrabí královských hradů, například Jindřich z Metelska na Tachově, Jindřich Žito z Jivjan na Přimdě a horšovskotýnský purkrabí Zdeněk z Drštky. Plzeňský lanfrýd vpadal jako klín hluboko do vnitrozemí návazností na hrady Podbrdská – Zbiroh, Řebrík, Žebrák, Točnick, Valdek a Hořovice (do roku 1430) – a na hrady povodí Berounky – Krakovec, Týřov, Křivoklát a Karlštejn. V tomto směru představoval landfrýd hrozbu i pro husitskou Prahu.

Není proto divu, že husitští stratégové usilovali o to, aby tuto organizaci vyvrátili. Využívali toho, že od severovýchodu (od Žatce, přes Louny, Slaný a Beroun) byl landfrýd sevřen věncem měst a od jihu a jihozápadu Horažďovicemi, Sušicí, Klatovy, Domažlicemi a Tachovem. Třebaže se jim podařilo obsadit i některé důležité pozice uvnitř landfrýdu, například Stříbro, hrady Krasíkov (od roku 1428 vykoupený), Vildštejn a Švihov, otrást jím se nepodařilo. Jisté oslabení landfrýdu znamenalo později postupné odpadání Kolovratů Libštejnských, kteří v něm vedle Švamberků zaujímali vůdčí postavení.

Odměny za spíše vojenské než politické služby členům landfrýdu nebyly malé. Díky jim získali poměrně chudí královští žoldnéřští hejtmani Burian a Jan z Gutštejna značnou část plaského a chotěšovského velkostatku a vyšvihli se tak mezi válečnickou aristokracii, ovládající politickou scénu poloviny 15. století. Snadnější start k obdobnému postavení měli Kolovratové Libštejnští Hanuš a Bedřich, dělící se s nimi o plaské klášterství, když dostali od Zikmunda v zástavu Dobříš, Žebrák a Točnick. O Švambercích byla už zmínka (získali klášterství nepomucké, komendu v Manětíně). Páni z Rýzemberka získali městečko Přeštice, Velký Bor u Horažďovic, Litice a něco ze zboží kláštera v Kladrubech a Chotěšově, zatímco většinu kladrubského klášterství a Prostiboř získal pan z Elsterberka.

Díky plzeňskému landfrýdu měla Zikmundova strana převahu i v Podbrdsku, kde se (až na Beroun) udržela královská doména s hrady opatřenými soustavami manů, tj šlechty ve vojenské lenní službě (Karlštejn, Nižbor, Řebřík, Valdek, Žebrák a Točnick), zčásti zastavenými: Kolovratům Libštejnským zastavil král Žebrák, Točnick a Nižbor, Habartovi z Adlaru Řebřík, Janu z Lestkova Valdek. Panství strašické a zbirožské náleželo Oldřichovi z Rožmberka, hořovické až do roku 1430 Zikmundu Hulerovi. Místní zemané – vzhledem ke klientským vztahům k pánům – byli sotva stoupenci husitství. Obdobná situace byla na Rakovnicku, jemuž vedle velké plochy náležející klášteru v Plasích vévodily královské hrady Křivoklát a Týřov a královské město Rakovník. Malé panství petršpurské držel Jan z Janovic, Křivoklát a Týřov byly zastaveny druhému nejvýznamnějšímu Zikmundovu žoldnéřskému hejtmanovi Aleši Holickému ze Šternberka za 14 400 zlatých. Za to se zavázal stavět do boje 200 jezdců. Spolu s Hanušem Libštejnským z Kolovrat dobyli pro krále zpět Rakovník. Na rozdíl od husitského a typicky zemanského Slánska byl na Žatecku (kde sice Žatec a Louny byly husitské, ale Kadaň od roku 1421 královská, stejně jako o rok později Chomutov) vyrovnaný po-

měr sil. Hrad Andělská Hora byl spravován z Lokte a jeho purkrabí Půta z Ilburka držel i panství Borek. Také další panské velkostatky patřily královým věrným – Egrberk Ventovi z Ilburka, Perštejn Vilémovi ze Šumberka, Žlutice Jindřichovi z Elsterberka a po něm Alešovi Holickému ze Šternberka; původně královský Hasištejn držel tehdy ještě jen zeman Mikuláš Chudý z Lobkovic. I on se v králových vojenských službách domohl značného majetku a pomohl svému rodu později (1459) k povýšení do panského stavu. Postavení Zikmundovy strany zde bylo oslabeno teprve v třicátých letech, kdy husitský kondotier Jakoubek z Vřesovic postupně dobyl Žlutice, Andělskou Horu, Ostrov, Chlum sv. Máří a proboštví Toužim.

Také na Litoměřicku a Mostecku měli Zikmundovi stoupenci původně naprostou převahu (oslabenou jen tím, že se Litoměřice roku 1421 dostaly do rukou husitů). Oporou královské moci zůstal Most, Ústí nad Labem a v míšeňské zástavě se nacházející Duchcov. Byl to kraj jen mála zemanů (žijících v údolí Labe a v okolí měst), zato velkých panství pánů z Oseka, rozsáhlé državy Berků z Dubé a jejich větví (lipské, jestřebské, houstecké, milštejnské, milčanské, benešovské s Kamenicí, tolštejnské, hohnštejnské a vildštejnské se Šluknovskem), Vartemberků Děčinských, Koldiců (Bílina, Krupka) a Zajíců z Házmburka (jimž patřil Házmburk, Budyně a Libochovice). Ze zdejších pánů se jen Jindřich Berka z Dubé zvaný Hlaváč seděním na Jestřebí a ústecký Aleš Škopek z Dubé postavili na stranu husitů. Většina zůstala věrna králi. Významnými postavami byli Hynek Berka z Dubé zvaný Hlaváč seděním na Lipé, zemský fojt v Lužici a hejtman vratislavský, Jindřich a Albrecht Škopkové z Dubé seděním na Kamenici, libochovický Vilém Zajíc z Házmburka a Albrecht z Koldic. Albrecht z Koldic za vydatné úvěrové služby Zikmund bohatě odměnil zástavou značné části kláštera v Oseku a Postoloprtech, zápisy daní v lužických městech, potvrzením korunních lén Bílina a Krupka a posléze hejtmanstvím ve vévodství svídnicko-javorském a v Šestíměstí. Strategickým cílem Zikmundovým bylo vybudovat koalici šlechty z Litoměřicka a Boleslavska s lužickým Šestíměstím. Měla poskytnout vojenskou ochranu husity ohrožovaným pánům; vedla se o tom řada jednání a případ od případu se toto souručenství realizovalo. V průběhu válek se severní Zikmundova bašta počala drolit, zejména když roku 1426 padlo Ústí nad Labem a záhy nato Lipá. Před rokem 1430 až sem zasahuje panství Jakoubka z Vřesovic dobytými Kyšperkem a Teplicemi. Důsledkem byl i odliv poměrně početného zemanstva královské strany; při královi setrvali jen nemnozí, jako na-

příklad Jan Kaplír ze Sulevic a někteří další členové jeho značně rozvětveného rodu.

I na Boleslavsku s Mělníkem měli Zikmundovi stoupenci dlouho naprostou převahu. Po roce 1421 se udrželi v hornaté části kraje s panstvími starobylých rodů, zatímco rovina s Nymburkem a Mělníkem byla pro Zikmunda ztracena. Byl to kraj držav Vartemberků (drželi Vartemberk, Ralsko, Děvín, Zákupy, Lemberk, Valdštejn, Zvířetice), Berků z Dubé (Jablonné, Chudý Hrádek, Dubá, Kuří Vody), pánů z Michalovic (v jejich majetku byly Michalovice, Mladá Boleslav, Rohozec), Bibrštejnů (drželi Frýdlant, Liberec), Valdštejnů (Malá Skála), pánů z Házmburka (Kost), z Bergova (Trosky), z Jenštejna (Hrubá Skála), Škopků z Dubé (Dražice), pánů z Donína (Donín, Grabštejn) a dalších rodů. Skutečným dominiem byl majetek veselské větve Vartemberků, pana Čeňka: zahrnoval hrady Veliš a Bradu s příslušnými panstvími, městečka Jičín, Nový Bydžov, Vysoké Veselí a v Chrudimsku Německý Brod a hrad a město Lipnici. Po Čeňkově smrti (roku 1425) vládl tímto dominiem syn Jindřich. Majetek ostatních pánů kraje utrpěl, když husitská ofenziva přešla z roviny do povodí Jizery, což často vyvolávalo dočasný nebo trvalý přestup pánů na stranu husitů. Kromě Michaloviců se ke stálým královské strany počítal Ota z Bergova, Bibrštejnové, Donínové, ale i někteří zemané, například frydštejnský Bohuš z Kováně či Petr Čouch ze Zásady seděním na Návarově. Typickým obojetníkem mezi zemany byl Jan ze Smiřic, zástavní pán na Roudnici a Mělníku, mezi pány dražický Aleš Škopek z Dubé.

Hradecko, Čáslavsko, Chrudimsko a Kouřimsko bylo pro husitské strany tím, čím byl pro Zikmunda plzeňský landfrýd. Pouze na severním pomezí Hradecka se udrželo několik Zikmundových straníků, zato těch nejvýznamnějších. Půta III. z Častolovic byl královým radou. O jeho vysokém společenském postavení svědčí to, že jeho matkou byla vévodkyně Anna Osvětimská. Od Zikmunda postupně dostal na Chrudimsku Nový hrad a Rychmburk, na Hradecku Potštejn, Albrechtice a Choceň, hlavně však Kladsko, vévodství münsterberské a královský Frankenštejn. Když roku 1435 zemřel, počítal se k nejbohatším lidem království. Roku 1440 koupil jeho majetek od poručníků (a s jeho vdovou Annou z Koldic se oženil) někdejší nejpřednější šlechtický stoupenec pražanů Hynek Krušina z Lichtenburka (roku 1427 změnil stranu a přešel do Zikmundova tábora), pán na Kumburce, Vysoké a Hostinném. Roku 1454 tento obrovský majetkový komplex zakoupil Jiří z Poděbrad; stal se pak jedním z opěrných pilířů Jiříkovy moci. Dalším, po dočasném zakolísání roku 1421 neaktiv-

nějším, stoupencem Zikmundovým (vedle Půty) ve východních Čechách byl Jan Městecký z Opočna. Po ztrátě Opočna držel ještě hrady Lichnice, Žampach, Lanšperk a Frymburk. Husité Lanšperk a Lichnici roku 1429 dlouho obléhali. Nakonec se jim na svých hradech vzdal, a když se zavázal, že je bude podporovat, udržel si jejich vlastnictví. Svůj slib splnil – bojoval pak po boku Prokopa Holého (Velikého).

Vyrovnané síly mezi královskými a husity panovaly v někdejší Bechyňsku. Jižní polovinu kraje ovládalo dominium Oldřicha z Rožmberka, jenž vlastnil i Sedlčansko na Vltavsku; střed zaujímalo královské město České Budějovice, zastavené Albrechtovi Rakouskému. V severní polovině vládli táboři, opírající se jednak o Tábor, jednak na východě o panství hradecké, strážské, kamenické a Pelhřimov. Pád Bechyňe Jindřicha Lefla z Lažan (majitele Krakovce na Rakovnicku) znamenal velkou hrozbu pro Rožmberka i Budějovice. Husitům se však nepodařilo nikdy dobýt královský hrad Zvíkov, a tak se poměr sil v této oblasti stabilizoval. Zato v sousedním Prácheňsku měli převahu husité, neboť královská města Písek, Sušice a Vodňany se už na počátku postavila na stranu revoluce; na své straně měli husité i významné panství hradecké (Velhartice, Horažďovice) a statky pánů ze Svojšína (Kašperk, Orlík, Březnice). Jen některé z tamější hradů byly v držení Zikmundových straníků. Oldřich z Rožmberka zde držel Helfenburk, Bor a Poděhusy, Jan z Rožmitálu Blatnou a jeho bratr Zdeněk Rožmitál. Polovina tohoto panství sice patřila arcibiskupovi, ale Zdeněk ji nepochybně sekularizoval. Z nižší šlechty zde zaujímal významné místo Mikuláš Chudý z Lobkovic (jinak držící na severu Čech Blatno, Chomutov a Kadaň), jehož starší pohledávky Zikmund převedl na královský hrad Hlubokou. Jinému příslušníku této skupiny Janu (Hanuši) Kaplířovi ze Sulevic, jinak purkrabímu na Žebráku, zapsal král (než jej předal Oldřichovi z Rožmberka) i Zvíkov.

Tento pro čtenáře patrně únavný zeměpisný přehled měl ukázat, že Zikmundova strana jako představitelka vůle nepřítomného panovníka byla daleko mohutnější, než se obecně soudí. Opírala se sice především o západní Čechy, ale i v severních a jižních Čechách byl poměr sil obou táborů částečně vyrovnaný. Slabinou králových přívrženců bylo, že se mohli opírat jen o několik málo měst, předností pak to, že dobré tři čtvrtiny politicky rozhodující složky šlechty – panstva – patřily do tábora Zikmundova. To mělo vliv i na postoj zemanstva v místech koncentrovaného panského velkostatku; pro mezerovitost pramenů jej nelze blíže určit, zejména v pozdějších desetiletích.

Sociální skladba Zikmundovy strany měla svůj odraz i v jejich vo-

jenkých možnostech. Zikmund najímal pány a zemany své strany k vojenské službě, a to k službě v jezdecku na určitou dobu, zpravidla na půl roku či na rok. Žold za jednoho jezdce s koněm se zpravidla pohyboval kolem půl kopy (30) českých grošů. Početnost vojenského kontingentu, jaký králi mohla za tuto úplatu poskytnout jeho šlechta, lze zjistit jen ojediněle. V září 1422 najal k vojenské službě řadu svých straníků: Aleše Holického ze Šternberka ke službě 200 koní, Bedřicha a Hanuše Libštejnského z Kolovrat ke stejnému počtu, Purkarta z Kolovrat s 30 koňmi, Hynka Krušinu ze Švamberka s 40 koňmi, Oldřicha z Rožmberka s 400 koňmi, celkem šlo tedy asi o 1 000 jezdců. Mělo-li normální vojsko kolem 10 000 lidí a zpravidla na 1 000 pěších připadalo 100 jezdců, není nijak přehnaný odhad, že Zikmundova strana mohla při válečných akcích obstarat veškerou jízdu. Druhou stránkou vojenského potenciálu Zikmundovy strany byl počet opevněných míst, jimž disponovala. Lze odhadnout, že Zikmundovi straníci ovládali kolem 200 hradů, zatímco husitská strana i v době svého největšího rozmachu nejvýše 50. Pokud jde o držení měst, byl poměr opačný. Význam tohoto faktoru v různých fázích válečného dění, oscilujícího mezi invazemi cizích armád a v podstatě pozici občanskou válkou, kolísal. Můžeme tedy uzavřít, že strana Zikmundova představovala v námi sledované době skupinu tak mocnou jako všechny husitské síly dohromady. Byla s to zabránit dalšímu hroucení Zikmundových pozic v Čechách, zvrát v jeho prospěch však přivodit nemohla.

Slabinou Zikmundovy strany od jejího počátku bylo, že nedovedla vytvořit bojový svaz analogický husitskému svazu pražskému, tábořskému či orebskému. Zejména při vojenských akcích (až do vytvoření „panské jednoty“ na jaře 1434) vystupuje vždy jen v jedné ze svých lokálních podob – severočeské, západočeské či jihočeské, z nichž jen západočeská měla pevnou organizaci v podobě plzeňského landfrýdu a jihočeská ve stabilní struktuře dominia Oldřicha z Rožmberka. Tyto tři části vystupují na poli válečném převážně samostatně přes jednotící pokyny královny a někdy dokonce i proti jeho intencím. Sám Zikmund nepokládal válečné vystupování svých straníků za ideální, což dokládá řada jeho projevů i pokusů o nápravu. Nedařilo-li se to za jeho přítomnosti v zemi, tím obtížnější bylo sjednotit válečnou aktivitu v době, kdy byl odkázán jen na účinek svých písemných rad či ústních vzkazů. Roku 1425 varoval Oldřicha z Rožmberka: „... a jakž sobě nebudete pomáhati a se spolu s jinými pány, rytieři a panošemi naše strany za jeden člověk neustanovíte..., že všichni zahubeni budete.“

Jednou z příčin tohoto stavu byla obava Zikmundových straníků,

aby se nestali pouhým královým povolným nástrojem. Zikmund si představoval, že bez jeho vědomí nikdo nic nepodnikne. Zakazoval proto svým stoupencům nejen jakákoli jednání s nepřítelem, což je ostatně samozřejmé, ale i samovolná jednání a spolky mezi sebou. Oldřich z Rožmberka žádal krále o rozhodnutí, zda má přistoupit ke spolku pánů kraje Plzeňského: „... neboť já takových věcí nesmiem bez rozkázání Vaší Milosti učiniti.“ I když z úst Oldřicha, který se nakonec vždy rozhodl po svém, znějí taková slova licoměrně, jsou dokladem panovnického sebevědomí Zikmundova, majícího v krvi zakazování jakýchkoli spolků bez jeho vůle. To však kontrastovalo se skutečným stavem. Jeho páni dobře věděli, že král je na ně odkázán a že jim žádné represálie nehrozí. Je až zarážející, jak pokorným tónem Zikmund často v káravých listech promlouvá k Oldřichovi, jen aby si jej nepohněval. Postupem času se také uvolňovalo ono pouto, jímž Zikmund své stoupence zavazoval – zástavy klášterních statků a částí královské domény. Jeho možnosti se už vyčerpaly. Po roce 1422 poskytuje zástavy jen sporadicky, a to jen těm jedincům, jejichž věrnost byla pro něj životní otázkou. I když Zikmund svou finanční tíseň z pochopitelných důvodů vůči svým věřitelům přeháněl, jistě bylo mnoho pravdy v jeho odpovědi pánům na jejich žádost o peněžitou pomoc: že by to rád učinil, ale že už „toho nemůž stačiti, neb v české zemi nic nepožívá a z uherské zemi tak mnoho na tu válku nemůž nakládati, aniž to, Buoh vie, můž stačiti“. Že však mnohdy ani bohaté odměny nepomáhaly vykoupit věrnost, dokládá zmíněný příklad bratří Kolovratů Libštejnských nebo Jana Městeckého z Opočna. A tak se až do roku 1434 Zikmundovi nepodařilo stmelit stranu v organický celek.

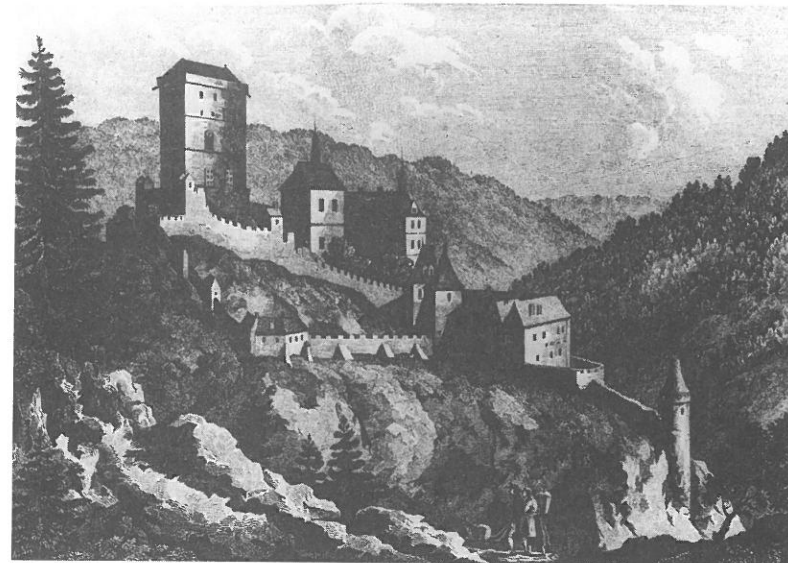
Důvody tříštění sil a vzájemného nesouladu byly několikeré. Jejich přirozeným základem byly poměry zeměpisné: všechna tři zmíněná uskupení tvořila nesouvislý útvar a jejich vzájemný styk byl obtížný, stejně jako styk s nepřítomným králem, v důsledku jeho závazků v uherské a říšské politice často měnícím místa pobytu. Ani to však nebylo rozhodující. (Táborský svaz, stejně rozptýlený po celých Čechách, vytvářel organizačně pevně stmelovaný celek.) Závažnější byl vliv zahraničněpolitické situace. Válka s husity, jež na počátku měla být především záležitostí Zikmunda jako českého krále, se postupně stávala záležitostí říšskou. V době mezi III. a V. křížovou výpravou převzali říšští stavové dokonce iniciativu a do popředí vysunuli bramborského markraběte a kurfiřta Fridricha. I když Fridrich vystupoval se zmocněním Zikmundovým, často až dodatečným a formálním, byl dobře znám jejich napjatý vztah. Byl podbarven i nepříznivým posto-

jem papežské kurie k Zikmundovi, obviňující jej z malé protihusitské aktivity, v říšském prostředí dokonce považované za úmyslnou. I kdybychom odmítli jako nedoložené Fridrichovy aspirace na českou korunu a i když snad jen málokteří Zikmundovi straníci byli zasvěceni do vysoké diplomatické hry, která se vedla mezi kurií, Polskem, říšskými stavy a papežem Martinem V., jisté je, že tento stav nijak k utužení vztahů mezi králem a jeho stoupenci nepřispíval. Spíše než zasvěcenost do zákulisní politiky obracelo vědomí královny finanční tísně zraky některých, především západočeských, pánů k říšským knížatům jako zdroji pomoci. Zejména roku 1427 se Fridrich Braniborský intenzivně zaobíral českou politikou a vyjednával s husitskými stranami stejně jako s českými rojalisty. Četné jsou doklady usilování členů plzeňského landfrýdu o říšskou půjčku. Zprávy o říšských vlivech na poměry v Zikmundově straně jsou bohužel příliš kusé, než abychom z nich mohli vyvozovat pevné závěry. Můžeme jen předpokládat, že tyto diplomatické styky posilovaly sebevědomí Zikmundových straníků a tím působily destruktivně na jejich vztah ke králi.

Dalším rušivým elementem v Zikmundově táboře (vedle těžko postizitelných, ale předpokládaných osobních nevraživosti a rozporů založených na panské pýše a hašteření o rodovou přednost) byl antagonismus mezi městy a šlechtou. Příklad plzeňského landfrýdu názorně ilustruje, jaký význam mohla mít spolupráce s městy. Opačným příkladem je poměr Oldřicha z Rožmberka k Budějovicům (mající prastarou rodovou tradici), zesílený ještě nepřátelstvím k budějovickému hejtmanu Lipoldu Krajířovi z Krajku seděním na Landštejně. Dovídáme se také o nepřátelství některých šlechticů k Chebu. Podobně si stěžoval Loket na pány z Kolovrat, Buriana z Gutštejna a Hynka Krušinu ze Švamberka. Ačkoli se severočeská šlechta dožadovala neustále pomoci z lužického Šestiměstí, docházelo ke konfliktům Hynka Berky z Dubé nebo Zikmunda Děčinského z Vartemberka s Žitavou, zpravidla kvůli přehmatům vůči kupcům procházejícím jejich územím.

V boji i v politických jednáních

Naše kniha si neklade za cíl vylíčit průběh válečného dění v Čechách v letech 1422–1428 v jeho celku, motivovaného často i rozpornými vztahy mezi husitskými stranami. Pokouší se v nich spíše zkratkovitě postihnout míru účasti Zikmundových straníků. Jen tak plastičtěji vynikne to, o čem byla zmínka v předcházejících řádcích.

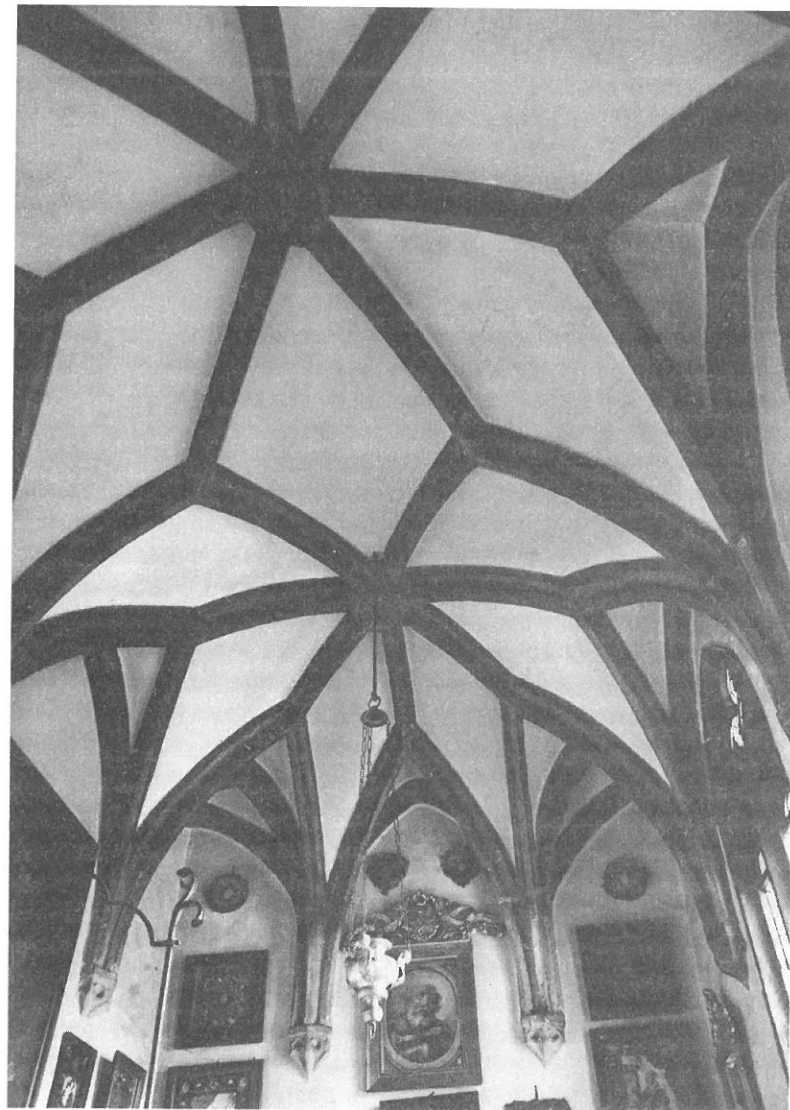
Karlštejn, stav kolem roku 1789,
rytina A. Langhanse

Příjezd Korybutův do Prahy v květnu 1422 dával tušit oživení válečných akcí. Severočestí páni se proto pokusili o spolek s Šestiměstím, pravděpodobně bezvysledně. Někteří z nich se účastnili i říšského sněmu v Norimberku v červenci až září (Zikmund se na něj nedostavil, třebaže se na něm jednalo o situaci v Čechách). Když potom Korybut oblehl v srpnu Opočno, rodový hrad Jana Městeckého, padl na tamní šlechtu velký strach. Jan z Michalovic a Hynek Berka z Dubé zvaný Hlaváč seděním na Lipé se dožadují u Žitavských a Zhořeleckých pomoci, té však nebylo nakonec třeba. Je příznačné, že Zikmund patrně na své severočeské straníky příliš nespoležal. V četných zápisech od počátku září do konce roku najímá k vojenským službám povětšinou západočeskou šlechtu, ze severních Čech pak jedině Zikmunda Děčinského z Vartemberka. Za účelnější považoval zavázat si za obrovskou sumu 90 000 zlatých rýnských míšeňského markraběte Viléma, jehož považoval za spolehlivějšího spojence. Tím si nepochybně popudil své severočeské věrné. Je sotva náhodné, že Vilémovo říjnové tažení nepodpořil ani jeden český pán. „Žádný k nám nepřišel ani neposlal posla a nevíme také, proč to opomenuli,“ stěžoval si míšeňský

markrabě Fridrichu Braniborskému. Ostatně se zdá, že někteří páni vůbec ani nebyli ve válečném stavu s husitskými stranami. Při listopadových jednáních o příměří chybějí jména Čenka z Vartemberka, Jana Chudoby z Vartemberka, Viléma Zajíce z Házmburka i Jana Městecského z Opočna. Další páni ze severních Čech se zabývali pouze lokálními konflikty. Není nevýznamné, že pan Vilém Zajíc z Házmburka, který se neúčastnil bojů, vystupuje jako prostředník v jednání o mír mezi Korybutem a Fridrichem Braniborským i v jednání o společném sněmu obou stran na Žebráku. Nelze se zbavit dojmu, že míšeňská vojska páni příliš nevívali a že se jich snažili ze všech sil zbavit. Říšské vojsko se ostatně brzy rozešlo.

V souladu s královými zájmy nebyl ani postup plzeňského landfrýdu, když záhy zjara uzavřel (do 12. dubna příštího roku) příměří s pražany. Je pozoruhodné, že příměří neuzavřel hejtman landfrýdu Bedřich Libštejnský z Kolovrat ani jiný předák zdejšího panstva, nýbrž Vilém Švihovský z Rýzmburka, Jindřich z Elsterberka, Jindřich z Plavna a všechna města landfrýdu. Zdá se, že v organizaci došlo k nějaké roztržce, neboť v téže době Hanuš Libštejnský z Kolovrat pokračoval dále v bojích s husity (pokus o dobytí Příbrami), a tudíž že příměří nebylo nevyhnutelně nutné. Prameny nám bohužel nedovolují plně objasnit toto rozštěpení landfrýdu na dvě skupiny, z nichž jedna snad sledovala vlastní cíle, druhá naopak více respektovala Zikmundovy instrukce.

Ne náhodou se patrně právě tato skupina (Hynek Krušina z Švamberka, bratři z Kolovrat) účastnila letního norimberského sněmu. Jistý neklid a rozpory mohly vyvolávat i zprávy, že je na Zikmunda činěn nátlak, aby zrušil zástavy církevních statků. Když se tyto zvěsti potvrdily, připoutává Zikmund právě Bedřicha a Hanuše Libštejnských z Kolovrat, Purkarta z Kolovrat a Aleše Holického ze Šternberka novými zápisy na královských statcích. Bratři z Kolovrat se tak jako držitelé pevných hradů (Libštejna, Krašova, Žebráku a Točníka) stávají nejmočnějšími muži landfrýdu (zatímco v téže době Jan Švihovský z Rýzmburka vede spor s králem o zaplacení starého dlužného žoldu). Říšská výprava do Čech, tentokrát ještě Zikmundem zaštitěná, posunula západní Čechy do středu dění. Stalo se z nich průchodiště k záchraně husity obleženého Karlštejna. Vrchní velitel Fridrich Braniborský jmenoval svými zástupci Jindřicha z Plavna a Aleše Holického ze Šternberka. Není však známo, že by se na tomto tažení, které 14. října překročilo hranice u Tachova, vojensky podíleli členové landfrýdu. Místo o válečných činech slyšíme o jejich představitelích (Aleši Holickém ze Šternberka a Bedřichu z Kolovrat) jako o prostřednících mírových jednání.

Český Krumlov, stará sakristie hradní kaple sv. Jiří,
postavená Oldřichem z Rožmberka
kolem roku 1440

To díky jim vstoupil i landfrýd do listopadových jednání o příměří, která vyústila v ukončení obležení Karlštejna a odchod křížáků ze země. Do mírových jednání se zapojil i Oldřich z Rožmberka, rovněž přítomný na norimberském sněmu.

Aktivní účast Zikmundových straníků v různých jednáních o příměří (a ne na poli válečném), z rigorózního hlediska církevního odsouzeníhodných a z hlediska Zikmundova pragmatismu povážlivých v tom, že se vymykala jeho kontrole, byla předzvěstí závažných změn roku 1423. Zikmundovi se podařilo březnovou smlouvou s polským králem Vladislavem v Kežmarku obnovit někdejší styky, čehož důsledkem bylo odvolání Korybuta z Čech. Útočný postup Tábora proti pražskému svazu zostřil vztahy mezi oběma husitskými seskupeními a tlačil umírněné husity k nutnosti normalizovat vztahy se Zikmundovou stranou (zatím ještě ne se Zikmundem) v podobě příměří a na tomto základě pak společně usilovat o dosažení veřejného „slyšení“. Nemáme přímé doklady o tom, jak byla pro tuto myšlenku Zikmundova strana vůbec získána. Jisté je, že se někdy v polovině října 1423 konal společný sněm obou stran v Kolíně. Jeho výsledkem bylo poselství předních pánů Zikmundovy strany Jana Městeckého z Opočna a Půty z Častolovic ke králi Zikmundovi do Uher, aby v Brně (tehdy se už nacházejícím v moci Albrechtově) dal souhlas k veřejnému „slyšení“. Čtyři přední páni Zikmundovy strany měli osobně zaručit bezpečný příchod i odchod husitských teologů, teology katolické měla vyslat krakovská univerzita. Každá strana pak měla jmenovat určitý počet přísedících z řad laiků; ti měli rozhodnout, kdo obstál v zápolení, důvody z Písma a jejich výrok měl být závazný pro všechny. Přistoupení na husitský princip „laického slyšení“, tj. s pomínutím rozhodčí autority církve, bylo velkým ústupkem Zikmundovy strany. „V myšlence, že by politický národ český (s tábory nepočítaje) mohl sám si stanovit podmínky smíru náboženského a hájit ji jako celek třebaš proti autoritě církevní, je ovšem kus velkorysé smělosti.“ Tak charakterizoval Josef Pekař tento pozoruhodný krok Zikmundových straníků. Zdá se, že si páni Zikmundovy strany na tomto náboženském kompromisu cenili spíše jeho politického aspektu – získání konzervativní kališnické šlechty. Jisté je, že se tím podnikalo něco, s čím sám Zikmund – alespoň navenek – souhlasit nemohl.

Naděje na mír

Politická situace však nesnesla odklad, přednost měl pokus o zemský mír. Proto byl také svolán 16. října 1423 v Praze sněm svatohavelský. Schválil všeobecné příměří na jeden rok a volbu dvanácti správců zemských, po šesti za stranu husitskou a Zikmundovu. Z té byly zastoupeny její tři části, severočeská (Čeněk z Vartemberka, Jan Starší z Michalovic, Hynek Berka z Dubé řečený Hlaváč), západočeská (Aleš Holický ze Šternberka a Bedřich Libštejnský z Kolovrat) a jihočeská (Oldřich z Rožmberka). Rovnocenné postavení Zikmundovy strany potvrzuje mylnost obecné představy, že za husitstvím stála tehdy většina obyvatelstva Čech. Nesmíme však zapomenout, že katolicko-kališnická zemská vláda na rozdíl od vlády čáslavského sněmu byla výlučně šlechtická, a to panská (pouze dva z husitských vladařů, Diviš Bořek z Miletínka a Jan ze Smiřic, byli příslušníky nižší šlechty), a že v ní neměla své zástupce Praha ani ostatní města. Z hlediska skutečného postavení Zikmundovy strany to byl ústupek husitské šlechtě, která rozhodně nepředstavovala polovinu. (Z husitského panstva byli v zemské vládě vedoucí šlechtici pražanů Hašek z Valdštejna a Hynek Kolštejnský z Valdštejna, někdejší vůdce orebitů Hynek Krušina z Lichtenburka a jako příslušník táborů Heřman z Landštejna seděním na Borotíně.) Zde poprvé můžeme mluvit o organizaci celé Zikmundovy strany, neboť vystupuje jako samostatný útvar, který má možnost odvolávat své delegáty, a připodobňuje se co do samostatnosti husitským stranám. Přes svůj vliv se však ani jedinou zmínkou nezasadila o Zikmunda. (Zikmund byl totiž větší překážkou dorozumění než náboženské rozdíly.) Zato přistupuje na zásadu vzájemné vojenské pomoci, kdyby jedna strana byla napadena. Lze tušit, že se tento článek vztahoval na cizí brannou moc a snad i na tábory.

Sněm svatohavelský byl velkým mezníkem, neboť předznamenal pozdější „panskou jednotu“ z roku 1434. Na něm se poprvé semkly všechny protitáborské síly – od příslušníků Zikmundovy strany až po příslušníky husitského středu. Ale jeden rozdíl oproti roku 1434 zde byl: poměr k Zikmundovi. Zatímco „jednota panská“ z roku 1434 stojí za králem, sněm svatohavelský se staví ještě k Zikmundovi chladně, i když ne tak odmítavě jako sněm čáslavský. Ze Zikmundova hlediska se účast jeho straníků musela jevit jako povážlivá, třebaže ji snad mohl pochopit jako taktický manévr. Zikmunda zřejmě sněm vylekal, neboť se obával, že se jeho šlechta chce smířit se čtyřmi artikuly a postavit

se tak proti církvi. Ve svém listu z 24. listopadu 1423 vyzývá Oldřicha z Rožmberka, aby k zápisu svatohavelského sněmu nepřistupoval. A 30. listopadu Oldřicha zapřísahá: „... aby se od nás nedal dělit.“ Měl zřejmě obavy, aby jeho věrní nebyli vlákáni do tábora kališníků.

Podmínky k zemskému míru však nebyly ještě zralé, jak ukázal už příští rok 1424. Hned na jeho počátku znepokojil Žižka severočeskou šlechtu a u Skalice porazil Půtu z Častolovic a Jana Městeckého z Opočna. 10. února uzavřel západočeský landfrýd příměří se starým (tj. Žižkou opuštěným) Tábořem, sice jen do sv. Jiří, ale bližší podrobnosti neznáme. Jisté je, že nebyl vynucen neudržitelnou situací jedné ze stran. Krátce předtím Zikmundův rada Aleš Hořický ze Šternberka přestoupil k pražanům, ale ne nadlouho. Snad chtěl nový (tj. východočeský) Žižkův Tábor získat čas k střetnutí se silami landfrýdu, před nimiž byl nucen ustoupit až k Žatci. Druhý příjezd Zikmunda Korybutoviče do Čech 29. června byl potvrzením obratu i celkové změny rovnováhy sil. Jeho výsledkem byl odvrát pražského svazu od myšlenky hledat vyrovnání s církví s pomocí Zikmundových straníků, vyvolaný tlakem Žižkova nového Tábora. Záminkou se stalo Zikmundovo odmítnutí principu „laického slyšení“, které před žádnou církevní autoritou nemohl zdůvodnit, a tím i neschválení té podoby glejtu, kterou mu předložil Půta z Častolovic a Jan Městecký z Opočna. Proto na radu českých pánů navrhl jen obvyklou formu glejtu, jež zaručovala všem Čechům v Brně úplnou svobodu. To však pražané nepřijali a spolehli se nyní na Korybutovo zprostředkování v této věci. Vláda dvanácti hejtmánů tím formálně skončila, neboť Korybut se tituloval jako „požádaný a zvolený král v království českém a markrabství moravském“ a Zikmundovi i jeho zeti Albrechtovi vypověděl nepřátelství. Tím byla podkopána i základna statu quo v zemi, tj. příměří husitů a Zikmundovy strany, které mělo trvat do 11. listopadu.

Nicméně potřeba zachovat příměří trvala a zájem na něm měl i Korybut. Žižka stál před Prahou, odhodlán se jí zmocnit. Korybutova Praha nabídla sama Žižkovi smír. Stalo se tak 14. září 1424 před Libní na Špitálském poli; jeho podmínky však neznáme. O týden později započala jednání mezi pražany, starým Tábořem a stranou Zikmundovou o obnovení úmluv sněmu svatohavelského. Strana Zikmundova, nevíme, zda celá (jistá je účast šlechty jihozápadních Čech a Oldřicha z Rožmberka), se sešla k poradám na hradě Žebráku (jehož držiteli byli v té době Bedřich a Hanuš Libštejnští z Kolovrat), zatímco pražané a starý Tábor Chvala z Machovic v Berouně.

K společným poradám válčících stran došlo ve dnech 7.–10. října

ve Zdicích. V úmluvách zde sjednaných se objevují záměry sněmu svatohavelského. Největším ziskem bylo půlroční příměří, které mělo být přípravou na „slyšení“ určené na zemský sněm v Kouřimi, stanovený na 15. únor 1425. Mělo opět jít o „laické slyšení“ před sborem jednoho sta posluchačů (po padesáti z obou stran), složeným ze tří stavů stejným dílem. Jeho většinovému rozhodnutí se zavazovaly obě strany podrobit. „Slyšení“ se mělo odehrát na české půdě a bez prostřednictví Zikmunda či polského krále. Husitům i katolíkům byla zaručena svoboda navštěvovat bohoslužby a kázání, obsažená už v příměří mezi Oldřichem z Rožmberka a jeho spojenci a starým Tábořem z 10. září. Zvláště závažné bylo, že se Zikmundova strana zavazovala nejen k vzájemné pomoci při obraně proti cizozemcům, ale i k pomoci při ofenzivě. To konkrétně znamenalo, že ani pomoc v boji proti Albrechtovi či Zikmundovi na Moravě nebyla vyloučena. Není proto divu, že Zikmunda, kterému se opis sněmovního zápisu od Oldřicha z Rožmberka dostal do rukou až 28. října (za pobytu v Tatě), usnesení pobouřila. Podívoval se, jak jeho páni mohli připustit, aby je „měštěné a chlapi súdili“, narážaje na slib podrobit se výroku laických rozhodčích. „A jiného nemůžem znamenati“, psal v závěru svého listu, „jestliže ty úmluvy dokonáte, že se všemu křesťanství ohyzdíte a věčně toho nenabudete. Protož zdát' se nám, radíme i prikazujem, abyste z těch úmluv, kterakžkoli můžete, vynikli a jich nekonali pro žádnú věc.“ Obdobný varovný list adresoval Rožmberkovi z Vídně také papežský legát kardinál Branda. Oldřichovy výmluvy, že on i ostatní k úmluvám přistoupili pod tlakem přesily husitů, byly sotva přesvědčivé, neboť síly obou táborů byly vyrovnané. Nelze však vyloučit, že tím kryl svou dvojí hru, protože Zikmundovi předával důležité zprávy. Jak a kdy se ze zdických smluv vyvázal, nevíme.

Zdické úmluvy znamenaly krajní odklon Zikmundovy strany od krále, neboť je nemyslitelné, že by si ti, kdo je uzavírali, nebyli vědomi jejich důsledků. Vzaly ostatně záhy zasvé. Zikmundovi straníci se nemohli odvážit jít proti králi a na straně husitů opět převážily hlasy dávající přednost pokračování bojů; vzplanuly v únoru 1425. Tentokrát nejen mezi stranou Zikmundovou a tábory (kteří vpadli do západních Čech, marně obléhali Žebrák a Točnick, ale zato v květnu dobyli pevný hrad Švihov), nýbrž i mezi pražany, tábory a sirotky (jak se po smrti Žižkově nazývali dědici jeho nového Tábora). Výboji těchto radikálních stran citelně oslabená Korybutova Praha se nevzdávala myšlenky dorozumění na církevním poli. Tentokrát se obrátila přímo na krále Zikmunda, patrně prostřednictvím Haška z Valdštejna,

počátkem roku přestoupivšího do tábora Zikmundova. Jednání se uskutečnilo v Brně 6. května. Pražskou stranu na něm zastupoval pan Čeněk z Vartemberka, který opětovně, ale tentokrát naposledy (po několika měsících zemřel), přešel k husitské Praze, Zikmundovu stranu Oldřich z Rožmberka a řada prelátů, mezi nimi i arcibiskup magdeburský, „ale skoro nic tam nedojednáno“. Nicméně rozhovory přerušeny nebyly, neboť ještě v listopadu psali pražané Oldřichovi, že stále stojí o „slyšení“, a na Oldřichův dotaz Zikmund odpověděl, že je hotov žádat o „pravé slyšení“ papeže. Ke své žádosti se pražané vrátili znovu na jaře 1426 a v říjnu téhož roku vyzval sám papež krále Vladislava, aby jednání mezi Čechy a kurií zprostředkoval.

Nabídky pražanů nebyly nezištné. Potřebovali získat čas k přípravě větších válečných akcí, k čemuž uzavíraná příměří jinou cestou směřovala. V pozadí jejich politiky byl strategický cíl – dobytí Moravy pro věc kalicha. Z hlediska Zikmundova byla takováto příměří škodlivá (nemluvě o jejich nepřipustnosti z hlediska církve) a neměli na ně jednotný názor ani Zikmundovi straníci. Názorným příkladem je příměří mezi landfrýdem plzeňským a Korybutem z poloviny října 1425. Z pánů je podepsali jenom bratři z Kolovrat, Jan Hanovec ze Švamberka seděním na Třebli a Zdeněk z Rožmitálu, jinak pak už jen řada zemanů z okolí Brd. Domněnka Václava Vladivoje Tomka, že bylo vynuceno tísni nejvíce ohrožených šlechticů, neobstojí. Třebel Jana Hanovce ze Švamberka ležela v těsné blízkosti hradů Bor a Krasíkov pana Hynka Krušiny ze Švamberka, a ten příměří neuzavřel. Podobně osamělé mezi hrady neuzavřevšími příměří byly hrady obou Kolovratů. Mimo zůstali také Rýzmbekové a Gutštejnové. Muselo tedy jít o hlubší rozpor taktického rázu uvnitř landfrýdu. Sotva pochybíme, spojíme-li jej s mírem uzavřeným 18. října 1425 v Mladé Vožici mezi husitskými stranami chystajícími se na společné tažení na Moravu. Jednání o příměří se stranou Zikmundovou sloužilo jasně k zajištění týlu před tak závažným válečným podnikem. Zikmund si musel přát, aby jeho straníci nejenže neuzavírali příměří, ale dokonce zahájili boj ze všech stran, a tak vázali značnou část nepřátelských sil v Čechách. Oldřichovi z Rožmberka, rovněž v této době ochotnému k uzavírání příměří s tábory, dával instrukci, „... aby jim ihned se svými přáteli ve chřbet velnul a jim škodil“. V podobném tónu se jistě nesly i listy, které psal svým západočeským straníkům. Jestliže přesto část landfrýdu příměří uzavřela, zračí se v tom opět vážný odklon od intencí Zikmundových. Odklon tím povážlivější, že bratři z Kolovrat se ještě přednedávnem zavázali za 1 500 kop grošů k roční vojenské pomoci

s 200 koňmi, a ani ne za dva měsíce válčení zanechají. Znovu se přesvědčujeme, že významní Zikmundovi stoupenci sledovali svou vlastní politiku a nebrali příliš zřetel na zájmy krále. Dávali přednost dorozumění se svými husitskými druhy, aby pak společně prosadili vlastní stavovské zájmy na králi, jehož nemohli nechat padnout, ale jehož tíseň jim přinášela možnost dalších ústupků hmotných a posléze i politických. Není ani vyloučeno, že v jejich chování sehrály svou roli i motivy čistě osobní. Ze zápisu o příměří se dovídáme, že Bedřich z Kolovrat už nebyl hejtmanem landfrýdu. Zanedlouho jim bude jmenován Hynek Krušina ze Švamberka. Ta část landfrýdu, která příměří neuzavřela, vstoupila do spolku s Jindřichem z Plavna a Oldřichem z Rožmberka. A o úmyslech tohoto spolku a jeho činech nevíme zhola nic.

Léta 1426 a 1427 jsou dobou III. a IV. křížové výpravy i dobou, kdy krále opustili významní spojenci (nejprve v severních Čechách), aby zachránili svůj majetek (o život už v této době nešlo). Jan z Vartemberka zvaný Chudoba uzavřel s tábory, když se zmocnili jeho hradu Lipá, smlouvu. Zřekl se Vartemberka, ale za spojenectví s nimi si mohl podržet další hrady. Byla mu dokonce svěřena část vojska určená pro boj s Lužicí, jejíž pomoci se tolikrát dovolával a která mu také skutečně nejednou přispěchala na pomoc! Naprosté selhání jakékoli účasti severočeských pánů při III. křížové výpravě, končící porážkou u Ústí nad Labem 16. června 1426, bylo dovršeno tím, že den před bitvou přešel na stranu husitů i Zikmund Děčínský z Vartemberka a svého nového postavení využil k výbojům v Sasku. To byly pro Zikmunda vážné ztráty. Velký vojenský dosah mělo o několik měsíců později dobytí Stříbra. Tentokrát však tato ztráta působila jako injekce k jakémusi vzkříšení landfrýdu. Chybějí v něm všichni ti, kdo uzavřeli příměří na podzim minulého roku a zřejmě je ještě o další rok prodloužili. V čele landfrýdu stojí Hynek Krušina ze Švamberka jako „správce kraje Plzeňského“ s čtyřčlennou radou (Purkartem Bezdrůžickým z Kolovrat, Burianem z Gutštejna, Jindřichem Žitem z Jivjan, purkrabím na Přimdě, a Janem z Vrtby zvaným Štěpánovec). Jinak mezi členy landfrýdu nacházíme i jméno Viléma Švihovského z Rýzmbberka, Jindřicha z Elsterberka a Jindřicha z Plavna; z měst se jej účastní Plzeň a Tachov. Rozsah působnosti landfrýdu byl tedy značně omezen, jeho cíle byly velmi rigorózní a ke králi naprosto loajální. Zdůrazňuje se jednota postupu, vedení nesmiřitelného boje „až do hrdel“, kdo se nepřipojí, je považován za nepřítele. Zda se tyto zásady skutečně dodržovaly, nevíme. V době, kdy ideologizace bojů začala ustupovat do pozadí a kvetly kompromisy všeho druhu, jevíly se už jako anachronismus.

Rok 1427 byl rokem zvýšené agilnosti Zikmundovy strany na severu i západě země. Šlechta ze severovýchodu, která zůstala věrná králi, se pokouší o navázání kontaktů se sousedy za hranicemi. Nejčilejší páni, Jan Městecký z Opočna a Půta z Častolovic, vstoupili v jednání se slezským spolkem, jehož cílem bylo tažení do Čech, počátkem srpna zahájené, ale po porážce křižáků u Tachova opět odvolané. Zda se této akce účastnili i severočestí páni, není jasné. Jana Městeckého z Opočna i Půtu z Častolovic spíše zaměstnávala organizace pokusu o převrat v Praze, o nějž se pokoušela skupina, jejíž hlavou byl Hynek Kolštejnský z Valdštejna; pokus však 6. září 1427 ztroskotal. Daleko závažnější úloha připadla plzeňskému landfrýdu v přípravě IV. křížové výpravy a počítalo se s ní v instrukcích říšského sněmu. V souladu s nimi se Hynek Krušina ze Švamberka s vojenským kontingentem Plzně a Tachova v červenci účastnil obléhání Stříbra; k pořádku byl volán Oldřich z Rožmberka – měl zrušit příměří s tábory a přispěchat se svými lidmi na pomoc. Vzhledem k tomu, že křižáci byli u Tachova už 4. srpna 1427 poraženi, mohl Oldřich sotva něco podniknout, a tak nepřímo přispěl k pádu Tachova a k obležení Plzně.

Pohroma kruciáty, jíž se tentokrát výjimečně dostalo pomoci od landfrýdu, vedla k hledání cest k husitské šlechtě i přes hlavu Zikmundovu. Někdy v září došlo k dohodě s nepřátelskými stranami a k uzavření příměří do 23. dubna 1428; přistoupily k němu obě skupiny landfrýdu. Nejzávažnější bylo, že obdobně jako ve smlouvě ve Zdicích uznaly princip „laického slyšení“, ač věděly, že je pro Zikmunda zcela nepřijatelný.

Vytvoření jednoty zikmundovské a umírněné až konzervativní husitské šlechty však záviselo na tom, kdy husitští páni upustí od nepřátelského postoje k Zikmundovi za vyhlídku, že jejich zisky dobyté revolucí bude panovník legalizovat. Obě strany však byly zajedno v názoru, že je třeba porazit síly stavějící se proti tomuto vývoji, tedy radikální husitské strany opírající se o polní vojska tábořská a sirotčí. Zikmund, který už dříve rozpoznal, že nemá naději dostat se na trůn za pomoci intervence zvenčí, se bude muset s touto koalicí jako partnerem jednání spokojit.

VI.

Boje o Moravu a ostatní korunní země (1422–1434)

Pro boj proti husitství nabývala Morava klíčového významu.

Josef Válka, *Dějiny Moravy*

Role Albrechta Rakouského

Zikmundův útěk z Čech roku 1422 ohrozil nedávno obnovenou stabilitu v markrabství a zvýšil význam Albrechta Rakouského, jehož svatba s Alžbětou se konala 26. dubna ve Vídni. Morava měla pro Zikmunda mimořádný význam vojenský i politický, neboť její území bylo spojnicí mezi jeho českou a uherskou vládou. Představa, že by se vývoj na Moravě měl ubírat v obdobných kolejích jako v Čechách, byla pro Zikmunda děsivá. Jeho vojenské prostředky byly tažením do Čech vyčerpány. Sám, bez úspěchu, obléhal na jaře roku 1422 Uherský Ostroh Haška z Valdštejna. Proto, ač nerad, musel více než dosud zainteresovat svého zetě na dění v markrabství. 23. března 1422 jej jmenoval místodržícím na Moravě a podřídil mu Brno, Ivančice, Třebíč s klášterem a markraběcí hrady Špilberk a Veveří. Pod svou pravomocí si ponechal jen pohraniční hrady Brumov a Světlov, Uherské Hradiště a některá městečka a hrady jihovýchodní Moravy. Byla to jen předehra k uskutečnění konečného záměru – svěřit Moravu úplně Albrechtovi. Stalo se tak 1. října 1423 udělením Moravy Albrechtovi a Alžbětě jako léna Koruny české; olomoucké biskupství a vévodství opavské zůstaly i nadále podřízeny Zikmundovi jako lennímu pánovi. V nespokojenosti s tímto aktem na husitské moravské i české straně se ozývaly aspirace zemské šlechty na spolurozhodování i v těchto věcech a stížnosti na to, že si nevyžádal souhlas stavů obou zemí. Morava však zůstávala nadále českým lénem a Zikmund k dispozici s ním jako

lenní pán dosud žádný stavovský souhlas nepostrádal. V tomto smyslu nemělo obviňování ze zcizení korunní země – na rozdíl od Branibor – řádný státoprávní podklad. Jinou otázkou bylo, že Albrecht nebyl přijat moravskou zemskou obcí. Moravským husitům to poskytlo vítanou příležitost necítit vůči Albrechtovi žádné závazky. Obdobný postoj zaujal úřadující moravský hejtman Petr Strážnický z Kravař a skupina šlechty kolem něho, jimž byl stále ještě bližší Zikmund.

Albrecht obsadil svá města a hrady silnými posádkami, které se dostávaly do místních konfliktů s rostoucím počtem přívrženců husitství. Husitské myšlenky pronikaly i do dosud pevné bašty katolictví – do biskupství olomouckého. Jihlavsko se zase cítilo ohroženo Pelhřimovem, obsazeným tábory, a potyčky s jihlavskou posádkou probíhaly nepřetržitě. Význam Moravy neunikl husitským strategům, neboť ovládnutí markrabství mohlo znamenat nejen Zikmundův konec jako českého krále, ale i jeho bezprostřední ohrožení v Uhrách. S tímto záměrem také vytáhli pražané v polovině června roku 1423; postupovali patrně ve dvou proudech (přes Žďár a Litomyšl). Pronikli až ke Slavkovu a dobyli Kroměříž a Přerov, ale pak se stáhli zpět do Čech. U Kroměříže jim nečelil Albrecht, nýbrž olomoucký biskup Jan Železný a opavský vévoda Přemek s blíže neznámým počtem moravských pánů. Dalekosáhlejšího cíle se jim v důsledku přepadení Hradce Králové Žižkou nepodařilo dosáhnout a jejich ústupu využil olomoucký biskup k opětovnému opanování Kroměříže. Ještě téhož roku přitáhl Žižka k Jihlavě, uzavřel s městem smlouvu o neútočení a oblehl Telč; o tom, jak obléhání nakonec dopadlo, nemáme zprávy. Jisté však je, že v době jeho pobytu (v září až listopadu) se upevnil Žižkův vliv na jihozápadní Moravě.

Nutnost podrobit si šlechtu tak, jak se to podařilo Zikmundovi na sklonku roku 1421 v brněnském landfrýdu, přivedla Albrechta v létě roku 1424 na myšlenku vojenské operace na Moravě vlastním vojskem, které shromáždil u Lávy (Laa), a Zikmundovými uherskými sbory. Vzhledem k situaci v Čechách, kde tehdy sílily snahy o navázání mírových kontaktů mezi šlechtou obou stran a dojednávaly se podmínky „slyšení“ husitů v Brně před katolickými teology a Zikmundem, sliboval si Albrecht od úspěchu i to, že by mohl ovlivnit vývoj v Čechách. Oldřicha z Rožmberka vyzýval, aby se spolu s dalšími pány Zikmundovy strany dostavil do Jihlavy nebo jiného moravského města k poradám o nastolení míru a pokoje; poprvé zdůvodňoval své jednání svým nástupnictvím v Čechách. O výsledku není zpráv,

Gilg Sesselschreiber:
Královna Alžběta – návrh k náhrobku Maxmiliána I.
v Innsbrucku z let 1502–1508
(Videň, Österreichische Nationalbibliothek)

nepochybně se setkání nekonalo. Zdá se, že vojenským nátlakem přinutil většinu moravské husitské šlechty k poslušnosti; zdržel se však represálií, údajně na přímělu kardinála Brandy, jenž jej doprovázel. Nicméně k smluvnímu zajištění jeho úspěchu v podobě landfrýdu nedošlo. Patrně právě tyto Albrechtovy úspěchy přiměly husitské vůdce, mezi nimiž se opět objevuje Korybut, tentokrát bez polsko-litevského pověření, k vzájemnému usmíření. Pro tažení na Moravu si zajišťovali součinnost Zikmundovy strany. Výprava, za níž při obléhání Příbyslavi zemřel 11. října 1424 Jan Žižka z Trocnova, pokračovala dobytím Ivančic a zmocněním se Boskovic, Letovic a Mohelnice; poté se oddíly husitů navrátily zpět do Čech. Jejich tažení mělo přes

svou krátkost nedozírné politické následky: zvrátilo úspěchy Albrechtovy letní kampaně. Šlechta nedávno donucená k poslušnosti od Albrechta opět odpadávala. Na stranu husitů přešel s celou svou skupinou i moravský zemský hejtman Petr Strážnický z Kravař; posílil tak postavení husitských vůdců Jana Tovačovského z Cimburka, Václava Strážnického z Kravař, Bavora a Jana z Pernštejna, Kunštátů a některých Boskoviců. Albrecht jmenoval prozatímním moravským hejtmánem Lipolda Krajíře z Krajku, hejtmána Budějovic, a po odchodu husitů uchystal na podzim novou odvetu. Kromě zpusťování země však žádné změny nepřinesla. Moc Albrechtova se i nadále omezovala na města a jím ovládané hrady.

V průběhu roku 1425 zesílil tlak husitů od severozápadu. Sirotci se na jaře zmocnili Litomyšle, Vysokého Mýta a Poličky; posunuli se tak přímo k moravské hranici a k cestám vedoucím do střední a severní Moravy. Válčilo se i na druhé frontě přímého dotyku, na jihozápadě. Jihlavští žoldnéři pronikli až ke Kamenici nad Lipou, ale v bojích o ni neuspěli. Táboři se trvale zmocnili Třebíče. Jihlavu nedobyli ani na podzim a odškodnili se vpádem do Rakous. Neutěšená byla situace Olomouce: dostala se do obklíčení. Už počátkem roku dobyli husité klášter Dolany u Olomouce a hrozilo, že obsadí i opuštěný klášter Hradisko. Město se už nemohlo spoléhat na pomoc opavského vévody Přemka, který se skupinou svých stoupenců, Janem Jičínským z Kravař a Šternberky, uzavřel v březnu příměří se severomoravskými Korybutovými hejtmány – bez Albrechtova vědomí a v podstatě proti němu. Určitým úspěchem markraběte bylo, že Hašek z Valdštejna, moravský pán a významný šlechtický předák pražanů, opustil na počátku roku husitskou stranu a nabídl mu své služby. Byla to událost vpravdě tak senzační, že o ní Zikmund informoval polského krále. Hodlal Haškovy zasvěcenosti do českých poměrů využít při „slyšení“, které husitům povolil v Brně. Na základě Haškových zpráv se kochal nadějí, že se mu podaří na svou stranu získat další husitské šlechtice. Valdštejna pak v květnu jmenoval moravským hejtmánem. Počátkem května se v Brně uskutečnilo slibované jednání, na němž se však k ničemu nedospělo. V Brně v této době dlel i Albrecht s chotí Alžbětou, ale jeho pokus stát se pánem situace opětovně ztroskotal. Hašek z Valdštejna se nemohl vykázat významnějšími vojenskými úspěchy, nepodařilo se mu získat zpět ani vlastní statky. Uherský Ostroh v rukou husitů dále odolával. Také nijak významně nevzrostl počet Albrechtových straníků; jejich řady rozmnožil jen Jan z Lomnice. Zikmund se snažil získat zahraniční pomoc pro novou vojenskou expedici,

kteřou chystal s Albrechtem na podzim, ale ani v říši, ani v Polsku neuspěl. Tchán i zeť zůstali odkázáni sami na sebe. Albrecht prosadil u Zikmunda ze strategického hlediska oprávněný směr výpravy na jihozápadní Moravu s cílem dobýt Třebíč. Třebíč se však uhájila a zprávy o novém husitském tažení na Moravu přiměly Zikmunda i Albrechta k ústupu z Moravy. Spojená husitská vojska, která v polovině října znovu vytáhla na Moravu, zamířila vzhledem k tomu, že se Zikmund s Albrechtem stáhli k Drásovu, na nechráněné Znojmsko, vypálila klášter v Louce, překročila rakouské hranice a dobyla Retz hraběte Jana z Hardeggu. Při dobývání tohoto města zahynul husitský vrchní hejtman Bohuslav ze Švamberka. Z toho, že byl pohřben v Moravském Krumlově, lze předpokládat, že už v této části existovala řada podobných stálých husitských posádek. Tažení husitů, či spíše jakási trestná výprava proti Albrechtovi, třebaže nedobyli ani Znojmo, ani Jihlavu, svého cíle dosáhlo. Neúspěchu Zikmundova a Albrechtova tažení na Moravu využil Jan Tovačovský z Cimburka k operacím na střední Moravě. Jeho cílem bylo dobýt Kroměříž, k jejíž obraně postavil olomoucký biskup silné vojsko o 1 500 jezdcích. Morava se tak místo nástupišťem výprav do Čech stala v příštích letech východiskem husitské expanze do Rakous, Horních Uher a Slezska.

Soustava jihozápadních moravských husitských posádek, opírající se o pevné hrady moravských spojenců (Jevišovice, Pernštejn, Kunštát, Boskovice), byla v přímém spojení s operačním územím jihočeského tábořského svazu. Albrechtova moc se mohla opírat jen o posádky v Jihlavě, Znojmě a Jemnici a na vlastním pohraničním rakouském území. Zde byli vévodovým nejmocnějším spojencem Lichtenštejnové, ovládající Mikulov, Valtice, Podivín, Břeclav, Strachotín, hrady Děvíčky a Nový hrad. Doplnovali i posádky na hradech Buchlově a Špilberku. Těmto oporám zasadilo velkou ránu husitské tažení na jih v polovině roku 1426. Husité se definitivně zmocnili Břeclavi, a tím kontroly cesty do Rakous a přes Moravské pole až k Vídni a do Uher. Vévoda Albrecht musel, místo očekávaného diverzního útoku do Čech na pomoc III. křížové výpravě (skončila porážkou u Ústí nad Labem), všechny své síly soustředit na pokus Břeclav znovu dobýt. Přestože mu na pomoc přispěchali Zikmundovi Uhři, se to silnému rakouskému vojsku nepodařilo, neboť ke konci roku Prokop Holý novou výpravou břeclavskou posádku vysvobodil z obležení. Také na střední Moravě se pozice Albrechtových spojenců hroutily. Pod velením Jana Tovačovského z Cimburka zde husité dobyli Jičín, Fulnek, Hranice, Odry a Přerov, a to i přes pád Korybuta

(1427), o něž se tento moravský pán opíral. K úspěchu Albrechtových protivníků přispělo i válečné ochabnutí Přemka Opavského. Albrecht se stále víc musel soustředit na obranu Rakous, takže ani nemohl přispět vojensky IV. křížové výpravě roku 1427. Stranou zůstávala ještě jihovýchodní Morava, kde si Zikmund ponechával vliv i za Albrechtova markrabství; v Uherském Hradišti měl svou posádku a bránil výpravám do Pováží. Zdolání těchto pozic bylo pro české husity jen otázkou času. Po neúspěšném pokusu obnovit hejtmanskou moc a zorganizovat pro války s husity zemskou hotovost se Hašek z Valdštejna opět vrátil do Čech a moravským hejtmánem byl jmenován Jan z Lomnice, přestože se vědělo o jeho sympatiích ke kalichu. Nicméně se očekávalo, že jako příslušník starého panského rodu může mít vliv na získání nových či udržení starých vazeb k moravské šlechtě. Zdá se, že jeho politický vliv byl přeceněn, a není známo, že by byl v organizování zemské branné moci nějak úspěšný.

V kampani let 1427/1428 vrcholí hegemonie husitů na Moravě; stále větší počet dosud loajální šlechty přechází na jejich stranu. Uskutěčňuje se společná výprava českých husitských bratrstev a Moravanů na jihovýchodní Moravu, je oblehnut a dobyt Uherský Brod a spojená vojska pronikají do Pováží až k Trenčínu. Příznačnou událostí neutěšené situace byl odchod Jana Železného z Olomouce na Zikmundův dvůr; dožil tam až do své smrti (1430). (Roku 1426 mu papež za jeho nesmiřitelný postoj k husitství udělil kardinálský klobouk.) Albrechtova moc se opírala už jen o posádky jeho rakouských hejtmánů v Jihlavě, Znojmě, Pohořelicích, na Špilberku, v Olomouci, Litovli a Hradišti a o hrady jeho přívrženců. Dobyť některého z větších moravských královských měst bylo stálým, ale neúspěšným programem husitů. V průběhu roku 1428 se pokusili zmocnit Brna, zřejmě zradou, roku 1432, po obsazení kláštera Hradisko, o dobytí Olomouce. Neúspěch si vynahrádili tím, že se zmocnili biskupské Kroměříže; jistou náhradou bylo získání většího počtu menších královských a poddanských měst (Ivančic, Uničova, Uherského Brodu, Kroměříže, Přerova, Prostějova, Tovačova, Strážnice, Hranic, Lipníku aj.). Větší města, která se prakticky dostala do hospodářské blokády a jimž hrozila katastrofa, se pokoušela dosáhnout jistého typu příměří s husitskými hejtmány v okolí (Olomouc 1426, Brno 1428).

Institut příměří praktikovaný v Čechách Morava z řady důvodů nezna. Jednak proto, že se v markrabství nevytvořila organizace husitských sil analogická pražskému, táborskému či sirotčímu svazu, a jednak proto, že zde přetrvávalo landfrýdní pojetí konfliktu z roku

1421, jimž byli husité postaveni na roveň „škůdcům zemským“. Teprve v letech 1429–1431 dochází k řadě lokálních příměří mezi husity a Albrechtovou stranou. Z nich je patrné, že husité měli mezi moravskou šlechtou naprostou převahu, a to i mezi nejvýznamnějšími panskými rody. Roku 1431 se pokusil Albrecht naposledy invazí početného vojska na Moravu zvrátit vývoj. Někde v okolí Brna se strhla bitva proti 14 nejmenovaným moravským husitským pánům. Z chudoby zpráv o této události a z dalšího vývoje vysvítá, že ani tentokrát neměl Albrecht úspěch.

České a moravské oddíly spolupracují i nadále, moravské husitství se však postupně vydává samostatnou cestou, jež – obdobně jako v Čechách – ústí v obnovení politických jednání. Jejich předpokladem bylo ukončení válečné činnosti. V srpnu 1433 je mezi moravskými husity a Albrechtem sjednáno první příměří. V listopadu téhož roku volí svatomartinský sněm v Praze za účasti řady moravských husitských pánů Aleše Vřešťovského z Rýzmburka, východočeského šlechtice sirotčího svazu, správcem království českého a markrabství moravského a zahajuje vývoj k lipanské bitvě. V září 1434 uzavírá moravská zemská obec landfrýd s Albrechtem, čímž ho konečně uznává za markraběte. Na rozdíl od landfrýdu z roku 1421, vyhledávajícího boj přívržencům husitství, není v něm jediné zmínky o náboženských otázkách; ponechávají se dalším jednáním se zástupci basilejského koncilu. Nemluví se ani o politickém vztahu markrabství k českému království: jde prostě jen o ukončení válečného stavu uvnitř země. Vedle členů zemské obce (města nejsou uvedena) přivěsil na tento dokument své pečeti markrabě Albrecht, nový olomoucký biskup (od roku 1430) Kuneš ze Zvole a opavský vévoda Václav (záhy nato zemřel).

Horní Lužice

Na rozdíl od Moravy se zdála Horní Lužice, vystupující často jako svaz nejvýznamnějších měst Šestiměstí, ze všech korunních zemí nejbezpečnější oporou Zikmundovy vlády, zbažené na dlouhou dobu pražského trůnu. Strategický a hospodářský význam Šestiměstí byl mimořádný, jak jsme se už zmiňovali v druhé kapitole. Pro Zikmunda byla pomoc z Lužice, finanční i vojenská, snazší i rychlejší než ze Slezska. Správa země v rukou králem jmenovaných lužických fojtů byla účinná. Právě pro tuto svou úlohu byla Lužice ohrožována husitskými vojsky. Jejich vpád se očekával už na počátku roku 1422, šlo

však o planý poplach, snad záměrný, aby vázal lužickou hotovost na místě v době bojových akcí ve Slezsku. Počátkem dubna 1422 dal Zikmund popud k užší koalici svých severočeských straníků a k vzájemné vojenské pomoci s Lužici; rokovalo se o tom v Žitavě a potom v Jablonném. Účastníky informoval o králových záměrech jeho vyslanec Půta z Ilburka, purkrabí na Lokti. Lužičané také vskutku přispěchali ohrožené zdejší šlechtě na pomoc, když na sklonku roku husité obsadili Benešov nad Ploučnicí hohnštejnských Berků z Dubé. V téže době zakázal král vyvážet z Lužice do Čech potraviny, zejména sůl, ale i střelný prach a palné zbraně. Lužická pomoc trvala i v následujícím roce, když v blízkosti hranic operovala husitská vojska; Lužičané vyslali k Rumburku vojsko o síle 400 mužů. Vzájemná spolupráce se ještě upevnila v roce 1424 na sjezdu lužických měst a severočeské šlechty, konaném v Žitavě. To se v nebezpečí ocitla i sama Žitava, neboť táborské vojsko vedené Viktorinem Bočkem z Kunštátu prošlo Boleslavskem a proniklo ke Karlsfriedu, rozprášilo žitavský kontingent a posádku hradu přimělo ke kapitulaci. Hrad vypálilo a tím si otevřelo cestu do žitavské kotliny. To byla vážná výstraha nejen severočeské šlechtě a jejímu předáku Janu Chudobovi z Vartembergu (husitské oddíly táhly kolem jeho hradů – Ralska a Vartembergu), ale i samotnému Šestiměstí. I v příštím roce se husité pokusili ovládnout obchodní cestu od Boleslavi k severu a z Jablonného se chystali táhnout přes hory, ale posádky zde zřejmě nezanechali. Zikmund proto v září 1425 nařídil opevnit klášter Ojvín (Oybin), ležící jižně od Žitavy. Význam Lužice stoupl po květnovém norimberském říšském sněmu roku 1426, kdy začaly přípravy na novou výpravu do Čech a předpokládalo se spojení intervenčních vojsk na severu Čech. Míšeňský markrabě a saský kurfiřt Fridrich po dohodě se Zikmundem obsadil zastavená mu města Duchcov, Most a Ústí nad Labem; počítalo se i s vojenskou pomocí z Lužice. Výprava husitů na sever měla pravděpodobně vyvolat dojem většího tažení do Lužice a tím vázat jejich vojenský potenciál na místě. Po dobytí Lipé, když předtím v květnu padla do jejich rukou Mimoň a Bělá pod Bezdězem, však v pochodu nepokračovali, neboť zřejmě splnili svůj cíl. Z Lipé se stala bašta táborsko-sirotčího svazu a nástupní prostor proti Lužici i proti saským posádkám. Lužičtí vyslali své posily k tažení, jež nakonec tak žalostně skončilo v bitvě u Ústí nad Labem.

Dlouho odkládaný útok husitů na Lužici se uskutečnil roku 1427. V připravovaném kombinovaném vpádu IV. křížové výpravy do Čech bylo významné místo prisouzeno útoku ze Slezska. Měl se uskutečnit

o Svatodušních svátcích, jak se rozhodlo 14. února 1427 na poradě slezských vévodů s představiteli Zikmundovy strany Janem Městecským z Opočna a Půtou z Častolovic. Husitští stratégové hodlali tomuto útoku předejít vpádem do Lužice. Jejich záměr nezůstal utajen nebo byl snad předvídan, neboť už v únoru o tom zpravuje Jan z Michalovic, Ota z Bergova a Půta z Častolovic Lužičany. Ti okamžitě posílili posádky na hradě Falkenberku a na znovu obnoveném Karlsfriedu i na Raimundu a Tolštejně, hradech Berků z Dubé. Naději přinášely jen zprávy o rozporech mezi husity, vedoucí posléze (17. dubna) k zajištění Zikmunda Korybutoviče. Táborsko-sirotčí vojsko vyrazilo z Prahy 8. května a po dvoudenním nočním a denním pochodu (přes Mladou Boleslav a Jablonné) se 10. května objevilo před překvapenou Žitavou. Posádku, jež proti němu byla vyslána, zatlačili husité zpět k branám města a vzápětí zaútočili. Obléhání dobře opevněného města neměli patrně v plánu, protože se už 12. května jejich oddíly stáhly zpět, neboť bylo třeba soustředit síly pro bitvu u Tachova. Jejich výpad však vskutku pozdržel přípravy na slezské tažení

Bezpečnost Horní Lužice se stávala stále problematičtější odpadnutím řady severočeských šlechticů, a zejména Jana Chudoby z Vartembergu, od Zikmunda, ale i kořistnictvím některých místních šlechticů neostýchajících se využívat nesnází lužických měst. Spory vznikaly i proto, že na důležitých pohraničních hradech, na Grabštejně, Falkenberku a Raimundu Bernarda z Donína, byly sice lužické posádky, ale ponechané často bez žoldu. Hejtman posádky Raimundu dokonce kvůli tomu vyhlásil Zhořelci válku. Právě v této době (na podzim 1428) došlo k dalšímu vpádu sirotčího vojska do Žitavska, tentokrát výlučně za opatřením špiže; sirotci pronikli až k Budyšinu a k Löbau. Byli však při návratu s naloženými vozy, zpomalujícími tempo pochodu, 16. listopadu u Chrastavy-Machnina přepadeni lužickým vojskem. Poprvé se tak Lužičané postavili husitům v otevřeném boji a část lupy jim zabavili; sirotci utrpěli i značné ztráty na životech. Od roku 1429 se obdobné nájezdy do Lužice každoročně opakovaly; oddíly husitů pronikaly až do nitra země. Jejich největším úspěchem bylo obsazení Löbau roku 1431 (ponechali zde svou posádku) a dobytí města Lubaně. Takovéto výpravy, usnadněné prodejem hradu Falkenberk u Jablonného Bernardem z Donína husitům i pádem hradu Grabštejna, hlavního opěrného bodu proti Lužici, měly blokovat pomoc Lužice poslednímu křížovému tažení, třebaže se husitským vojskům další města, zejména Žitavu, dobře chráněnou zpevněným Ojvínem, dobyt nepodařilo. Vydržování zesílených posádek

lužická města, stále více zbabovaná pomoci severočeských spojenců, nešťtících se ani olupování těch, které tak často volali na pomoc, finančně vyčerpávalo. Důsledkem takového stavu bylo hospodářské vyčerpání země.

Česká královská vláda ve Slezsku

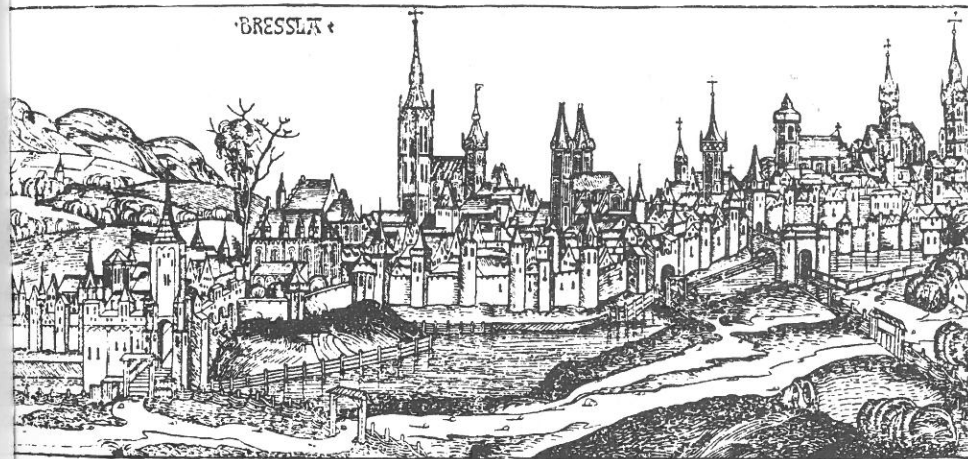
Složitější byla situace v rozsáhlém komplexu Slezska, státprávně rozděleného do zemí pod bezprostřední vládou českého krále (Vratislavsko, Javorsko-Svídnicko, polovina Hlohovska) a zemí, jež byly pouze lény českého krále a České koruny. Lény byla vévodství slezských Piastovců vládnoucích v Lehnicko-Břežsku a Lehnicko-Olavsku, v Münsterbersku (Ziębicko), Hlohovsku, Zaháňsku, Stěnavsku a Olešnicku, která tvořila skupinu dolnoslezskou. Další vévodství v Opolsko-Falkenbersku (Niemodlinsko) se Střeleckem, v Kozelsko-Bytomsku, v Těšínsku s Osvětimskem a Ratibořsku s Rybnickem náležela k vévodstvím hornoslezským. K slezským územím inklinovalo i vévodství opavských Přemyslovců. Bylo rovněž korunním lénem, původně sounáležícím k Moravě.

Od poloviny 14. století probíhaly ve slezské oblasti dva dlouhodobě navzájem se prolínající politické procesy – integrace Slezska do země Koruny české a postupné přeměny souboru slezských vévodství ve skutečnou „zemi“, v jakou se už daleko dříve vyvinuly Čechy a Morava, ale i obě Lužice. V případě Slezska šlo o území původně polská. Trvalost jeho anexe nebyla, bez ohledu na řadu aktů zajišťujících českou státní či lenní svrchovanost, nijak samozřejmá. Udržení Slezska ve svazku s Českou korunou bylo výsledkem dlouholetého vnitropolitického i zahraničněpolitického úsilí a řady příznivých okolností. Na rozdíl od jednotícího institutu České koruny a dvorské kanceláře jako ústředního úřadu se nepodařilo prosadit církevní jednotu vyčleněním vratislavské diecéze ze svazku hnězdenské provincie a její podřízení pražskému metropolitovi. Odpor polského krále byl vážným mementem, že se piastovské Polsko slezského území alespoň v rovině státní ideologie nezříkalo. Bylo nutno se spokojit s polskou rezignací v rovině politické, s níž souhlasili i Jagellonci. Významným integračním faktorem byly obchodní svazky vytvářené vratislavským patriciátem, který byl získán pro české zájmy. Dalším pojítkem bylo zvaní slezských vévodů na pražský dvůr a jejich pověřování důležitými vojenskými i diplomatickými úkoly. Sám způsob získání této oblasti

vylučoval rozšíření bezprostředního panování na celém území připojování odumřelých lén. Bylo nutno respektovat dědické smlouvy a nároky piastovských mnohonásobně spřízněných vévodů.

Za Václava IV. došlo ve vztazích českého krále a slezských vévodů k značnému uvolnění. Objevovali se na pražském dvoře jen zřídka (postavení Přemka Těšínského bylo výjimkou) a lenní svazky se stále více formalizovaly. Vratislavský biskupský stolec přestal být oporou politiky českého krále a stal se doménou slezských vévodských rodů. Za působení biskupa Václava Lehnického (†1417), a zejména Konráda Olešnického (†1447) se stal záštitou místní rodové politiky. Ani konsolidace bezprostřední vlády nepokročila.

V oblasti lenní vlády se trvalým zdrojem neklidu stalo tříštění politické moci po rozpadu původních dvou piastovských linií – vratislavsko-lehnické a opolské – do téměř tuctu někdy zcela miniaturních vévodství, z nichž některá nezaujímalá více než 100 km². Byl to důsledek biologického faktoru – předčasných úmrtí otců a početných synů – i ustanovení polského dědického práva, neznajícího princip primogenitury (výlučnosti nástupnictví prvorozeného syna). Dědictví se rozpadala na příslušný počet synovských podílů, jejichž držitelé společně užívali vévodský titul. Početná vévodství vděčila za svou životaschopnost povětšinou dostatečnému počtu prosperujících měst či úspěšnému hornickému podnikání, poskytujícím panovníckým dvorům příslušné finanční prostředky. V některých případech (zejména v Horním Slezsku)

Pohled na Vratislav od jihu, 1493

vévodství netvořilo souvislé území, nýbrž jen soubor často dosti vzdálených enkláv. Slezští vévodové zůstávali i jako korunní vazalové nadále suverény ve svých územích (nesměli jimi pouze samostatně disponovat a provádět vlastní zahraniční politiku, ač i k tomu, zejména vůči Polsku, docházelo) a vykonávali tedy všechna obvyklá práva včetně horního a mincovního regálu. Mincovny se nacházely ve většině sídelních měst, po zobecnění oběhu českého groše se však omezovaly jen na ražbu drobných mincí.

V době Zikundova nastoupení trvala za Ludvíka II. (+1436) sjednocená vláda nad Lehnicko-Břežskem. Územně stabilním útvarem bylo vévodství olešnické, a to přes početnost spoluvládoucích Konrádů (IV.–VIII). První z nich, Konrád IV. Starší (+1447), se stal vratislavským biskupem. Společně vládli Konrád V. Kantner (+1437) a Konrád VII. Bílý (+1452). Dost rozsáhlé území větve hlohovsko-zaháňské bylo roku 1397 rozděleno. V Hlohovsku vládl samostatně Jindřich IX. Starší (+1467), v Zaháňsku Jan I. (+1439). Osamostatněním Zaháňska započal příklon k Sasku a postupné odcizování tohoto vévodství slezskému společenství. Rozsahem miniaturní bylo vévodství münsterberské: tvořilo je jen okolí sídelního města. Když Janem (1410–1428), padnuvším v boji s husity, tato větev vymřela, zastavoval je král Zikmund jako odumřelé léno s Kladskem a Frankenštejnem předním pánům své strany – Půtovi z Častolovic (1429–1434) a Týmovi z Koldic (1434–1440).

Za tohoto stavu věcí, kdy další část dolnoslezského území spadla už dříve pod bezprostřední českou vládu, se těžiště vývoje přenášelo do hornoslezské oblasti. Od sklonku 14. století vystupovalo do popředí zejména Opolsko, postupně rozšiřované o Falkenbersko a Střelecko. V Opolsku panoval Boleslav IV. (+1437), ve Falkenbersku a Střelecku jeho bratr Bernard (+1459). Viditelný rozmach zaznamenalo i Těšínsko. Sjednocení vlády dosažené za Přemysla I. (+1409) netrvalo dlouho. Po jeho smrti získal Boleslav I. (+1431) Těšínsko, polovinu Bytomska, Seversko a královskou polovinu Hlohovsko-Stěnavska a těšínsko-osvětimský vévoda Kazimír I. (+1433/34) Osvětimsko, Toszek a polovinu Gliwice.

Hospodářsky i politicky daleko významnější bylo o něco rozsáhlejší Opavsko, od roku 1318 vévodství pobočné větve Přemyslovců. Na relativně malém území se nacházelo sedm vyspělých měst (Opava, Krnov, Bruntál, Hlubčice, Prudník, Chřenovice a Hlučín). Čile se zde dolovalo zlato – v Cukmantlu (Zlaté Hory), Bruntále, Jeseníku i jinde – a stříbro (v Horním Benešově). Probíhala tudíž i důležitá obchodní cesta od Olo-

mouce a Hranic a Opava s právem nuceného skladu se těšila privilegiím nejvýznamnějších českých a moravských měst. Ale i strategický význam této oblasti byl značný. Ke konci 14. století připadlo opavským vévodům hospodářsky čilé Ratibořsko (Ratiboř byla po Nise největším hornoslezským městem). Neštěstím Opavsko-Ratibořska byla častá dělení. V jihovýchodní polovině Opavska, tj. v Opavě, Hlučíně, Fulneku, Odrách a na hradech Landek a Hradec, vládl Přemek Opavský (+1434/1435) nedílně s bratrem Mikulášem (+1437), v severozápadní polovině (Krnov, Hlubčice, Nová Cerekev) spolu s Ratibořskem pokračovali ve vládě opavsko-ratibořský Jan II. (Hanuš) (+1424) a jeho syn Mikuláš V. (+1452). Odštěpené části Opavska, Krnovsko a Hlubčicko, byly záhy zastavovány. Krnovsko posléze vykoupil Zikmund a roku 1422 je postoupil Janu II. (Hanušovi), vévodovi opavsko-ratibořskému, za jeho zásluhy o boj s husity. Hlubčicko, zastavené Olešnicku, vykoupil (až na Hlučín a Chřenovice) Přemek Opavský zpět, takže panoval nad třemi čtvrtinami Opavska. Vydělily se tak dvě větve moravských Přemyslovců – opavská a ratibořsko-krnovská.

Celkový směr slezské politiky Václava IV. zachovával i Zikmund. Roku 1422 nevyužil, jak už jsme uvedli, vykoupení Krnovska k rozšíření oblasti bezprostředního panování, ale použil je na úhradu dluhu za vojenské služby. Stejný cíl sledoval roku 1428, když znovu zastavil Münsterbersko. Ve sboru korunních vazalů se Zikmundovi nepodařilo najít jednoznačnou podporu k vojenskému úderu proti husitům.

Antagonistické prvky, dříve tlumené, vyplouvaly na povrch a jejich překonání – i vzhledem k vzrůstající úloze stavovství – si vyžadovalo nové přístupy. V této souvislosti se neexistence slezské „země“ a příslušné zemské obce ukazovala jako závažná politická slabina. Reprezentanty Slezska vůči králi a Koruně, na rozdíl od Moravy, ale i obou Lužic, byli jen vévodové jako korunní vazalové, stavovská obec pak jen v bezprostředních vévodstvích, a i tam s omezeným vlivem. Avšak i samotní vévodové postrádali v dobách nejistoty nějakou společnou základnu nejen pro koordinaci opatření na obranu země a udržení pořádku, nýbrž i svého politického postupu. Z tohoto poznání vznikly už za Václava IV. vévodské landfrýdy (1382, 1389, 1397, 1402), jichž se však neúčastnili zástupci bezprostředních vévodství, ale ani všichni vévodové. Náčelníky landfrýdu z roku 1402 byli jmenováni Ruprecht I. Lehnický a Bernard Opolský. Tentokrát se ho účastnily i stavy (rytíři a města), byť jen Vratislavská. Šlo tedy už o jakýsi celoslezský spolek symbolizující jednotnost Slezska a jeho odlišnost od ostatních korunních zemí.

Slezští vévodové a Zikmund

Závažnou otázkou vztahu slezské oblasti k Zikmundovi byl poměr vévodů k válce Polska s řádem německých rytířů. V roce 1410 nebyl na straně Polska jediný slezský vévoda a za řádem stál Konrád Bílý Olešnický a Ludvík II. Lehnický. Za necelé čtyři roky se na stranu Polska postavilo už sedm vévodů (Jindřich Hlohovský, Konrád Bílý Olešnický, Bernard Opolský, Boleslav I. Těšínský, Jan Münsterberský a opavsko-ratibořští Jan II. a Václav). Zikmundův rozhodčí výrok z Vratislavi roku 1420 (vznávající v neprospěch Polska) vyvolal rozladění u polonofilských vévodů, vážnou trhlinu ve vztazích k Zikmundovi a konečně i nejednoznačný postoj k jeho válce s husity. Jestliže Zikmund vynaložil v dalších letech velké úsilí na sjednání smíru s Vitoldem a s krakovským dvorem, pak také kvůli své slezské politice. Velkým úspěchem bylo dosažení landfrýdu, ustaveného sice už v září 1421, nicméně vyhlášeného až v dubnu následujícího roku, mezi vratislavským biskupem, vévody a stavy bezprostředních vévodství na deset let k obraně země. Vrchním hejtmanem, jemuž měli všichni podléhat, jmenoval Zikmund vratislavského biskupa Konráda (IV.) Olešnického. Výbor daný mu k ruce měl plnit úlohu prvního ústředního slezského soudu. Vývoj událostí měl podrobit tento spolek nejedné zkoušce.

Rozhodčí Zikmundův výrok podpořili ze slezské strany vedle opavsko-ratibořského vévody Jana II. a Přemka Opavského lehnicko-břežský vévoda Ludvík, Jan Münsterberský, Ruprecht Hlohovský, Konrád Kantner Olešnický a Ruprecht i Václav Lehničtí. Vesměs se také připojili vojensky k Zikmundovu tažení přes Kladsko do Čech. Do Vratislavi se však nedostavil žádný z vévodů opolských, Boleslav Těšínský ani Konrád Bílý Olešnický. To znamenalo, že hornoslezští vévodové zaujali přinejmenším neutrální postoj. Opavsko se sice postavilo za Zikmunda, opavsko-ratibořský vévoda Jan II. se dokonce zasloužil o zjetí husitského poselstva do Polska, nicméně neutralizace Horního Slezska znesnadňovala spojení s loajálním Dolním Slezskem. Zde se Zikmundovou oporou stalo město Vratislav; král u vratislavského německého patriciátu čerpal plně úvěry na financování války (za to pak městu udílel privilegia v obchodu s Uhrami). Jeho vojenskou oporou byl bojovný vratislavský biskup Konrád Olešnický. Byly to především městské oddíly z Vratislavi, Svídnice a Nisy, které se roku 1421 pod biskupovým velením podílely diverzním vpádem do severovýchodních Čech na křížovém tažení.

Zikmundovo postavení ve Slezsku bylo v jako žádné jiné koruně zemi úzce spojeno s jeho vztahy k Polsku. Na rozdíl od často kontroverzních Zikmundových vztahů k papežství Martina V. měl krakovský dvůr s kurií velmi úzké vazby, spojované s nadějí, že jej kurie podpoří v zápasu s řádem německých rytířů. V pozadí těchto vztahů byla snaha kurie učinit Polsko protektorem papežství proti konciliarismu a proti Zikmundovi, u něhož stoupenci tohoto hnutí nacházeli podporu. Je paradoxní, že v době, kdy kurie začala obviňovat Zikmunda z liknavosti v potírání husitství, tolerovala rozpačitý vztah polského krále k návrhům českého trůnu blahosklonně. Papežství nemohlo však v tak choulostivé záležitosti jít příliš daleko, aby se nedostalo do rozporu s vlastními veřejnými prohlášeními, snadno zneužitelnými Zikmundem. Plán následnictví v zemích Koruny české byl polský král nucen opustit a iniciativu zde přenechat Vitoldovi a společnému synovci Zikmundu Korybutovičovi. Zlepšení vztahu k Polsku bylo tedy pro Zikmunda z mnoha důvodů nutností. Téměř neřešitelnou překážkou pro urovnání vztahů k Polsku byl Zikmundův výrok ve sporu řádu s Polskem. Válka po něm ještě nezačala a příměří bylo po dobu dalších jednání prodlužováno. O papeži, žádaném o zrušení výroku, bylo známo, že přeje Polsku, zatímco Zikmund byl pod tlakem kurfiřtů a říšských knížat nucen podporovat řád. Navíc zcela samostatnou politiku vyvíjel braniborský kurfiřt Fridrich z Hohenzollernu, Zikmundův rival v říši, který v Polsku sledoval vlastní zájmy.

Jakmile se Zikmund dověděl o vyslání husitského poselstva do Polska v prosinci roku 1420, bylo jeho bezprostřední reakcí přimět německé rytíře k obnovení války s Polskem. Nicméně rokování mezi řádem a Polskem dále pokračovala a točila se stále kolem sporu o Žmuď. V červnu končilo příměří a zdálo se, že válka bude podle Zikmundova přání pokračovat. K malé králově radosti bylo proti jeho vůli zásluhou braniborského kurfiřta příměří 13. července prodlouženo o další rok. Uvítal, když se u něho v září objevilo polské poselstvo; za pomoc proti husitům požadovalo odvolání vratislavského výroku nebo přinejmenším ústupek v otázce příslušnosti Žmudi. Opravdovost polských návrhů byla však záhy v očích Zikmundových zpochybněna, když se dozvěděl o dalším husitském poselstvu. Zikmund vyzval 8. října velmistra, aby bez ohledu na příměří pod nějakou záminkou vypověděl Polsku válku, a na oba panovníky podal u kurie stížnost pro podporu kacířů. To už také kurie vyslala svého nuncia, aby přešetřil Zikmundovy žaloby na oba panovníky a prostředkoval mezi řádem, Polskem a Litvou. Vše nasvědčovalo tomu, že se schyluje k revizi

vratislavského výroku. Svědčila o tom i pokračující jednání mezi Zikmundem, Vladislavem a Vitoldem, jejichž prostředníkem byl Závíš z Garbova. Ten Zikmunda zastihl na výpravě do Čech na konci roku 1421, a jak víme, v bitvě u Německého Brodu padl do zajetí. V listu papeži z 5. března 1422 Vitold oznamuje, že Čechy „pod svou ochranu přijímá“, nikde však nepraví, že přijímá českou korunu, a nikdy se také neoznačuje za českého krále. (Husité jej však titulovali „králem požádaným“.) I papež to chápal tak, že česká koruna mu má být odměnou za služby prokázané církvi – navrácení kacířů do lůna církve –, o čemž vyslovoval své pochyby: Vitoldova ochrana podle něj kacíře jen povzbudí k většímu odporu. Navíc jeho postup hrozí roztržkou mezi křesťanskými vladaři. Zmocní-li se Vitold českého království, kurfiřti a říšská knížata to nepřipustí, ani kdyby římský král k tomu mlčel. Ať je význam českého království jakýkoli, nestojí za podporu kacířů, za bezprávné uchvácení země a za hrozbu nových válek. Jako křesťanský panovník se má ve věcech víry podřizovat církvi, spojovat se s jinými proti kacířům, a ne je brát v ochranu. V závěru svého listu papež vyjádřil vážné varování před cestou, na niž se Vitold vydal. Vitoldově žádosti, aby byly dočasně zastaveny procesy proti kacířům, nemůže vyhovět, jde přece o zjevné kacíře odsouzené kostnickým koncilem, proti nimž se za obecného souhlasu německých knížat sbírá vojsko.

Usiloval Vitold skutečně o českou korunu? Zdá se, že jeho angažování v české otázce bylo především nástrojem nátlaku na Zikmunda; chtěl jej tak zaměstnat ve válce v Čechách a odvést od podpory řádu. Podle historika Jaroslava Golla „určitě víme jen tolik, že chtěl Žmuď připoutat k Litvě trvale; zdali jej lákal lesk koruny české, zdali pomýšlel na unii říše litevsko-polské s Českou korunou, zůstává záhadou. A snad Vitold sám by byl nemohl dáti odpověď určitější.“

V červenci roku 1422 dobíhalo příměří Polska s řádem. Papežský legát se je pokoušel prodloužit, Zikmund však nového velmistra Pavla z Russdorfu přiměl, aby jednání zmařil. Král Vladislav 14. července vypověděl řádu válku. Záhy potom stál říšský sněm v Norimberku, jehož se Zikmund účastnil, před přípravou dvou válek – s husity a s Polskem, neboť říšské veřejné mínění stálo jednoznačně na straně řádu. Než se obě války rozhořely, navrhl Vitold velmistroví mír. A 27. září 1422 se řád vzdal vratislavského výroku a odstoupil Žmuď Litvě. Žádost Polska, aby vydal i Pomořany a Chelmsko nebo je podržel jako léna Koruny Polska, byla odsunuta. V té době byl Korybut už v Čechách. Zásadní otázkou bylo, zda Zikmund mír, který znamenal popření jeho vratislavského výroku, uzná. Většina kurfiřtů – až na

braniborského Fridricha, jehož vázaly k Polsku smluvní vztahy – byla (stejně jako Zikmund) názoru, že mír neměl být uzavřen a že by měl být porušen. Do Prus vyslali vojenskou pomoc, ale nikoli takovou, aby řád kvůli ní rozpoutal válku. Zikmund se zaobíral plánem na spolek Uher, slezských vévodů a měst s řádem, který měl za cíl přivodit rozdělení Polska. Jednání o tomto plánu, sotva vážně míněném a spíše určeném k taktickému nátlaku na Polsko, neušla Vladislavově ani Vitoldově pozornosti. Splnila tak svůj účel. Podnítila oba panovníky k pokusu obnovit se Zikmundem dobré vztahy, přerušené vratislavským výrokem. Cenou za Zikmundovo zrušení jeho výroku mělo být Korybutovo odvolání z Čech. Prostředníkem rokování započatých na podzim se opět stal Závíš z Garbova, propuštěný ze zajetí. V prosinci vskutku Korybut opouští Prahu a v březnu následujícího roku i Čechy.

V témže měsíci byl na schůzce mocnářů v Kežmarku obnoven mír, v němž Zikmund dal souhlas k připojení Žmudi k Litvě. Tato dohoda byla pro Zikmunda důležitá především jako pro českého krále, protože nepřátelství Polska a jeho možná podpora husitů byly příliš velkou hrozbou. V říši však proti němu vyvolala další rozladění. Dohodou v Kežmarku se Zikmundovi podařilo převést na svou stranu i ty slezské vévody, kteří dosud stáli na straně Polska. V jeho táboře se tak objevil Bolek Těšínský, Boleslav IV. a Bernard Opolští a Konrád Bílý Olešnický. Zdá se, že se o to přičinil hlavně horlivý vratislavský biskup Konrád a duchovenstvo jeho diecéze, na něž působil zostřený protihusitský postoj krakovského kléru a biskupa Zbyhňeva Olešnického. Smlouva v Kežmarku umožnila Zikmundovi verbovat v Polsku žoldnéře, kteří procházeli Slezskem přes Osvětim, Ratiboř a Opavu dále na Moravu. Jakémukoli šíření husitských vlivů ve Slezsku měl zabránit Zikmundův edikt z roku 1424, vyzývající k bezohlednému mimosoudnímu hubení kacířů a zabavování jejich majetku. V těchto represáliích na sebe upozornil kladský hejtman Půta z Častolovic, který uzavřel spolek s Janem Münsterberským. Táborská odvěta na sebe nedala dlouho čekat: vpád v prosinci roku 1425 byl prvním případem proniknutí branných husitských sil na půdu Slezska. Stupňoval se i tlak ze slezsko-moravského pohraničí. Města Odry se zmocnil Korybutův přívrženec a jeho starý spolubojovník Dobeslav Puchala; jeho nájezdy zasahovaly hluboko do Horního Slezska. V říjnu 1426 vypálily husitské oddíly Kamiennou Góru, následujícího roku Krzeszów.

Druhý návrat Zikmunda Korybutoviče do Čech koncem června 1424, ač přijel bez jakéhokoli polsko-litevského pověření, vyvolal u Zikmunda podezření z nějaké tajné polské hry a nedůvěru vůči pol-

skému králi. V ovzduší míru vožického roku 1425, kdy se znovu objevila možnost dohody na základě čtyř artikulů, vstoupil Korybut do jednání vedených se Zikmundem o povolení „slyšení“. Zikmund trval na tom, že předkládanou podobu („laické slyšení“) nemůže povolit, a odkazoval v tom na papeže. Korybut se potom orientoval na jednání s papežem polským prostřednictvím a obrátil se v té věci na Vitolda. Vitold mu nevyhověl, zato se této myšlenky záhy ujal sám Vladislav. V říjnu 1426 ohlásil papež svou ochotu přijmout zmíněné prostřednictví a polský král vypravil k tomu účelu svého posla do Říma. Papež si představoval, že se husitské poselstvo dostaví do Říma a podrobí se zde jeho výroku učiněnému s radou teologů. Zda přitom učiní nějaké koncese, se nezavazoval. Tato Korybutova aktivita se dostala na veřejnost a vedla v následujícím roce k jeho zajetí. Idea polského prostřednictví, uvítaná a schválená papežem, se musela Zikmunda nemile dotknout. Hrozila, že česká koruna by mohla být přirknuta tomu, kdo se zaslouží o smír husitů s církví. Navíc ohrožovala i Zikmundovo postavení ve Slezsku.

V souvislosti s přípravou IV. křížové výpravy se počítalo také s účastí slezského kontingentu. 14. února 1427 byl ve Střelíně ustaven nový branný spolek slezských vévodů a do jeho čela postaven šestičlenný výbor: byl v něm vratislavský biskup Konrád a vévoda Ludvík II. Lehnický a po dvou zástupcích stavů z bezprostředních vévodství Javorsko-Svídnicka a Vratislavská. Spolu s českými účastníky spolku Janem Městeckým z Opočna a s Půtou z Častolovic měli po nejbližších svatodušních svátcích 8. a 9. června vpadnout do Čech. Už o Velikonocích se měla konat přehlídka kontingentů jednotlivých vévodů. Husitští vojevůdci se rozhodli přípravy přerušit a útoku předejít už zmíněným vpádem v květnu do Horní Lužice (kde se zmocnili Lubaně) a dále do Slezska. Vypálili Złotoryji (Lwówek Śl. se uhájil) a přes Kamiennou Górę se vrátili do Čech. Už tehdy se ukázala slabost spolku, neboť Svídníci se později raději pojistili příměřím s husity. A už v této době se Zikmunda zmocnily obavy, aby Polsko pod záminkou ochrany Slezska před vpády husitů v zemi vojensky neintervenovalo a nepřipravilo její odtrhnutí ze svazku korunných zemí.

Pravá pohroma na Slezsko dopadla teprve v roce 1428. Už koncem února vpadli táboři pod velením Prokopa Holého do Opavska. Vévodové Konrád Kantner a Konrád Bílý Olešničtí, kteří přispěchali na pomoc, tomu už nestačili zabránit. Václav II. Opavský se zachránil příměřím a v jeho rámci povolil čtyři artikuly. Boleslav V., který se dosud neúčastnil žádných protihusitských akcí, dokonce uzavřel

v Opolsku s husitskými veliteli dohodu, zabral statky bohaté kapituly v Głogówku a zmocnil se některých biskupských statků. Odpor táborům nekladl ani jeho otec Bolek IV., ani strýc Bernard. Biskup Konrád dal dohromady především pěší vojsko složené z poddaných; zaujalo pod jeho velením a velením Ruprechta II. Lehnického pozice před Nisou, ale blížící se táboři mu nahnali takový strach, že se rozprchlo. Městská posádka, již velel Půta z Častolovic, se však uhájila, takže táboři pokračovali dále v plenění biskupského vévodství. Cestu do Dolního Slezska měli volnou. Vypálili Głucholazy, Paczków a Otmuchów (udržel se jen hrad), stejně jako slavný klášter Henryków. V tažení pokračovali na Břeh (Brzeg), zničili jej, zatímco Olawu zachránil Ludvík II. Lehnický příměřím. Vratislavi se husitské oddíly vyhnuly a pokračovaly na jih na Střelín (Strzelin) a Münsterberk (obě města se vykoupla za velké peníze). Půta z Častolovic se urychleně vrátil z Nisy do Kladska, aby je uhájil. Koncem března zničili husité Kamieniec a záhy potom Frankenštejn. Pokus o protiútok Slezanů zmařili rychlým tažením k Javoru a zablokováním cesty ze Zhořelce na Vratislav a zpusťšením krajiny v jejím okolí. S hojnou kořistí se husité vrátili v polovině května přes Střelín k Frankenštejnu a přes Kladsko do Čech. Tato expedice a nepatrný odpor jí kladený vzbudily rozruch. Polský král napsal později vévodům olešnickým: „Divím se všem Vaším lidem a zvláště šlechtě, která jako válečníci a k válce cvičená dosud všude ve světě byla pověstná, jak v obraně svých pánů a šíření své slávy hanebně se zachovali.“ V listopadu 1428 husitské oddíly vpadly do Zhořelce; to přimělo Jana I. Zaháňského uzavřít branný spolek s Šestiměstím. O měsíc později vtrhly husitské oddíly do Kladska, zřejmě s úmyslem je ovládnout; proto také vybudovaly u města tábor. Půta III. z Častolovic, Albrecht z Koldic, Jan z Münsterberka a Václav II. Opavský vystrojili vojsko a na tábor zaútočili. Utrpěli však porážku, při níž zahynul i vévoda Jan z Münsterberka – poslední svého rodu. To umožnilo husitům na počátku následujícího roku nový výpad až k Olavě, za něhož město vypálili; jednotlivé oddíly pronikly až před Javor (Jawor) a Středu (Środa Śl.). Jejich útoky na Svídnici a Strzegom byly však odraženy. Teprve koncem února 1429, když všichni hornoslezští vévodové uzavřeli příměří, nastal klid. Zpusťšené Münsterbersko potom Zikmund jako odměnu za jeho služby zastavil Půtovi z Častolovic. Rok 1428 zcela proměnil tvář Slezska. Nejdůležitější města – Vratislav, Svídnice, Lehnice, Nisa – sice odolala, ale v řadě menších měst zanechali husité své posádky. Slezské hrady se pak držely jen za pomoci polského rytířstva.

Zikmundovy obavy z ne nezištného polského zájmu o Slezsko se ukázaly jako oprávněné. Vladislav zde vydržoval řadu agentů; nejenže ho zpravovali o situaci, ale zřejmě vedli i různá politická jednání. Ještě v roce 1429, tedy po celkovém obratu polského dvora a obnovení dobrých vztahů k Zikmundovi, informoval Vladislav Vitolda o kontaktu jednoho z nich s vévody hlohovskými. Žádali i jménem ostatních vévodů: „... abychom přijali jejich město Hlohov v naše poddanství a ochranu a vyslali naše rytíře k obsazení města i hradu.“ K zaujetí jasného stanoviska ve slezské otázce krakovský dvůr ovšem nedospěl, protože úzce souvisela s jeho vztahem k husitství. Protizikmundovskou stranu představoval Jan Šafranec, krakovský děkan a polský kancléř, a jeho bratr Petr Šafranec, podkomoří a od roku 1431 králův zástupce v Těšínsku a v polovině Hlohovska, kde byl Vladislav po smrti vévody Bolka Těšínského poručníkem vévodových dětí. Jejich důvěrníkem v kontaktech s husity byl Slezan z Opolska Mikuláš Kornic zvaný Sestřenec. S touto skupinou sympatizovala i královna Žofie Holszanská, Litevka a v mládí pravoslavná. Oporou zikmundovské strany byl krakovský biskup Zbyhněv Olešnický a nejvyšší polské církevní kruhy, získávající stále více podporu Vitoldovu. V části polské veřejnosti byli husité považováni za „obránce království polského“ a bylo zjevné, že zesílit polský vliv ve Slezsku lze jen v porozumění s nimi. Mezi Vladislavem a Vitoldem se také prohlubovaly rozpory o orientaci polské zahraniční politiky, zejména pokud jde o vztah k Zikmundovi. Lucemburk jich vydatně využíval a snažil se získat Vitolda pro své zájmy.

V letech 1429–1431 se jakýmsi polským agentem ve Slezsku stal Korybut, jehož z internace na hradě Valdštejně vysvobodil Polák-husita Dobeslav Puchala, ovládající na Moravě Uničov a Odry a spolupracující se severomoravskými husity. Že byly pozice držené Puchalou považovány za území spadající pod polsko-litevskou svrchovanost, svědčí Zikmundovo vyjednávání o vydání těchto strategicky důležitých opěrných bodů a Vitoldův příslib k tomu. Korybut se usadil v Odrách a v Krakově a jeho okolí zprostředkoval nákupy zbraní a koní a získával „lidi urozené i neurozené“. Hospodářská blokáda husitů se tak z této strany úplně zhroutila. Husité započali v březnu 1430 válečné akce v Horním Slezsku tím, že navázali spolupráci s vévodou Bolkem V. Opolským. Ten se zmocnil řady biskupských území i části Kozelska, náležejícího vévodům olešnickým (Kóžle, Toszek) a tím velké části Horního Slezska. Korybut obsadil Gliwici a zřídil si tam hlavní stan, zatímco Puchala v pevnosti Kluczborku u slezsko-polských hranic. Münsterberk sice znovu dobyli vratislavské

oddíly a vratislavský biskup Konrád, nicméně výsledkem této husitské kampaně z roku 1430 bylo, že v Kluczborku a Gliwici v Horním Slezsku a v Otmuchówě a Niemcze ve středním Slezsku zůstaly husitské posádky; v menších městech a hradech husity zastoupili polští ozbrojenci. Ne nadarmo si Zikmund stěžoval u Vladislava i Vitolda, že hejtmany v husity obsazených pevnostech jsou „čistokrevní Poláci“.

V roce 1431 se Zikmundovi podařilo v souvislosti s přípravami posledního křížového tažení do Čech přimět své stoupence k jakési protiofenzivě. Do rukou olešnických vévodů padla zradou Gliwice a její obyvatelé byli zmasakrováni. Také Půta z Častolovic vojensky upevnil svou vládu v Kladsku a ve Frankenštejně. Korybut se rozešel i s polským dvorem a vstoupil do služeb Svidrigala, odpůrce Poláků na Litvě. Nevrátil se ani do Oder a odešel do Čech. Nicméně další hlavní husitské opěrné body ve Slezsku se nejen udržely, nýbrž v následujícím roce 1432 se boje rozšířily i na území zatím ušetřeného dolnoslezského Olešnicka až po Milicz a Trzebnici; Olešnice byla vypálena. V roce 1432 se tak celá východní část Slezska ocitla v moci tábořských a sirotčích vůdců.

Neutralizace Slezska

Boje byly zastaveny, když došlo k dohodě o husitské válečné pomoci Polsku ve vypuknuvší válce s řádem. Na sklonku června 1432 bylo uzavřeno dvouleté příměří. Za slezskou stranu je podepsal vratislavský biskup Konrád, Bernard Opolský, Konrád Kantner a Konrád Bílý Olešničtí, Ludvík II. Lehnický a města Vratislav, Svidnice a Nisa s klauzulí o povolení průchodu husitských vojsk na pomoc Polsku. Byla také sjednána dohoda o možnosti výkupu husitských opěrných bodů Kluczborku, Otmuchova a Niemcze za 10 000 kop grošů. Slezsko-polská hranice se tak stala obousměrným průchodištěm, země sama pak na jaře 1433 schromažděním vojsk – v Ratiboří táborech, v okolí Hlohova sirotků. Vojenskou pomoc Polsku poskytli také olešničtí vévodové Konrád Kantner a Konrád Bílý i Jindřich Hlohovský a Jan Zaháňský. Polská jednání s husity, zaštitěná papežskými bulami, i se slezskými vévody odsoudila pána země Zikmunda k roli pouhého diváka. Navíc – a to bylo pro něho nepřijemné – příměří sjednané ve Slezsku uvolňovalo vojenský potenciál táborů proti Uhrám. A skutečně také táboři udeřili v Horním Slezsku proti vévodovi

opavsko-ratibořskému Mikuláši II., Václavu Těšínskému a vévodovi těšínsko-osvětimskému Václavovi, kteří se příměří neúčastnili, dobyli Rybník a Bytom a přes Malopolsko – tvrdilo se, že se tak stalo se souhlasem krále Vladislava! – táhli dále do Uher, zatímco sirotci vstoupili na půdu Braniborska. Také s příměřím mezi Polskem a řádem uzavřeným na dvanáct let na sklonku roku 1433 a vylučujícím jakýkoli jeho vliv na politiku řádu byl Zikmund nespokojen. Tím spíše pak, když po porážce spojence řádu Svidrigala byl na konci roku 1435 uzavřen mezi Polskem a řádem v Brestu „věčný mír“.

Faktický konec války ve Slezsku dával příležitost obnovit v zemi řád. K tomu také směřoval landfrýd z 21. září 1433, uzavřený na čtyři roky. Zúčastnili se ho všichni vévodové, i z Opavska, a země pod bezprostřední vládou včetně Kladska. Jediný, kdo k landfrýdu nepřistoupil, byl vévoda-husita Bolek V. Opolský, který vedl trvalou válku s vratislavským biskupem Konrádem. Ten byl opětovně zvolen do čela a potvrzen Zikmundem. Vedle běžných ustanovení obsahoval landfrýd důležitý zákaz vést války v tuzemsku či v zahraničí a poskytovat komukoli vojenskou pomoc. Měl zajistit jakousi neutralizaci Slezska. Před spolkem stálo řešení řady vnitroslezských problémů; podařilo se je vyřešit až v pozdějších letech. Z iniciativy landfrýdu se také jednalo o obchod husitských posádek za smlouvenou peněžitou úhradu. Až na Kluczbork zůstávaly stále pod velením husitských hejtmánů. Koncem roku 1434 dohodl ve Vratislavi zemský správce Aleš Vřešťovský z Rýzmburka vyplacení posádek zbývajících (Otmuchów, Niemcza). Slezsko se zvolna navracelo pod vládu Zikmundovu.

VII.

Cesta k vyjednávání (1428–1434)

Zikmund spoléhal na to, že cestou koncilu dojde konečně k vyrovnání s husity. A to mu otevře brány Pražského hradu.

Zikmund pravděpodobně už od svého nuceného odchodu z Čech a po nezdaru II. křížového tažení dospěl k přesvědčení, že „cesta války“ k řešení konfliktu jeho i církve s husity nevede. Navíc šlo o cestu velmi nákladnou. III. a IV. křížová výprava byly podniky říšskými, k nimž sice dával formálně svůj souhlas, ale jichž se osobně neúčastnil. Víra v úspěch válečného snažení zato neopouštěla papežskou kurií; určila k jeho organizování svého legáta kardinála Brandu da Castiglione, s nímž Zikmund udržoval léta velmi přátelské styky. Debakl IV. křížového tažení roku 1427 u Tachova skepsi v Zikmundovi jen utvrdil. Podezírán papežem i říšskými knížaty z tajného stranění husitům, musel však své pochybnosti zakrývat válečnickou rétorikou, a ta zase znesnadňovala možnost politických kontaktů. Navíc předpokladem jejich úspěchu bylo vyrovnání husitů s církví, o němž se představy papeže i husitských teologů diametrálně rozcházely. Jednání o různé podoby „slyšení“ se ocitla v bludném kruhu.

Řešení české otázky však nebylo možné oddalovat donedohledna. A rok 1428 znamenal určitý přelom a překonání mrtvého bodu. Přispěla k tomu řada okolností. Husitská revoluce vstoupila do stadia zahraniční expanze. Pronikla do korunních zemí, nastoupila cestu do Uher a na říšská území a nakonec byla vtažena i do polského konfliktu s řádem. Bojechtivá kurie, nespokojená s chabostí válečného úsilí říše a podezírající Zikmunda ze záměrné liknavosti, přistoupila k mobilizaci vojenských sil západní Evropy. Proto byl také na tamní klérus uvalen „český desátek“ (odvod desátého dílu z důchodu církevních obročí). Jádrem expedice se měli stát angličtí lučištníci posílení o oddíly burgundského vévody Filipa Dobrého. Organizace výpravy byla

opavsko-ratibořskému Mikuláši II., Václavu Těšínskému a vévodovi těšínsko-osvětimskému Václavovi, kteří se přiměří neúčastníci, dobyli Rybník a Bytom a přes Malopolsko – tvrdilo se, že se tak stalo se souhlasem krále Vladislava! – táhli dále do Uher, zatímco sirotci vstoupili na půdu Braniborska. Také s přiměřím mezi Polskem a řádem uzavřeným na dvanáct let na sklonku roku 1433 a vylučujícím jakýkoli jeho vliv na politiku řádu byl Zikmund nespokojen. Tím spíše pak, když po porážce spojence řádu Svidrigala byl na konci roku 1435 uzavřen mezi Polskem a řádem v Brestu „věčný mír“.

Faktický konec války ve Slezsku dával příležitost obnovit v zemi řád. K tomu také směřoval landfrýd z 21. září 1433, uzavřený na čtyři roky. Zúčastnili se ho všichni vévodové, i z Opavska, a země pod bezprostřední vládou včetně Kladska. Jediný, kdo k landfrýdu nepřistoupil, byl vévoda-husita Bolek V. Opolský, který vedl trvalou válku s vratislavským biskupem Konrádem. Ten byl opětovně zvolen do čela a potvrzen Zikmundem. Vedle běžných ustanovení obsahoval landfrýd důležitý zákaz vést války v tuzemsku či v zahraničí a poskytovat komukoli vojenskou pomoc. Měl zajistit jakousi neutralizaci Slezska. Před spolkem stálo řešení řady vnitroslezských problémů; podařilo se je vyřešit až v pozdějších letech. Z iniciativy landfrýdu se také jednalo o obchod husitských posádek za smlouvenou peněžitou úhradu. Až na Kluczbork zůstávaly stále pod velením husitských hejtmánů. Koncem roku 1434 dohodl ve Vratislavi zemský správce Aleš Vřešťovský z Rýzmburka vyplacení posádek zbývajících (Otmuchów, Niemcza). Slezsko se zvolna navracelo pod vládu Zikmundovu.

VII.

Cesta k vyjednávání (1428–1434)

Zikmund spoléhal na to, že cestou koncilu dojde konečně k vyrovnání s husity. A to mu otevře brány Pražského hradu.

Zikmund pravděpodobně už od svého nuceného odchodu z Čech a po nezdaru II. křížového tažení dospěl k přesvědčení, že „cesta války“ k řešení konfliktu jeho i církve s husity nevede. Navíc šlo o cestu velmi nákladnou. III. a IV. křížová výprava byly podniky říšskými, k nimž sice dával formálně svůj souhlas, ale jichž se osobně neúčastnil. Víra v úspěch válečného snažení zato neopouštěla papežskou kurii; určila k jeho organizování svého legáta kardinála Brandu da Castiglione, s nímž Zikmund udržoval léta velmi přátelské styky. Debakl IV. křížového tažení roku 1427 u Tachova skepsi v Zikmundovi jen utvrdil. Podezírán papežem i říšskými knížaty z tajného stranění husitům, musel však své pochybnosti zakrývat válečnickou rétorikou, a ta zase znesnadňovala možnost politických kontaktů. Navíc předpokladem jejich úspěchu bylo vyrovnání husitů s církví, o němž se představy papeže i husitských teologů diametrálně rozcházely. Jednání o různé podoby „slyšení“ se ocitla v bludném kruhu.

Řešení české otázky však nebylo možné oddalovat donedohledna. A rok 1428 znamenal určitý přelom a překonání mrtvého bodu. Přispěla k tomu řada okolností. Husitská revoluce vstoupila do stadia zahraniční expanze. Pronikla do korunních zemí, nastoupila cestu do Uher a na říšská území a nakonec byla vtažena i do polského konfliktu s řádem. Bojechtivá kurie, nespokojená s chabostí válečného úsilí říše a podezírající Zikmunda ze záměrné liknavosti, přistoupila k mobilizaci vojenských sil západní Evropy. Proto byl také na tamní klérus uvalen „český desátek“ (odvod desátého dílu z důchodu církevních obročí). Jádrem expedice se měli stát angličtí lučištníci posílení o oddíly burgundského vévody Filipa Dobrého. Organizace výpravy byla

svěřena papežskému legátu kardinálu Jindřichovi z Beaufortu, členu anglické královské rodiny (prastrýci Jindřicha VI.). Mezinárodní lesk výpravy měl dodat nový impulz ochabujícímu válečnému protihusitskému úsilí, zdiskreditovanému porážkou u Tachova.

Byl to pokus odsunout Zikmunda do pozadí nejen na diplomatickém, nýbrž i na válečném poli a současně zbavit husitství dosavadní výhody, z níž těžilo, když velký západoevropský potenciál nemohl být pro trvající „stoletou válku“ vržen na bojiště proti husitům. Anglo-francouzské tažení, připravované na rok 1429, však ztroskotalo, neboť válečné akce mezi Anglií a Francií propukly nanovo a obě mocnosti neměly chuť podílet se na jeho financování. Papež Martin V. však nepouštěl ze zřetele ani možnost neválečného řešení husitského problému, v němž si chtěl zajistit rozhodující slovo. „Obrácení kacířů“, jak zněl technický termín pro bezpodmínečné podřízení se autoritě církve, však nesvěřil Zikmundovi, ale udělil k tomu (1. října 1428) tak rozsáhlé plné moci Vladislavovi a Vitoldovi, jaké předtím Zikmundovi nepovolil. Ale Zikmund se nedal lehce vymanévrovat.

Reforma církve a koncil

Pozadím napjatého vztahu mezi králem a papežem byl blížící se termín svolání koncilu, za jehož sídlo bylo zvoleno říšské město Basi-lej. Zatímco papež jeho vyhlášení pod různými záminkami oddaloval, Zikmund si jako přední zastávce konciliárního hnutí od nového zasedání sliboval, že vyřeší otázky, které v Kostnici neprosadil. Těšil se důvěře zejména onoho křídla konciliarismu, které v něm spatřovalo druhého Konstantina a vyvedení církve ze slepé uličky spojovalo s obnovenou autoritou římského císařství. Na kostnickém koncilu utrpěl Zikmund porážku, neboť francouzská politika zmařila jím preferované prvenství reformy a prosadila přednost papežské volby. Neuskutečnil se ani Zikmundův záměr dát církvi pontifika z prostředí nerománského světa. Od takového papeže by mohl Zikmund očekávat jak větší pochopení pro naléhavost reformy, zvláště pociťovanou v germánsko-slovanském světě, tak i ochotnější podřízení se záměrům své imperiální politiky. Takovou osobností však Martin V. nebyl. Když se koncil snažil prosadit některé reformy v rámci konkordátů s jednotlivými koncilními národy, vzbudily průtahy z papežovy strany nespokojenost i zástupců Francie. Obrátili se na Zikmunda, aby jednání urychlil. Věrohodnosti jeho odpovědi není důvodu nevěřit:

Zlatá bula Zikmunda Lucemburského jako římského císaře
(1433–1437)

„Když jsme naléhali na to, aby oprava měla přednost před papežskou volbou, byli jste jiného mínění a chtěli jste mít dříve papeže. Vidíte, nyní ho máte. Jděte k němu a žádejte opravy. My nemůžeme nyní v této věci učinit víc než v době, kdy papežská stolice byla uprázdněna.“ Návrh reformy, jak byly obsaženy v *Stížnostech národa německého*, iniciovaných Zikmundem v polovině září 1417, do nichž byli zahrnuti všichni Středoevropané, byl dalekosáhlý. *Stížnosti* se ohrazovaly proti nařčení, že hájí viklefské a husitské učení, a obhajovaly zásadu, že jednota církve stojí a padá s její reformou. Kdyby nebylo zkaženosti kléru a zlořádů v církvi, nedošlo by k schizmatu. Byla to slova předznamenávající vznik evropské reformace 15. a 16. století a znějící proto mnoha stoupencům papalismu podezřele. Není divu, že když Zikmund se svými koncilními stoupenci při předčítání protestu kardinálů, že zdržuje papežovu volbu, rozhořčeně opustili sál, provázely je výkřiky: „Nechť si jdou, kacíři!“

Programem blížícího se koncilu měla být reforma církve. Jejými hlavními body byla reforma kardinálského kolegia, jehož členové měli

Císařská pečeť Zikmunda Lucemburského
(1433–1437)

pocházet ze všech zemí (uskutečnila se teprve před několika desetiletími – po II. vatikánském koncilu!), omezení finančních nároků papežské kurie, okleštění kompetence římského soudního dvora, zmenšení počtu prebend obsazovaných papežem a celá řada dalších požadavků. Také obnovu jednoty křesťanstva spojením římské a pravoslavné církve považoval Zikmund za nutný předpoklad vítězného střetnutí – pod záštitou západního i východního císařství – s osmanskou velmocí. Do tohoto rámce spadalo vyrovnání se s husitstvím, které už nemohlo být chápáno jako pouhá kacířská sekta a hrozilo vytvořením další schizmatické církve. Bude tuto záležitost řešit papežství, či si ji pro sebe vyhradí koncil? Zde se Zikmundovi díky jeho předpokládanému vlivu na koncil otvíraly nové možnosti a papež to rychle pochopil. Proti Zikmundovi držel v rukou dvě důležité karty: bez jeho souhlasu nemohl být koncil zahájen a ani Zikmund nemohl dosáhnout císařské koruny, kterou potřeboval ke zvýšení své autority na koncilu. Cesta ke korunovaci do Říma pak nebyla možná, dokud se v Itálii, zmítané válečnými konflikty, nevytvoří pro Zikmunda příznivá situace.

Pečeť dvorského soudu z císařského období Zikmunda Lucemburského
(1433–1437)

Zikmundovi proto nezbylo nic jiného než se snažit dosáhnout s Martinem V. únosnou dohodu a pokud možno zajistit si na všech frontách klid zbraní.

Najít východisko z tak nesnadné situace se mohlo zdařit nejen díky Zikmundovu diplomatickému mistrovství a až hazardnímu hráčství, ale i díky příznivé politické situaci. Ta nastala nejprve v Itálii: mír dojednaný mezi Milánem a Ligou italských států (spolku italských měst válčících s Milánem) ve Ferrare 19. dubna 1428 umožnil Zikmundovi uzavřít v září příměří s Benátkami a posléze v prosinci příměří nejdůležitější – tříleté příměří s Turky, zprostředkované milánskou diplomacií. A Zikmund udělal další významný krok. Na podzim 1428 se obrátil na husitské strany. Chtěl s nimi zahájit jednání o účasti na koncilu a o uzavření příměří s ním i s okolními zeměmi. V lednu 1429 na setkání s Vladislavem a Vitoldem v Lucku na Volyni dovršil pak přípravné akce dalším tahem. Nabídl Vitoldovi, že ho povýší na litevského krále, čímž vnesl rozkol do polsko-litevské unie. Na tomto setkání, které se podobalo velkému kongresu, obeslanému vyslanci

z celé Evropy, prohlásil, že nesvolá-li koncil papež, učiní tak on sám. Uvedl také ve známost, že se basilejský koncil bude vedle reformy a sjednocení s pravoslávím zabývat především husitskou otázkou. Nešlo o zcela novou myšlenku. Už o něco dříve se objevila v provolání pařížské univerzity, nacházející se tehdy v oblasti obsazené Angličany a jednající tudíž v jejich intencích; teprve nyní se však stala předmětem politického jednání. Zikmund totiž poprvé veřejně vyhlásil konciliární jednání jako alternativu kuriálního monopolu či jeho případného předání do Vladislavových a Vitoldových rukou. Zikmund spoléhal na to, že cestou koncilu dojde konečně k vyrovnání s husity. A to mu otevře brány Pražského hradu. Proti papalismu Jagellonců se tak postavil konciliarismus Zikmundův.

Husité v Bratislavě

Zikmundovou nabídkou se zabýval novoroční sněm (1429) v Brodě (patrně Českém), ovládaný převážně zástupci Starého Města pražského, ale jehož se účastnili i táboři v čele s Prokopem Holým. Nabídku sněm přijal a určil poselstvo na dubnová jednání do Bratislavy. Od Zikmunda to byl krok nadmíru odvážný, neboť církev zakazovala jakákoli přímá jednání s husity, naposledy v listu legáta kardinála Orsiniho roku 1426. Zikmund si dal proto svůj záměr schválit přízvanými zástupci pařížské univerzity. Bylo třeba zajistit bezpečnost husitských delegátů, především samotného Prokopa Holého. V tom mu cenné služby poskytl člen tábořské obce pan Menhart z Hradce. Osobním rukojmím za bezpečnost husitů byl určen vévoda Mikuláš Opavský; za jeho spolehlivost se zaručoval Přemek Opavský a dva šlechtici z říše. Do čela delegace husitů byl jmenován sám Prokop, dále v ní byl Menhart z Hradce, zástupce Moravy Petr Strážnický z Kravař, zástupci pražských měst a univerzity, početná šlechta podobojí a hejtmani tábořských a sirotčích vojsk, celkem v počtu asi 200 koní. Zikmunda provázal jeho zeť Albrecht Rakouský, příští Zikmundův zástupce na koncilu vévoda Vilém z Bavor-Mnichova (bratr královny Žofie), několik slezských vévodů, říšských knížat i uherských pánů, z vysokých církevních hodnostářů kardinál Jan Železný, ostrihomský arcibiskup Jiří Pálóci a další říšští i uherští preláti a zástupci pařížské a vídeňské univerzity. Šlechtu Zikmundovy strany zastupoval Oldřich z Rožmberka, Jan a Vilém z Švihovství z Rýzemberka, Hanuš Libštejnský z Kolovrat, Jan Městecký z Opočna, Půta z Častolovic, karlštejnský

purkrabí Zdeněk Tluksa z Buřenic a Jindřich z Jivjan zvaný Žito, purkrabí na Přimdě, a poslové z Vratislavi a Svídnice. Jednání, probíhající mezi 4.– 9. dubnem 1429, byla složitá. Přinesla však určitý obrat v dosavadním odmítavém postoji k Zikmundovi (nesmiřitelní zůstali jenom sirotci), byť spojeném s nespílitelnou podmínkou králova přistoupení ke čtyřem artikulům. Také přijetí návrhu na účast na koncilu zatížily těžko přijatelné požadavky. Nicméně souhlas s rozhodujícím vlivem světských mocností na koncilu včetně Zikmundovy úlohy uzavíral do budoucna další jednání. Nebyla uzavřena dohoda o příměří. Konečné rozhodnutí bylo odloženo na květnový pražský sněm a po jeho výroku na další jednání Prokopa se Zikmundem v létě v Bratislavě. Už sama tato jednání vyvolala ostrou kritiku: jak v Římě a v říši, tak i v Krakově. Zikmund se bránil tím, že minimalizoval význam rozhovorů a sliboval novou křížovou výpravu.

Květnový sněm v Praze přes odpor sirotčích zástupců v podstatě cestu na koncil za podmínek, které už byly zárodkem pozdějšího „Soudece chebského“, tj. rozhodčí autority Písma, schválil. Odmítl všeobecné příměří, připouštěl pouze možnost příměří se Zikmundem a korrunními zeměmi, zcela vyloučil příměří s Bavorskem a Míšni. Pro červencová jednání Prokopa se Zikmundem zbyl tedy jen malý prostor a o jejich výsledcích toho příliš nevíme. Zde přednesené Zikmundovy výroky o postavení papeže na koncilu i o jiných církevních otázkách byly v jeho okolí považovány za pohoršlivé. Je to patrné z dotazu nejmenovaného králova diplomata z počátku února příštího roku, jak je vysvětlit papeži tak, „aby Jeho Svatost nebyla pobouřena“. Výsledky druhého bratislavského setkání projednával pražský sněm koncem srpna; bližší podrobnosti o něm nemáme. Podle Zikmundova listu psaného počátkem září Vitoldovi poznamenala sněm roztržka, která měla dalekosáhlé následky později: zástupci Nového Města se spojili se sirotky, staroměstští delegáti pak s šlechtickou husitskou pravíci, dočasně spolupracující s tábořskou stranou. Dělitkem mezi oběma seskupeními byl postoj k návratu Zikmunda na český trůn. Na poli válečném pak obě strany pokračovaly v „spanilých jízdách“ let 1429–1431, usnadňovaných sériemi příměří se Zikmundovými straníky. Nutnost nového harašení zbraněmi k uklidnění papeže i kurfiřtů přiměla Zikmunda, aby aktivizoval své straníky novými odměnami, případně uspokojováním jejich pohledávek. Snad proto se také Oldřich z Rožmberka zdržel při královském dvoře v Bratislavě nezvykle dlouho, pokud se sem nevypravil znovu. (Víme z pramenů, že zde dlel v srpnu a počátkem září.) Král mu zastavil berni a dávky z kláštera Zlatá Ko-

runa, dokud nedojde k vyrovnání dluhu 6 000 kop grošů. Zřejmě na přání Oldřichovo byla pohledávka vázána právě na objekt, o nějž měl Rožmberk zájem už dříve; na počátku války dokonce dosáhl jeho darování, později je však Zikmund odvolal. Zikmundův zápis však ani zdaleka nesplňoval všechny Oldřichovy naděje, později Rožmberkem vtělené do pověstných padělků, jimiž si činil nárok na zlatokorunské zboží. Pečlivě také sledoval osudy Zvíkova, od jehož obležení táboři z neznámých důvodů upustili, a sprádal síť i kolem hradu Hluboké, svých příštích kořistí. Tehdy také Zikmund slíbil Půtovi z Častolovic zaplatit do roka dluh 5 000 zlatých, Jindřichovi z Metelska 1 000 kop a Janovi z Michalovic zapsal hrady Starý a Nový Bezděz a město Bělou v ceně 6 000 kop. V řadě případů, zejména v severních Čechách, odměny příliš nepomáhaly. Jan Městecký z Opočna po vydání hradu Lichnice přešel (v listopadu) k sirotkům a setrval na jejich straně až do své smrti. Těžiště Zikmundovy strany se přesunulo do západních a jižních Čech.

Zikmundovi se sice nepodařilo dosáhnout obecného příměří, zato byl nečekaně úspěšný v jednání s papežem. Nejprve se mu podařilo uklidnit rozruch v říši (kolovaly pověsti o jeho možném sesazení) natolik, že na říšském sněmu v Bratislavě na sklonku roku 1429 přesvědčil kurfiřty, aby prostředkovali mezi ním a papežem. Tato jednání skončila v Římě v březnu 1430. Pozadí dohody dobře neznáme, snad zapůsobilo i zklamání papeže ze zmaru anglo-francouzské křížové výpravy. Nejdůležitější bylo, že Zikmund dosáhl od Martina V. pozvání k císařské korunovaci, avšak za předpokladu, že neustane ve válečném úsilí proti husitům. Martin V. vzal na vědomí Zikmundem uzavřené příměří s Turky, kritizované Benátčany, i královu verzi o neškodnosti bratislavských jednání. V polsko-litevské otázce se jejich názory rozcházel. Papež nejenže nesouhlasil se Zikmundovým plánem Vitoldovy korunovace, ale trval i na tom, aby se s husity jednalo pouze jagellonským prostřednictvím na základě dosavadních zmocnění.

Úspěchy husitských vojsk v zahraničí znovu podtrhly nutnost obnovit jednání přerušena v Bratislavě. Objevil se nový prostředník – braniborský kurfiřt Fridrich. Dohodl na hradě Beheimstein s Prokopem Holým 10. února 1430 veřejné „slyšení“ na říšském sněmu, který byl svolán na 23. duben do Norimberka. Zikmund to nemile nesl a prostřednictvím Oldřicha z Rožmberka dával husitům na vědomí, že mají jednat jen s ním. Sněm se stále odkládal a pro jednání s husity bylo ostatně třeba souhlasu kurie. Protože ta trvala výlučně na polsko-litevském prostřednictví, nakonec ze zamýšleného jednání v Norim-

berku sešlo. Výpad sirotčí jízdy na Slovensko zdržel Zikmunda, takže do říše odjel až v červenci; teprve v polovině srpna se se svým dvorem přesunul do Pasova. Sněmovníci, marně na Zikmunda čekající, se v Norimberku usnesli na potřebě nového válečného tažení v době co nejkratší. Do Pasova povolal Zikmund také Oldřicha z Rožmberka. Ten 13. července 1430 uzavřel roční příměří s Tábořem. Tábořům se tak uvolnily ruce pro tažení na Moravu, Oldřichovi zase pro cestu ke dvoru, kde pobýval až do července 1431. Protože tím dočasně pravidelná korespondence mezi králem a Rožmberkem ustala, nemáme o Oldřichově působnosti žádné zprávy. Víme jen to, že se 25. srpna účastnil s králem říšského sjezdu ve Straubingu; na sjezdu byl vyhlášen sraz říšského vojska do Kouby (Cham) na 10. září; sešlo však z něho. Místo toho byl vyhlášen nový říšský sněm na listopad do Norimberka. Zikmund zde prosadil odklad tažení na příští rok. Válečné výzvy z říše podnítily plzeňský landfrýd k zvýšené aktivitě, která vyvolala rychlou odezvu na husitské straně. Západní Čechy postihly na počátku června výpady Jakoubka z Vřesovic a o něco později oblehlo Plzeň vojsko Prokopovo, k němuž se připojila i část sirotků. Ti dobyli Hořovice a oblehli kolovratský hrad Libštejn. A v září bratři z Kolovrat, přední opory landfrýdu, přešli na stranu husitů. Jejich příklad patrně zapůsobil i na okolní zemanstvo. Tábořská a sirotčí polní vojska operovala v okolí Plzně až do listopadu. Zdálo se, že se blíží konec landfrýdu.

To, že Zikmund prodléval v říši nedaleko tohoto dění, nesouviselo jen s jeho obavami o osud nejdůležitějšího města jeho strany, nýbrž i s možností polské intervence. Vitoldovo spojení se Zikmundem a i s řádem aktivizovalo nežádoucím způsobem Vladislavovu českou politiku a současně utužovalo jeho svazky s kurií. Po Vitoldově smrti (v říjnu roku 1430) pokračoval jeho nástupce Svidrigal ve Vitoldových intencích a tlačil Krakov k novým námluvám s husity jakožto potencionálními spojenci proti řádu. Na sklonku roku 1430 nabídl polský král husitům zprostředkování jejich smíru s církví. Stalo se tak v době, kdy se Zikmundova pasivita ve válčení stala předmětem nové Martinovy kritiky a tři Zikmundova poselstva v Římě na přelomu roku 1430/1431 musela králův postoj obhajovat. Cenné bylo, že papež v zájmu připravovaného křížového tažení varoval polského krále před spolky s husity a nabízel mu v jeho sporu se Zikmundem své prostřednictví. Hlavním ziskem bylo obnovení Zikmundovy dohody s Římem. Za této situace se Zikmund sotva mohl příliš exponovat v záležitostech koncilu. Není známo, že by se účastnil dalšího nátlaku na

papeže; jeho poslední odpor k svolání basilejské synody byl zlomen 1. února 1431. Obecně se soudí, že pro Martinovu kapitulaci byl rozhodující manifest z 8. listopadu 1430. Objevil se na několika místech Říma a hrozil papeži sesazením, nesvolá-li v stanovené lhůtě koncil. Je charakteristické, že počínal slovy: „Protože nikdo neposkytuje pomoc proti husitům...“ Většinou se za jednoho z nejmenovaných dvou knížecích signatářů považuje braniborský kurfiřt Fridrich, za druhého z řady variant i Zikmund. K autorství se nikdy nikdo nepřihlásil.

V. křížová výprava

Záhy nato (20. února 1431) Martin V. zemřel a papežem byl zvolen Benátčan Evžen IV. Obě tyto události uvedly vníveč dosavadní Zikmundovy dohody s Římem a pozdržely i realizaci dohody s milánským vévodou Filippem Mariou Viscontim, jež měla posloužit i k prodloužení příměří s Turky. Evženovo sepětí s benátskou politikou komplikovalo postavení Zikmundovi jakožto spojenci Milána. Výhodou bylo, že nový papež byl příznivcem konciliárního hnutí. Zikmund se s ním znal z Kostnice; tehdy mu (ještě jako kardinál) pomáhal sjednat mír s Benátkami. Změna na papežském stolci umožnila polskému králi pokračovat v navázaném styku s husity. Husitský sněm z února 1431 přijal jeho pozvání a k jednání vyslal reprezentativní poselstvo. 19. března bylo v krakovském Wawelu za Vladislavovy účasti rokování zahájeno. Protože k ničemu nevedlo, doporučil 4. dubna Vladislav husitským delegátům, aby se předem podřídili rozhodnutí koncilu.

Ten byl zahájen den po volbě nového papeže (4. března 1431) bez přítomnosti svého předsedy kardinála-legáta Giuliana Cesariniho. Cesarini se téhož dne objevil na zasedání říšského sněmu v Norimberku, přestože na něj Zikmund naléhal, aby se neprodleně vypravil do Basileje. Na rozdíl od Zikmunda, který doporučoval organizovat jen tzv. denní válku a dát průchod jednání koncilu s husity, dal legát v intencích zesnulého papeže přednost křížovému tažení a na sněmu je prosadil. Zikmund se sněmovnímu usnesení podřídil. Sotva mohl konat jinak. Zdrženlivost ve věci koncilu jako pravděpodobný předpoklad dohody s papežstvím dodržel i za Evžena. Vyvaroval se toho, aby do Basileje přišel bez legáta, ale zasadil se o zajištění jeho činnosti i za Cesariniho nepřítomnosti. Zikmund se domníval, že křížovému tažení, k němuž neměl důvěru ani chuť, by mohl zabránit vstřícný krok husitů. Vyslal proto na filipojaskubský sněm (konaný 1. května) do Prahy jako své posly karlštejnské-

ho purkrabího Zdeslava Tluku z Buřenic a Mikuláše Chudého z Lobkovic. Přinášeli husitům návrh schůzky; měla se uskutečnit v Chebu a měla projednávat účast husitů na koncilu a zajištění jejich bezpečnosti. Návrh (přes odpor sirotků) přijaly všechny husitské strany a zvolily si své delegáty. Podřízení se koncilu, k němuž vedle Zikmundových poslů nabádali i vyslanci polského krále, však sněm zamítl. V doprovodu Zikmundových poslů dostavila se husitská delegace do Chebu ještě před příjezdem krále Zikmunda. Ten sem přijel z Bamberka ve společnosti braniborského kurfiřta Fridricha, würzburského biskupa Jana a řady světských i duchovních knížat. Z české šlechty Zikmundovy strany byl přítomen Půta z Častolovic. Jednání, zahájená 24. května, se týkala podmínek rokování v Basileji. Husité požadovali přítomnost veškerého křesťanstva, včetně pravoslavného, a rozhodující a konečnou autoritu Písma a svatých Otců. Zikmund, podobně jako polský král, navrhoval podříditi se rozhodnutí koncilu, nebo alespoň pouhou přítomnost bez ohledu na to, jak dopadne vyrovnání. V obou těchto případech vyslovoval ochotu odložit připravované válečné tažení.

Julianus cardinalis

Kardinál Cesarini
z Schedelovy *Liber chronicarum*, 1493

26. května přibyli do Chebu poslové basilejského koncilu. Poté co postřehli, že Zikmund je ochoten za ústupky husitů odvolat křížové tažení, tvrdě zasáhli požadavkem jakákoli jednání s husity přerušit, neprojeví-li ochotu bezpodmínečně se ve věcech víry podříditi rozhodnutí koncilu. Zikmund jejich naléhání ustoupil a stanovisko koncilních vyslanců husitským delegátům sdělil. Zástupci husitů jejich podmínky odmítli. Tím jednání skončila. Padla tak i naděje na odvolání příprav na kruciátu. A papežský legát odevzdal v Norimberku 29. června 1431 slavnostně odznaky vrchního velení – nikoli Zikmundovi, nýbrž braniborskému kurfiřtovi Fridrichovi, ač ani ten pro chystané tažení příliš neplanul.

Někdy v téže době došel Zikmundovi list papeže Evžena ze 17. června. Papež v něm sice proti Zikmundově císařské korunovací nic nenamítal, ale byl ochoten krále v Římě uvítat jen jako vítěze nad kacíři. Zikmund, konající už přípravy na cestu, se do Itálie zatím nevypravil, ale ani tažení se neúčastnil, omlouvaje se nenadálým úrazem způsobeným pádem z koně. Úraz jej uvedl ve styk s významným pražským profesorem lékařství a astronomie Janem Ondřejovým zvaným Šindel, kdysi lékařem Václava IV. Na rozdíl od svého kolegy Albíka nevstoupil Šindel do služeb Zikmundových, ale emigroval do Norimberka a působil tam jako městský fyzik (pověřenec pro zdravotnické otázky). Zikmund si od Norimberských Šindela vyžádal a ten se hned do Bamberku, kde právě zraněný panovník pobýval, vypravil. Doprovázel pak Zikmunda na cestě do Itálie a v září roku 1432 jej v Sieně král přijal ke dvoru. Není vyloučeno, že se pak stal jediným českým svědkem Zikmundovy císařské korunovace v Římě. Zda zůstal u dvora natrvalo, nevíme. Jisté je jen to, že se nakonec se Zikmundem vrátil do Prahy.

Ve svém manifestu z července roku 1431 Zikmund Čechům vysvětluje, že jen pod velkým tlakem souhlasil s válečnou výpravou. Na cestu do Itálie se vydal někdy po 1. září, tedy teprve po bitvě u Domažlic, která dopadla pro křížáky tak katastrofálně. Není známo, že by ho někdo z českých přívrženců, s výjimkou uvedeného mistra Šindela, doprovázel. Ještě před odjezdem se vyrovnal se svými předními straníky. Oldřichovi už dříve přislíbil Zvíkov, zatím v podobě plné moci jednat s Kunátem Kaplířem ze Sulevic o jeho postoupení, a nyní se mu odměnil navíc i poukazem 2 000 zlatých; měli mu je vyplatit Norimberští. Půtovi z Častolovic zastavil v hotnotě 9 600 kop Kladsko a další místa, k čemuž si vyžádal souhlas svých dalších straníků včetně Oldřicha z Rožmberka. Sám Oldřich se tohoto aktu osobně neúčastnil, neboť po 25. červenci z Norimberka odejel a asi už z cesty podával

králi situační zprávu. Nevíme, zda se účastnil posledních smírných pokusů, plynoucích z rozporů ve velení křížové výpravy mezi Cesarinim a kurfiřtem Fridrichem. Fridrich to byl, kdo se pokusil o poslední zprostředkování s husity, patrně spolu s některými Zikmundovými straníky. Alespoň se tak domýšlíme ze Zikmundovy výzvy Oldřichovi, aby byl jednání nápomocen. Jednání ztroskotala, ale Fridrich se je ještě po překročení českých hranic 1. srpna – jakoby v neblahé předtuše – znovu pokusil navázat. Husité však byli ochotni jednat jen se Zikmundem, který se dokonce chtěl k jednání do Chebu nebo Lokte vypravit. Na všechno však už bylo pozdě, neboť válečný stroj se řtil nezadržitelně vpřed. Z posledního listu Zikmundova Oldřichovi před odjezdem do Itálie (z 18. srpna) je zřejmé, že nechtěl vzbudit dojem, že se zřekl svého poslání bojovat s husity. Sliboval, že příští rok na sněmu ve Frankfurtu navrhne novou výpravu. Do Říma nejel jako vítěz, jak dopadne jednání s husity na koncilu, nevěděl, potřeboval tak alespoň projeviti svou snahu plány, v něž ani on sám, ani nikdo jiný už nevěřil.

Oldřichovi z Rožmberka připadala stále důležitější úloha v Zikmundově české politice, pro niž jedinečným pramenem je další pravidelná korespondence mezi oběma, byť se zachovaly převážně jen Zikmundovy listy. Počátkem září odjel Oldřich do Tyrol na jednání o nástupnictví Fridricha IV. Tyrolského z leopoldovské větve Habsburků na český trůn a zavázal se podporovat jeho kandidaturu. Nejenže šlo o krok namířený proti Zikmundovu zetě Albrechtovi V., ale dokonce i proti samotnému Zikmundovi, protože Fridrich byl Zikmundovým zavilým nepřítelem. Bližší důvody Rožmberkova činu, projevu jeho nepolepšitelného intrikánství, neznáme. Dal si jej zaplatit půjčkou – ve skutečnosti darem – 4 000 zlatých. Oldřichův revers (závazný písemný příslib) v této věci z 5. září 1431 byl tajný. Zikmund, který někdy krátce předtím jmenoval Oldřicha nejvyšším purkrabím, se nikdy o tomto Rožmberkově kroku nedozvěděl. (Niméně věděl o něm Jiří z Poděbrad a v opovědném listu z roku 1450 Oldřichovi vytkl, že tehdy zradil Zikmunda.) Oldřich byl také prostředníkem epochální události, doručení zvacího listu basilejského koncilu husitům k „slyšení“ z 15. října. Zikmund jej dostal do rukou už na cestě do Itálie. Zaslal jej s průvodním dopisem Oldřichovi se žádostí, aby jej odevzdal pražanům a bratrstvům. Že Oldřich své poslání splnil, dokládá Rokycanova odpověď z Prahy. Oldřich tak učinil zřejmě hned po svém návratu z Rakous, z Lince, kde se ještě 24. října zdržoval.

Pozvání, jak známo, přišlo do doby politické krize husitského hnutí, způsobené pohromou sirotčího tažení do Uher na podzim roku 1431.

Ještě než se k pozvání vyslovil únorový sněm, bylo nasnadě, že bude přijato, a začala předběžná jednání o okolnostech obeslání. Oldřichovi připadla důležitá úloha koncem ledna 1432 (po návratu z Vídně) – jednat s Prokopem Holým a táboorskými konšely v Třeboni. O situaci kolem pozvání se dozvídáme z jednoho ze vzácně dochovaných Oldřichových listů Zikmundovi. Je to obsáhlá, kupodivu latinsky psaná, patrně k širšímu použití určená situační zpráva nejen o válečném dění, nýbrž i o rozepřích, které propukly v husitském táboře v souvislosti s pozváním na koncil. V příloze Oldřich poslal Zikmundovi opis článků, na nichž se dohodli pražané a sirotci jakožto základu jednání o husitském programu, a informoval jej o odporu Prokopově a táborů proti nim. Jen díky tomuto opisu se články husitů, Zikmundem zaslané protektorovi koncilu vévodovi Vilémovi z Bavor-Mnichova, vůbec zachovaly. Vlastní jednání s Prokopem a táboorskými konšely se týkala bezpečnostních záruk cesty do Basileje a zpět. Prokop trval nejen na glejtu od Albrechta Rakouského a jiných knížat, ale i na tom, aby výpravu doprovázel také osobně Oldřich z Rožmberka, a žádal odpověď. Rožmberk se vymluvil: je zapleten do tolika místních rozepří, že se nemůže z Čech vzdálit. Zikmundovi se netajil tím, že by se jen velmi nerad něčeho podobného účastnil, leč by si to král výslovně přál. Je to vzácné svědectví toho, jaké cenné zpravodajské služby Oldřich Zikmundovi průběžně poskytoval, i jeho významné role prostředníka mezi králem a táboři. S nimi se patrně už na zmíněné treboňské schůzce dohodl na dalším ročním příměří, uzavřeném pak 2. února. Oldřich také zprostředkoval kladnou odpověď únorového sněmu posílům koncilu.

Za záchranu koncilu

Pozvání husitů k jednání do Basileje bylo pro papeže Evžena jedním z hlavních důvodů, proč 18. prosince 1431 koncil rozpustil a přeložil do Bologne. Nepřátelství mezi milánským vévodou a papežem-Benátkanem nepochybně usnadnilo Zikmundovo rozhodnutí postavit se energicky na stranu koncilu. Už 9. ledna 1432 vydal Zikmund v Piacenze memorandum ústící do požadavku, aby papež své rozhodnutí odvolal. Tím započal téměř roční diplomatický souboj krále s papežem o koncil. Husitská otázka byla v něm jedním z hlavních argumentů jakožto životně důležitá jak pro koncil, tak pro Zikmunda, který svou poslední nadějí, že dojde k vyrovnání husitů s církví, nutně spojoval s koncillem. Proto také v čele prvního poselstva k papeži v této

věci stanul Jan Švihovský z Rýzmburka. Že česká otázka hrála roli v první velké krizi koncilu, je patrné i z toho, že milánští diplomaté radili vyslat Rýzmburka přednostně do Basileje, aby tam čelil možné panice. Jeho přítomnost měla patrně i v Basileji neméně naléhavě než před papežem manifestovat sepětí koncilu s husitským problémem. Zikmundovo memorandum upozorňovalo na následky, jež pouhá zpráva o rozpuštění koncilu vyvolá v Čechách a v sousedních zemích, oddávajících se už vidině míru. Zikmund hrozil, že koncil svolá sám, pokud papež svou bulu neodvolá. Úlevu Zikmundovi i koncilu přinesla květnová zpráva, že se francouzský král Karel VII., který původně přál přeložení koncilu, na základě dobrozdání synody v Bourges z 27. února vyslovil pro to, aby otázka husitství byla projednána na místě k tomu nejvhodnějším, na koncilu v Basileji.

Zatím byl 18. května v Čechách na jednání v Chebu se zástupci basilejského koncilu dohodnut památný „Soudce chebský“ jako základna pro rokování na koncilu o čtyřech pražských artikulech. Soudcem ve sporu neměl být koncil ani jakákoli jiná autorita církve, nýbrž zákon boží, praxe prvotní církve „spolu s koncily a učiteli, kteří se v něm pravdivě zakládají“. Pokládá se (spolu s odmítnutím požadavku na všeobecné příměří) právem za největší vítězství husitských zbraní i husitské diplomacie. Zikmund se obával, aby zprávy o potížích koncilu neodradily husity od jeho obeslání, a proto pověřil Oldřicha z Rožmberka, aby husitské strany, zejména pražany, seznámil s obsahem jeho jednání s papežem a bděl nad tím, aby nikdo v cestě husitů do Basileje nebránil. Svoje služby si dal Oldřich okamžitě a někdy i s předstihem zaplatit. Uplatňoval přitom vlastní iniciativu, ne vždy zcela korektní. Tak se asi ještě v lednu uvázal v držení Zvíkova; byl mu sice přislíben, nicméně způsob, jímž se hradu zmocnil, nebyl zcela v pořádku. Jinak by se byl totiž nepotřeboval obracet na své přátele u dvora, aby čelili pomluvám, které se zde kvůli tomu o něm šíří. Koncem května podával Oldřich Zikmundovi zprávy o své zprostředkovatelské misi mezi pražany a posly koncilu a posílal opisy vzájemně vyměněných dokumentů. Podporoval přání koncilních otců, aby se Zikmund dostavil na jednání.

V červnu 1432 papež, polekán hrozbou koncilu, že bude předvolán do Basileje a že mu za neuposlechnutí hrozí sesazení, ustoupil a souhlasil s tím, aby se pokračovalo v jednáních s husity v Basileji, ale pouze v podobě provinciálního koncilu. To Zikmund odmítl. Papež i nadále trval na staré myšlence svého předchůdce, na myšlence papežsko-polského prostřednictví. 24. července zmocnil zvláštní bulou

hnězdenského metropolitu rokovat s husity a jakýmkoli způsobem je přivést ke smíru s církví. Bula přišla do paradoxní situace. Právě byl v Pabianicích uzavřen spolek polského krále s tábory a sirotky proti řádu. A to byl Vladislav poslední významnější papežovou oporou (vedle Neapolska, Aragonska a Portugalska) proti koncilu. Evženova pozice se den ze dne horšila. Hrozilo, že se koncil začne zabývat právoplatností jeho volby. Dohoda se Zikmundem se za této situace pro papeže stala nutností. Záříjová mise kardinála Contiho v Sieně, místa králova pobytu, vyústila v dohodu o korunovaci, zatím však nikoli o koncilu. Obavy v Basileji, že se Zikmund dohodne s papežem v neprospěch koncilu, vedly k pokusu přimět jej opustit Itálii a přivést do Basileje. Koncil využil toho, že se v předběžných jednáních s husity objevil také jejich požadavek, aby Zikmund byl „slyšení“ přítomen, a plně se s ním ztotožnil. V memorandu vydaném koncilem v listopadu se přímo uvádělo, že ztroskotá-li jednání s husity pro jeho nepřítomnost, riskuje sesazení v říši i českou korunu a s Čechy se prý potom dohodne polský král. Také Eneáš Silvius Piccolomini, tehdy tajemník kardinála Capraniky, zaznamenal zprávu, že prý papež navázal kontakty s husity, že je odvrací od jednání s koncilem a slibuje jim nejen slyšení, nýbrž i nového krále. Koncil bral tyto pověsti vážně a zvláštním dekretem vzal Zikmunda do ochrany proti možným papežovým krokům. Na Zikmunda však toto všechno nijak nezapůsobilo. Odhadoval, že se doba papežovy kapitulace neúprosně blíží. Evropští panovníci, obávající se důsledků konfliktu mezi papežem a koncilem, stále důrazněji na Evžena naléhali, aby ustoupil. V této rušné atmosféře vyjelo krátce před Vánocemi 1432 české poselstvo asi s padesáti koňmi z Domažlic. Oldřich z Rožmberka se vyhnul Zikmundovu požadavku, aby poselstvo doprovázel až do Basileje. Této úlohy se tedy ujal karlstějnský purkrabí Zdeslav Tluxa z Buřenic. Nač se Oldřich vymluvil, nevíme. Je však také možné, že Zikmund od svého přání nakonec sám ustoupil. V Koubě poselstvo uvítal braniborský kurfiřt Fridrich a jménem koncilu řezenský biskup Konrád. Do Basileje dorazili Češi 4. ledna 1433. Jejich příjezd byl senzací, která vyhnala do ulic davy zvědavců toužících na vlastní oči spatřit legendárního Prokopa Holého.

V průběhu tříměsíčního rokování dále pokračoval spor mezi papežem a koncilem. Zprostředkovatelské misi kurfiřtského kolegia papež nabídl jen kompromis, bulu z 14. února 1433. Vyslovuje v ní souhlas se zasedáním obecného koncilu v Basileji a upouští od jeho přeložení do Bologne; chybělo v ní však prohlášení, že koncil od svého počátku probíhal právoplatně. Zikmund si byl nedostatečnosti buly vědom,

neboť sám sliboval koncilu, že vymůže další ústupky, ale naléhal na koncilní otce, aby zatím na znamení dobré vůle bulu přijali. Odstraňovala podle něj poslední překážku jeho úplné dohody s papežem a otevírala mu cestu ke korunovaci. Dohoda s papežem mu dávala reálnou naději na sjednání míru s Benátkami, k čemuž se papež nabízel. A mír s Benátkami byl důležitý nejen pro Zikmundovu uherskou politiku (příměří s Turky skončilo před rokem a sultán je odmítal prodloužit), ale znamenal posléze i izolaci Polska. Koncil však vycházel z jiných hledisek. Ovládnutí idejí své nadřazenosti nemohl požadavek svého uznání od samého počátku nechat padnout a musel pokračovat v boji. Navíc byli koncilní otcové přesvědčeni, že Zikmund, po rozchodu s Milánem i finančně odkázaný na papeže, bude sotva moci prosadit další ústupky. Cestu viděli ve stupňování tlaku na papeže pod pohrůžkou jeho sesazení. V takovém postupu bylo však riziko schizmatu. Zatímco radikální většina na koncilu byla toto riziko ochotna podstoupit, nejen Zikmund, ale i ostatní panovníci se přízraku nového rozkolu obávali a snažili se mu zabránit. Navíc konflikt s papežstvím absorboval energii koncilu natolik, že mu nezbývala na nejdůležitější otázku – na reformu církve. A v sázce byl i osud rokování s husity. Už v jeho počátcích se ukázalo, že husité přecenili účinek svých pravd a že učené hádání nebude mít ani vítěze, ani poražené. Koncil si byl však vědom toho, co by znamenal odchod husitů z Basileje s tak hubeným výsledkem. Vyzýval Zikmunda, aby se co nejdříve do Basileje vrátil, že se tak snáze jednání uzavře. Tyto důvody však nemohly krále, který se právě chystal sklízet ovoce své italské politiky, ovlivnit: když byl 26. dubna obnoven mír mezi Milánem a Ligou, příměří mezi Zikmundem a Benátkami bylo už jen otázkou času. Koncilní otcové si proto oddechli, když husitská strana vyslovila souhlas s tím, aby jednání pokračovala v Praze, a určili do Prahy svou delegaci. Vydala se spolu s husitským poselstvem 14. dubna na cestu do Čech.

Zde zatím v podstatě utichly zbraně a neustále prodlužovaná příměří mezi Zikmundovými straníky a husitskými obcemi umožňovala výpady bratrstev do zahraničí. V roce 1433 se už shledáváme s tím, že příměří jsou přímo vykupována. Tak sjednal Oldřich z Rožmberka ve Velešíně 17. března příměří za 400 kop grošů s Janem Čapkem ze Sán a umožnil tím tomuto husitskému hejtmanu nerušený výpad do Pruska. Přes neustálé oslabování Zikmundovy strany přestupy významných členů k husitům, jichž bylo o něco více než analogických přestupů husitských předáků, podařilo se Zikmundovým straníkům v podstatě udržet důležitá území, kde byl Zikmund uznáván za krále. K jejich

rozšíření neměli Zikmundovi přívrženci dostatek sil, v popředí stála obrana vlastního majetku; i ta si vyžadovala značné oběti. I takoví magnáti, jako byl Oldřich z Rožmberka, se v domácích válkách těžce zadlužili. Nespouštěli ze zřetele Zikmundův cíl, opětovně dosednout na pražský trůn, ale tak, aby přitom bylo využito všeho, oč otevřeně usilovali a co probojovávali jejich husitští druhové – zabezpečení výsledků sekularizace církevního majetku přijatelným kompromisem s církví a větší podíl na panovníkově vládě. V těchto otázkách panovala mezi Zikmundovými straníky, husitskou šlechtou, ale i husitskými městy, především Starým Městem pražským, naprostá shoda. V osobě panovníka, přestože opozice vůči Zikmundovi slábla, ani ve věcech víry ke shodě zatím nedospěli, i když patrně ani značná část Zikmundových stoupenců neměla nic proti kalichu. Zásadní otázkou dalšího vývoje nicméně bylo, zda se podaří dosáhnout vyrovnání husitů s církví. Za Zikmundova pobytu v Itálii poklesla (vzhledem k značné vzdálenosti) intenzita králových kontaktů s jeho stoupenci, což se odráží i v písemném styku s Oldřichem z Rožmberka. O tom, že však zcela neustal, svědčí papežovo povolení z března: dovoluje Rožmberkovi dát si sloužit mši před ranním rozbřeskem. Je nejvýš pravděpodobné, že Rožmberkovu žádost došlou ke dvoru doručil kurii některý ze Zikmundových pravidelných posílů.

Císařská korunovace a návrat do Basileje

Král teprve 21. května 1433 vstoupil do bran Věčného města a poslední den tohoto jarního měsíce dosáhl z rukou papežových kýžené korunovace na římského císaře. Královna Barbora, která se italského tažení neúčastnila, nebyla ke spolukoronování přizvána. Pětašedesátiletý Zikmund, stížený bolestivými záchvaty dny, musel být několikrát svým doprovodem při stání či chůzi podpírán. Během korunovační mše, celebrowané papežem, přisluhoval Zikmund papeži jako podjáh. Obřadu se účastnilo jen málo osob; byl totiž tolikrát odkládán, že se v jeho uskutečnění příliš nevěřilo. Byli zde vyslanci braniborského kurfiřta Fridricha, rakouského vévody Albrechta, velmistra řádu německých rytířů a poslové měst Norimberka, Bamberku a Curychu, z osobního Zikmundova doprovodu Kašpar Šlik, Matko Talloči, rytíř Hartung z Kluxu a dr. Niklas Stock. Obdobně jako kdysi Karel IV. i Zikmund datoval dnem korunovace 23 listin potvrzujících dosavadní privilegia Norimberku, nově pak tomuto městu poskytl právo trvale opatrovat říšské korunovační insignie a svátosti.

Albrecht Dürer: císař Zikmund s císařským znakem
a znaky českým, uherským a lucemburským
(Norimberk – původně Heiltumskammer, nyní Germanisches Nationalmuseum)

Zikmund Lucemburský jako císař (třetí zprava)
na obraze Enguerranda Charontona *Panna Marie Ochranitelka*
(Chantilly, Musée Condé)

Za jeho zásluhy v jednáních s papežem jmenoval Kašpara Šlika (který se v této době po smrti biskupa Jana ze Záhřebu stal kancléřem) falckrabětem. Poprvé tak bylo místo kancléře, zastávané dosud vždy jen duchovními, zpravidla biskupy či arcibiskupy, svěřeno světské osobě, navíc synu chebského měšťana, byť před několika lety povýšeného do šlechtického stavu. Zikmund už roku 1430 Šlikovi, tehdy ještě místokancléři, zastavil důchody z Chebu. (Brzy se tomuto nejvýznamnějšímu Zikmundovu důvěrníku dostane ještě výnosnějších odměn.) Jednání s Benátkami zdržela Zikmunda ještě nějaký čas v Římě; Věčné město opustil teprve 13. srpna. Koncil nevyhověl císařovým žádostem, aby zpomalil tempo procesu proti papeži, ač v tomto úsilí kromě milánského vévody nenalezl oporu u žádného dalšího panovníka.

(172)

Úspěchem bylo, že se Zikmundovi počátkem září podařil další odklad Evženova sesazení. 11. října, po jízdě dnem i nocí, v den, kdy končila lhůta daná papeži, Zikmund stanul před branami Basileje a ještě v cestovním oděvu se odebral do zasedání užaslých koncilních otců. První dva měsíce svého pobytu v Basileji věnoval úsilí smířit koncil s papežem. V jejich jednotě spatřoval záruku úspěšnosti reformy. Když jej však kardinál Cesarini přesvědčil o nepoctivé papežově hře, postavil se za ultimátum papežovi a zasadil se o konečnou Evženovu kapitulaci, uspišenou krizí papežského státu. Stalo se tak 15. prosince 1433. Koncil slavil své vítězství.

Ale i Zikmund mohl být spokojen. Hrozící schizma bylo zažehnáno. Mohl tedy doufat, že se v Basileji konečně pokročí na reformě i na sjednocení křesťanstva. Do tohoto rámce spadalo i jednání s husity.

Za basilejského pobytu navázal Zikmund opět těsnější styky se svými straníky. Pravděpodobně se do města koncilu vypravil i Oldřich z Rožmberka, pojistivší se doma obnoveným příměřím s hejtmanem Janem Čapkem ze Sán (do 23. dubna 1434) a potvrzením stále platného příměří s Tábořem. Neměl před králem zcela čisté svědomí.

Gaspar Slick cancellari us trium cesarum

Kašpar Šlik z Schedelovy *Liber chronicarum*, 1493

(173)

To, že se zmocnil Zvíkova, se neobešlo bez problémů. Zikmund jej už také v létě vyzval, aby vrátil polovinu Týna nad Vltavou, patřícího arcibiskupství. Protože není doklad, že by k tomuto statku obdržel zástavní list, je nejvýš pravděpodobné, že se ho zmocnil při záboru Zvíkova. Zvýšil se také Oldřichův zájem o panství hlubocké, jak svědčí jeho spory s tamním purkrabím Mikulášem Chudým z Lobkovic. Snad zde sehrála svou roli i finanční tíseň tohoto jihočeského magnáta. Patrně se mu podařilo ze svých přehmatů před císařem očistit, neboť mu Zikmund odstoupil jako odúmrtí zboží pořešinské a na konci února 1434 mu vydal majestát zmocňující jej k jednání se stavy Čech a Moravy ve věcech zemského míru a přijetí jeho za krále. Oldřich však už neměl příležitost této pravomoci využít, neboť se jednání ujal císař sám. Jsou pochybnosti, zda je listina vůbec pravá. Je možné, že Oldřich si zmocnění vymohl z řevnivosti na Menharta z Hradce, který se stal klíčovou postavou mezi husitským panstvem, aby měl potvrzeno obdobné postavení mezi Zikmundovými straníky. Je pravděpodobné, že Oldřich v Basileji navázal spojení především s těmi členy koncilu, jimž bylo svěřeno řešení české otázky, a že zde měl nějaké poslání. Zikmund, tolikrát podezíraný z tajných styků s husity, se už dříve ze zásadních důvodů vyhýbal jakémukoli přímému zasahování do jednání koncilu s husity ve věci čtyř artikulů, tím spíše nyní, kdy se množily hlasy, že omezuje svobodu koncilu. Basilejští otcové se domnívali, že církevní otázka byla vyřešena tzv. pražskými kompaktáty z 30. listopadu 1433 a že je nyní na Zikmundovi, aby se ujal jejich urychleného přijetí.

Pražská kompaktáta

Cesta k tzv. pražským kompaktátům nebyla lehká a není ani záměrem této knihy se jí podrobněji zabývat. Koncilní poselstvo vedené Filibertem, biskupem z Coutances, a právníkem Janem Palomarem pokračovalo v Praze během zasedání červnového sněmu až do 3. července v jednáních, v Basileji přerušovaných, a důkladně se seznámilo s politickou situací a rozpory mezi jednotlivými husitskými stranami. Poznalo, že rozhodující husitská šlechta, opírající se o konzervativní univerzitní mistry, je nakloněna dohodě. Důvěrně jí dalo na vědomí, že by koncil z artikulů povolil kalich, kdyby husitská strana odstoupila od ostatních článků. Nicméně ani šlechta nebyla ještě v této době ochotna k dohodě, takže další jednání obou delegací byla přenesena opět do Basileje. Radikální síly na sněmu prosadily v polovině července obležení

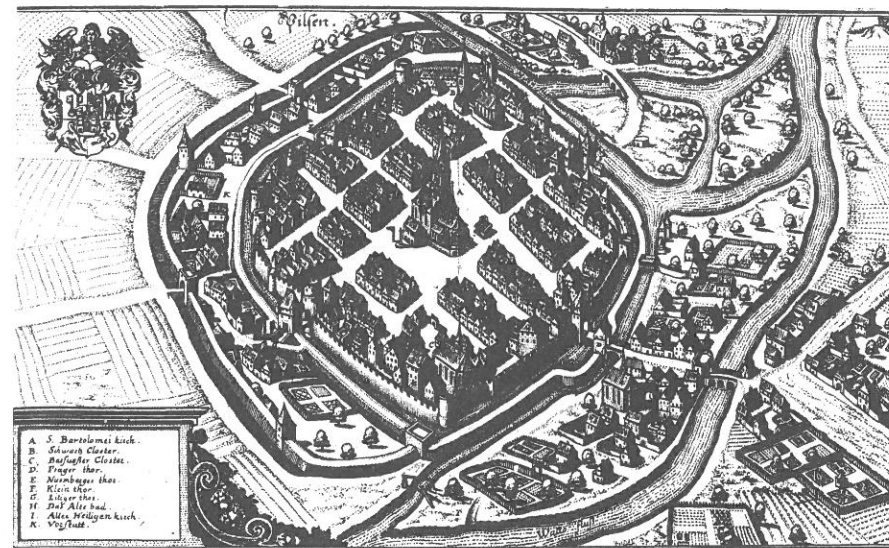
Plzně a koncil se v srpnu po prudkých sporech odhodlal k povolení kalicha. Je sporné, zda je mezi oběma těmito osudovými událostmi příčinná souvislost. Je pravděpodobné, že i v případě, že by Plzeň nebyla obležena (Palomarova zatím nezávazná nabídka kalicha byla učiněna už 26. června), musel koncil nějakým způsobem vyvést jednání ze slepé uličky z jiných důvodů. Izolace hrozící koncilu v létě 1433, když přes nesouhlas panovníků, i Zikmundův, odhlasoval dekret o sesazení papeže, vedla jeho odpovědné politiky k potřebě dosáhnout nyní úspěchu v něčem zásadním, s čím byl osud basilejského koncilu od počátku spjat – v husitském problému. Je možné, že k nutnosti překonat mrtvý bod přispěla i polská otázka. Polský král byl dosud jediným významnějším panovníkem, který basilejský koncil neuznával a stál na straně papeže. Koncil však potřeboval polsko-litevský stát, aby rozšířil svůj vliv i do severovýchodní Evropy na pomezí západního a východního křesťanstva, a to i v zájmu očekávaných jednání o unii s pravoslavnou církví. Navíc nanovo vzplanula válka Polska s řádem. Obě strany si na pomoc přivolaly síly z hlediska církve více než pochybné: polský král husity, velmistr litevského Svidrigala s oddíly pravoslavných Rusínů, o něž se jeho vláda opírala. Česko-polské spojenectví se mohlo v případě selhání koncilního jednání s husity stát mostem k novému Vladislavovu pokusu (byl k tomu papežem roku 1428 zmocněn), aby toto jednání převzal opět do svých rukou. Předáci koncilu proto i přes Zikmundův nátlak zachovali ve sporu Polska s řádem neutralitu. Tím spíše však potřebovali za dané situace ukázat, že jednání v Basileji neskončila na mrtvém době a že mají naději na výsledky. Koncil přitom vycházel vstříc Zikmundovi, který měl na zdárném ukončení rokování eminentní zájem. Otázka je, jakou protihodnotu koncil za svůj ústupek od husitů očekával. Uvážíme-li, že strategickým cílem povolení kalicha bylo rozvrácení akční jednoty husitských stran izolací radikálních bratrstev, pak se asi dostatečným ekvivalentem muselo jevit přijetí basilejské nabídky husitskou politickou reprezentací. Od toho se odvíjel automatický chod dalších událostí, včetně záchrany Plzně a bitvy u Lipan.

Boj o Plzeň

Je všeobecně známo, že návrh basilejského koncilu přijalo „rukou-dáním“ 30. listopadu 1433 jen husitské duchovenstvo, a to za jistých podmínek, jež poslové koncilu slíbili dodržet, ale že sněm na počátku

roku 1434 podmínil svůj souhlas schválením závaznosti kalicha pro všechny obyvatele Čech a Moravy, jak vyplývalo z pojetí jeho užitečnosti a spasitelnosti. Druhým bodem neshod byla otázka zabraných církevních statků jako důsledek třetího pražského článku, což mluvčí koncilu považovali ve smyslu kanonického práva za svatokrádež. Koncilní vyslanci jen neradi souhlasili, aby se o sporných bodech dále rokovalo v Basileji. Neúspěch basilejské mise tedy nespočíval jen v tom, že nezachránila Plzeň (i nadále zůstávala v husitském obležení), ale že především nezískala pro svůj návrh souhlas sněmu. Koncilní diplomati dobře rozpoznali klíčový význam obležení Plzně v tom, že umožňovalo velitelům polních vojsk mařit dohodu o kompaktech. Správně také vytušili, že pád polních vojsk přivodí celkový zvrát poměrů. Ten ostatně signalizoval už samotný sněm, na němž byl zemským správcem zvolen Aleš Vřešťovský z Rýzmburka a husitské panstvo získalo hegemonii. Nedocenili však, že obležení Plzně není jedinou překážkou bránící přijetí koncilní nabídky. Vyvodili proto mylný závěr, že stačí osvobodit Plzeň, a „pražská kompakτάta“ budou husitskou stranou bez problémů a co nejrychleji přijata.

Plzeň se stala jakýmsi traumatem koncilu. Veškeré jeho naděje se nyní upjaly na Zikmunda. Kdo jiný než on by se měl teď církvi odvděčit za to, k čemu se i v jeho prospěch s těžkým srdcem rozhodla? Plán na záchrannou Zikmundovu akci se zrodil ještě na sklonku roku 1433 v Praze v hlavě Palomarově. Zaslal z Prahy do Basileje řadu listů různým osobám, zapřísahal je v nich, aby naléhaly na Zikmunda, aby se bez prodlení vojensky vypravil do země; už většina pánů, rytířů a měst je prý ochotna se k němu připojit a přijmout jej za krále. A jeho prvním činem v Čechách mělo být osvobození Plzně. Když koncil vyslechl první zprávy z Prahy se navrátilší delegace, chopil se iniciativy sám kardinál Cesarini. Vyhledal 14. ledna 1434 císaře v jeho příbytku a přednesl mu jiný, poněkud upravený návrh: Zikmund se měl vydat pouze k hranicím Čech a jen s malým vojenským doprovodem; kardinál sám jej byl ochoten doprovodit až do Norimberka. Soudil, že pouhý náznak králova příchodu bude stačit k záchraně města a ke zvrátu poměrů, neboť husitská většina je nespokojena s diktátem polních vojsk a bez krveprolití jej přivede na královský stolec. Zapřísahal Zikmunda, že je k tomu povinen jako císař i jako český král, odpovědný za duše svých poddaných. Sliboval, že koncil uhradí všechny výlohy s akcí spojené. Zikmund legáta s posměchem odbyl. Představuje si to příliš snadné a rád by slyšel, jak by se dostal zpátky, kdyby to dopadlo jinak, než očekává koncil. Později dodal:

Matthäus Merian:
Plzeň

(*Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae*, 1650)

„Když jsem legáta poslouchal, že bych měl jít jen tak beze všeho a že bych byl pokojně vpuštěn do země, pokřižoval jsem se a v duchu si řekl: „Ať tě ani nenapadne něco podobného učinit!“ Přesto slíbil kardinálovi dát písemnou odpověď. Cesarini se ještě téhož dne snažil získat braniborského kurfiřta a další v Basileji pobývající říšská knížata, aby na Zikmunda naléhali. Obléhání Plzně, argumentoval, je dílem lotrů i v samotných Čechách nenáviděných. Koncil má zprávy, že kdyby se císař objevil u hranic, Plzeň bude zachráněna. Češi nenávidí především Němce, proto je třeba, aby se sami Němci nyní zasadili o ukončení jednání s Čechy. Cesariniho varianta byla realističtější než Palomarova; chápala totiž neúnosnost jakýchkoli válečných výprav do Čech – měly by zcela opačné účinky. Měl možná zprávy o tom, že i Zikmundovi straníci odmítají zahraniční intervenci. Snad se dozvěděl o tom, že poslední křížovou výpravu, jíž se sám účastnil, členové plzeňského landfrýdu považovali za vpád cizích vojsk. (Hejtmán landfrýdu Hynek Krušina ze Švamberka podnikl za řádění křížáků dokonce v říjnu 1431 odvetnou výpravu do Bavorska a rok nato si stěžoval v Norimberku a žádal náhradu škody, kterou na jeho zboží způsobili

městští žoldněři. Podobnou stížnost vedl proti Chebu Vilém ze Šumburka.) V pozadí koncilního naléhání byla obava, že případný pád Plzně povede k nátlaku na koncil ze všech stran, aby učinil další ústupky; tomu odpovídalo velké rozladění, když se Zikmund odmítl v otázce Plzně osobně angažovat.

Zikmundova písemná opověď, v podstatě obsahující vše, co ústně řekl legátovi, byla předčítána na plenárním zasedání koncilu 20. ledna 1434. Zikmund děkoval koncilu, že došlo k smíru s Čechy ve věcech víry, a vyslovoval naději, že se tak stane i ve věcech světských. Uznával, že je třeba zastavit obléhání Plzně, neboť její pád by znesnadnil nastolení míru v království. Odmítl však návrh, aby sám zakročil, neboť jeho případný neúspěch by měl nedozírné následky. Nemůže se však vzdálit z Basileje i z dalšího důvodu. Koncil by mu musel dát záruku, že se za jeho nepřítomnosti nevydá nežádoucím směrem. Císař byl totiž varován benátským vyslancem, že otcové chtějí využít jeho vzdálení, aby zahájili novou akci proti papeži i za cenu rozkolu. A teprve v dubnu bylo toto nebezpečí zažehnáno. Po Zikmundově odmítnutí šel vývoj opět k válečné konfrontaci. 26. února zamítl koncil husitské požadavky z listopadového sněmu jdoucí za „pražská kompaktáta“, podle něj závazná, a obvinil husity z neplnění slibu. Záhy potom vyslal Jana Palomara, aby zorganizoval vojenskou pomoc Plzni, a Zikmund k tomu pověřil falckraběte Jana. Někdy po polovině března se v Koubě poblíže českých hranic uskutečnila schůzka s pány Zikmundovy strany (jejich jména neznáme), aby za 3 500 zlatých zajistili jistý počet žoldněřů k dopravě potravin do Plzně. Palomar potom odcestoval do Českého Krumlova k Oldřichovi (ten přislíbil vypravit do pole 500 jezdců a několik tisíc pěších) a poté za stejným účelem do Vídně k Albrechtovi Rakouskému. Někdy tehdy uzavřeli na neznámém místě přední kališníci páni i zemané spolek (nazývaný v historické literatuře „panskou jednotou“) k zajištění pokoje v zemi, namířený proti polním vojskům jako zemským škůdcům; přistoupilo k němu i Staré Město pražské. Zdá se, že prostřednictvím Menharta z Hradce byla sjednána spolupráce i s předáky Zikmundovy strany. Nevíme, byl-li mezi nimi i Oldřich z Rožmberka. Tuto událost nám prameny bohužel jen chatrně osvětlují.

Zikmundovi pravděpodobně neunikl dalekosáhlý význam sešikování domácí fronty k osvobození Plzně. Zde se formovala síla, s níž bude muset záhy jednat. Předejít „panskou jednotou“ uzavřením nějaké dohody s polními vojsky pro jejich využití ve válce s Turky se mu mohlo zdát v mnoha směrech lákavé. Prostřednictvím Habarta z Adlaru, pur-

krabího na Točniku, navázal kontakt s předními veliteli polních vojsk před Plzní. Byla smluvena jejich schůzka s císařem do Norimberka na 11. duben, ale pro Zikmundovo zaneprázdnění na koncilu byla přeložena do Basileje. Císař si od ní hodně sliboval, ale jejím výsledkem si jist nebyl. Psal Oldřichovi, aby bez ohledu na tato jednání pokračovala akce šlechty. Ke schůzce nedošlo, snad pro prudce se zhoršující situaci polních vojsk, která nedovolila velitelům vzdálit se ze země. „Panská jednota“ byla rychlejší. Zikmundův odjezd z Basileje 8. května souvisel s mnoha okolnostmi. Bylo třeba urychlit říšskou reformu, vydat se do Uher a bylo třeba zintenzivnit jednání s Benátkami. Na obzoru byla nová krize mezi Evženem IV. a koncilem. Papež byl vzhledem k očekávanému rokování o unii s pravoslavnou církví, na níž měl císař neobyčejný zájem, rozhodnut přeložit koncil na místo příhodnější. Do jaké míry na císařův odjezd z Basileje působil vývoj událostí v Čechách, nelze přesně určit. Víme jen, že v polovině května, na cestě do Ulmu, místa příštího říšského sněmu, měl Zikmund zprávy o chystajícím se zvratu poměrů v zemi. 4. června psal Oldřichovi, že se na žádost českých pánů chce přiblížit k hranicím. Avšak téhož dne mohl už koncilu podat zprávu o bitvě u Lipan (k níž došlo 30. května 1434), která společným úsilím Zikmundovy i husitské šlechty otevřela novou kapitolu mezi ním a královstvím. Vojenským kontingentem přispěl k porážce polních vojsk Oldřich z Rožmberka, plzeňský landfrýd a Karlštejnští v počtu 500 mužů.

Za místo prvních jednání, očekávaných v Basileji s přehnaným optimismem, ne zvolil císař Norimberk, nýbrž město ležící na cestě, jíž se chtěl vydat do Uher – Řezno.

VIII.

Přípravy k návratu do Prahy (1434–1436)

Teprve v souboru koncilních a „císařských kompaktát“ se dospívalo ke skutečnému kompromisu..., odpovídajícímu reálnému rozložení sil, a dosud převládající převaha víry byla v politických úvahách zatlačena do pozadí.

První kontakty

Dohoda mezi církví a husity jako předpoklad dalšího jednání mezi Zikmundem a jejich politickými představiteli se zdála v Řezně na dosah ruky. Nikdo netušil, že potrvá ještě celé dva roky, než bude zpečetěna. Vítězství „cesty míru“ nad silou zbraní v žádném případě neznamenal, že by církev odstoupila od svého strategického záměru „reductio Bohemorum“, tj. od opětovného převedení Čechů do lůna církve. Změnila jen přístup. Její cíl byl jasně vyložen už v memorandu biskupa Fernanda v roce 1420; doporučoval tehdy husitským předákům podřídit se církevní autoritě, potom bude naděje dosáhnout od ní nějaké milosti. Rozdíl byl jen v tom, že husitští válečníci a diplomaté si vynutili „milost“ (příslib kalicha) ještě předtím, než byli do poslušnosti církve opět uvedeni. Jen otázkou krátkého času se zdálo být vyhotovení příslušných listin a mělo se tak stát už v Řezně. Někteří jednotlivci z řad husitské šlechty (mezi nimi i vůdčí osobnost husitského panstva pan Menhart z Hradce) i z řad univerzitních mistrů k sjednocení na základě „pražských kompaktát“ přistoupili a byli do církve opět přijati. Na straně husitské převažoval však názor nedostatečnosti „pražských kompaktát“. Různý přístup k nim byl základní otázkou.

„Pražská kompaktáta“ nebyla žádným kompromisem ze strany církve, jak se někdy uvádí. Přijetí laického kalicha neznamenal žádný zásadní ústupek; jako možnost se uváděl už na schůzce teologů v Praze v roce 1420. Ani formulace dalších pražských článků, k nimž se v jednání dospělo, podobu kompromisu neměly. Basilejský koncil považo-

val dohodu o nich za konečnou, ač šlo jen o podmíněný souhlas utrakvistického duchovenstva, a především za dohodu dočasnou, odhadovanou na jednu generaci. Husitská strana měla naopak dohodu za dosud otevřenou, a to nejen co do formulace některých článků, nýbrž především v tom, že požadovala připojení dalších církevněpolitických opatření, která by kompaktáta učinila dohodou trvalou. Vítila sice sjednocení se společenstvím západního křesťanstva, ale bránila se pohlcení právně-organizačním soukolím dosud nereformované církve a chtěla se zaštitit jistou autonomií. Jestliže v otázce formulací článků bylo možné očekávat nějaký pokrok, nové církevněpolitické požadavky české strany byly pro koncil naprosto nepřijatelné, neboť by znamenaly konec jednoty církve se všemi z toho plynoucími dalšími důsledky. Zde bylo husitství v pravém slova smyslu první evropskou reformací, neboť vycházelo z odlišného pojetí církve. V oblasti právně-organizační byla jakákoli dohoda vyloučena. Zikmund stál plně na straně koncilu a jeho koncepcie restaurace panovnické moci odpovídala i strategickému záměru basilejských jednání. První polipanský svatojánský sněm (konaný koncem června do počátku července 1434 za hojné účasti z Čech i z Moravy) byl také Zikmundovým prvním zastavením na složité dvouleté cestě na Pražský hrad. Poprvé po dlouhé době se na Zikmundovu výzvu dostavili i jeho straníci. Pravděpodobně i Oldřich z Rožmberka a Zbyněk Zajíc z Házmburka. Jako své posly určil císař Půtu z Častolovic a Arnošta z Vlašimi. Protože katolíci sněmovníci se nepodřizovali kališnickému zemskému správci Aleši Vřešťovskému z Rýzmburka, husitská strana uzavřela roční příměří; tím byl vytvořen předpoklad k dalšímu jednání s koncilem i se Zikmundem. Nejvýznamnějším sněmovním aktem kromě prodloužení funkčního období zemského správce a doplnění jeho rady o zástupce Prahy a městských svazů bylo usnesení o poselstvu k Zikmundovi do Řezna v reprezentativní podobě – mělo zahrnovat pány, rytíře, zástupce měst i duchovenstva všech husitských směrů i katolíků, mezi nimi Oldřicha z Rožmberka. Zvláštní poselstvo vypravila pražská univerzita. Poselstvo z Čech v počtu asi 400 koní dorazilo do Řezna 16. srpna. Krátce před ním dojela i delegace koncilu. Je zřejmé, že Zikmund, který přibyl do města 21. srpna, doufal, že už zde dojde k dohodě s koncilem a tím k otevření jeho cesty do Prahy. Jednání byla zahájena hned následujícího dne předkládáním pověřovacích listin. Císař pronesl velkou řeč o svém vztahu k české zemi a k Praze, kde se narodil, a o důvodech, pro které by mu nižší ani vyšší stavy neměly překážet v kralování. Nižší proto, že po přeslici je potomkem knížete,

který byl od pluhu povolán k vládě, tedy jedním z nich, a vyšší proto, že po otci pochází ze slavného lucemburského rodu. Dále prohlásil, že ve věcech víry se miní držet rady koncilu, ve věcech světských pak rady českých pánů.

Vlastní rokování započala odpoledne. Vinou koncilních delegátů se soustředila na spory o povahu „pražských kompaktát“, o jejich závaznosti či podmíněnosti, jak na tom trvali husité. Delegace českého sněmu měla však zmocnění jednat pouze se Zikmundem. Požadovala po něm, aby se zasadil na koncilu o projednání dalších požadavků. Zikmund se však přikláněl ke koncilnímu stanovisku, stejně jako Menhart z Hradce. Zikmund svého cíle, aby se už v Řezně dospělo k nějakému závaznému příslibu ve věci jeho návratu, nedosáhl, takže husitská část Čech zůstávala i nadále pod vládou Aleše Vřešťovského z Rýzmburka. Sporé výsledky rokování měly být předloženy k posouzení svatohavelskému sněmu. Po odjezdu české delegace setrvali u Zikmunda až do konce září jeho straníci, Menhart z Hradce a poslové koncilu. Oldřich z Rožmberka i jiní se koncilu nabízeli k dalším vojenským službám, budou-li jim zaplacení. Zástupci koncilu však byli velmi opatrní s vyplacením oněch 3 000 zlatých, které Rožmberk požadoval; teprve po roce dostal příspěvek 600 zlatých. Došlo také k smíření mezi Oldřichem a Menhartem z Hradce, ale nevíme, o jaký konkrétní spor šlo. Je známo, že Oldřich s velkou nelibostí sledoval vzestup Menharta, který se vzhledem ke svému vlivnému postavení v táboře husitské šlechty stal pro Zikmunda i koncil nejdůležitější osobností. V Řezně také Oldřich získal císařův souhlas, aby si ke Zvíkovu připojil i protivínské panství. Šlo o jednu z Oldřichových machinací zatemnit charakter tohoto hradu jakoby rožmberského vlastnictví, jak se uvádělo v jím později padělaných listinách. Vydatná odměna neminula ani kancléře Šlika: byl mu 28. října zapsán hrad a město Loket, město Ostrov, hrad Andělská Hora a Hroznětín, o dva dny později pak hrad Ostroh na Chebsku, v ceně 12 000 zlatých.

Většího úspěchu než v Řezně dosáhl Zikmund na Moravě. Moravská šlechta obojího vyznání zde 9. září uzavřela, jak jsme už uvedli, landfrýd na pět let s vévodou Albrechtem. Vydala se tak – s vědomím členů české zemské vlády Menharta z Hradce a Hynka Ptáčka z Pirkštejna – na samostatnou cestu.

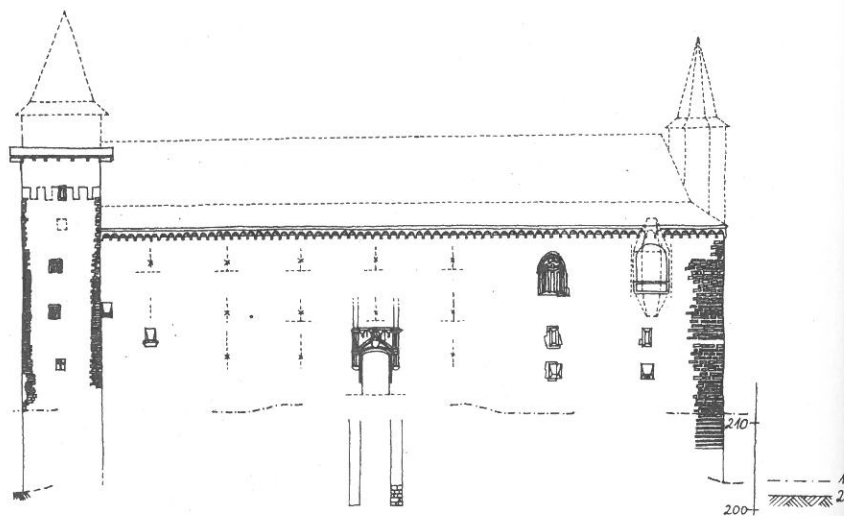
Převaha církevní problematiky na úkor řešení vztahu k Zikmundovi, poznamenavší jednání v Řezně, se nutně odrazila i na říjnovém svatohavelském sněmu. Byly na něm upřesněny požadavky na koncil. Pokud jde o zavedení kalicha v celé zemi, připouštěla se už možnost

dvouvěří jako důsledek realistického posouzení situace. Nejzávažnějším požadavkem (vedle požadavku přijímání dětí, pokud nebude dohodnuto jinak) bylo, aby arcibiskupa a dva jeho sufragány kromě duchovenstva volil sněm, aby arcibiskup byl vždy podobojí a aby mu podléhalo veškeré duchovenstvo. I v tom byl patrný ústup od původního rigorózního stanoviska, neboť se počítalo s existencí katolického kléru a jednoho světícího biskupa-katolika. O jednání o podmínkách Zikmundova přijetí a jeho výsledcích není nic známo, jen o ochotě sněmu dále jednat. Usnesl se totiž vyslat k císaři poselstvo do Bratislavy, kam Zikmund odcestoval 1. října. Poselstvo neznámého složení odjelo z Prahy v listopadu a v Bratislavě se zdrželo až do počátku prosince. Tématem jednání byl i odchod husitských posádek z Uher a výše odstupného (paralelně jednal o téže věci ve Slezsku zemský správce Aleš Vřešťovský z Rýzmburka). Hlavním výsledkem setkání byla dohoda, že podmínky přijetí, které stanoví příští český sněm, budou projednány s císařem na schůzce v Brně.

Svatovalentinský sněm, milník českého státoprávního vývoje

Na přelomu roku 1434 a 1435 se už myšlenka Zikmundova přijetí prosadila natolik, že bylo možné se dohodnout na podmínkách politické povahy, třebaže jejich předpoklad, dohoda s koncillem, dosud uzavřena nebyla. Pouze radikální síly sdružující se kolem Jana Roháče z Dubé v Táboře se snažily tomuto vývoji zabránit. Někdy před polovinou února přepadl Roháč na výstrahu zemské vládě Soběslav a obsadil ji svou posádkou, ale Oldřichovi z Rožmberka se ji za pomoci Budějovic podařilo z města vypudit. Tento incident neohrozil jednání svatovalentinského sněmu (začal 2. března a trval asi týden). Sněm přes odpor Tábora a Kolína schválil podmínky Zikmundova přijetí i dalšího jednání s církví. Odrážely významný vnitropolitický posun ve vývoji českého stavovství, v němž se jako důsledek revoluce o podíl na spoluvládě s panovníkem vedle panstva hlásila i nižší šlechta a královská města. Sněm, který do svých požadavků zahrnul i Moravu, jednal poprvé v oddělených stavovských kuriích šlechty a měst. Požadavky šlechty se zachovaly ve dvou variantách a obsahují některé články společné, jiné navzájem odlišné. Ke společným náležel požadavek, aby nebyly obnovovány kláštery, aby byly zrušeny Zikmundovy zástavy korunního majetku a aby byla Morava připojena k Čechám.

Z článků odlišných obsahovala první varianta uznání čtyř artikulů, ale ve věci jejich definitivního znění odkazovala na dohodu s koncilem. Dále požadovala obnovu pražské univerzity, výlučnost českého kázání v kostelích (německy se mělo kázat jen před nimi) a bezúročné splácení židovských půjček. Varianta druhá požadovala potvrzení zvolených biskupů, účast rytířů vedle pánů při vedení desek zemských, ponechání kališníkům získaných statků a vyloučení Němců a cizozemců z úřadů a z držení zemských statků. První varianta očividně obsahovala požadavky panstva, jemuž nešlo ani tak o otázky náboženské, jako spíše o otázky politicko-materiální, zatímco s variantou druhou, důraznější v řešení náboženských otázek, byly spojeny politické a hospodářské ambice nižší šlechty. Také požadavky měst se zachovaly ve dvou variantách, odlišujících žádosti obecnější povahy od těch, na nichž měla především zájem pražská města (například aby podkomoří byl vybírán jen z občanů Prahy). Vyšší šlechta v podstatě nepožadovala nic víc, než co žádala už před revolucí, jen poněkud důrazněji; požadavky nižší šlechty naopak čerpaly už ze současné situace, naplňující ji sebevědomím. Města se snažila ve svých požadavcích legalizovat vše, čeho dosáhla po roce 1419. Svatovalentinský sněm

Rekonstrukce Bratislavského hradu na konci vlády Zikmunda Lucemburského; jižní průčelí (podle Andreje Fialy)

byl historikem Františkem Šmahelem právem označen za „milník českého státoprávního vývoje, neboť poprvé formuloval požadavky revolucí rozšířené stavovské fronty vůči příštímu panovníkovi“. Už před více než stoletím postřehl právní historik Josef Kalousek, že na rozdíl od přijetí Jana Lucemburského a jeho inauguračních diplomů šlo tentokrát o případ oboustranné pracně sjednané smlouvy z původně neslučitelných stanovisek, o základnu pozdějších volebních kapitulací.

S usneseními byli k Zikmundovi do Bratislavy odesláni dva zástupci Prahy; měli navrhnout datum sjezdu v Brně na 24. duben a vyžádat si glejty pro delegaci. V Bratislavě bylo už přítomno poselstvo concilu s vyjádřením k dodatečným požadavkům, jejichž kladné vyřízení mělo být předpokladem účasti husitů na brněnském jednání. V jejich zamítnutí se skrývala hrozba pro další jednání. Brněnské setkání však bylo odloženo, neboť vypukly boje s Táborem a s Kolínem v držení Bedřicha ze Strážnice, jež se snažily zmařit dohodu se Zikmundem. Ofenzivy proti Táboru se účastnily i oddíly Oldřicha z Rožmberka. Oblehly Lomnici, Božejovice u Protivína a snad i Příběnice; Kolín oblehli pražané pod velením Diviše Bořka z Miletínka. Boj Oldřicha a dalších pánů Zikmundovy strany financoval podle úmluvy v Koubě concil. 22. května byla královskou stranou dobyta Ostromeč, Bedřich ze Strážnice byl však ochoten vzdát se jenom Zikmundovi, což prostředkoval Půta z Častolovic. Vskutku došlo k nějaké dohodě, neboť obležení Kolína bylo zastaveno, ale dále se bojovalo o Lomnici a Božejovice.

Rokování o kompaktátech v Brně

Brněnské setkání se proto dále odkládalo. České poselstvo přijelo do Brna už 18. června. O den později se dostavil Menhart z Hradce, jako soukromé osoby Oldřich z Rožmberka a jiní katoličtí páni, početná husitská šlechta z Čech a Moravy, ale i Jakoubek z Vřesovic, Bedřich ze Strážnice a přední táborští duchovní. Zikmund s omluvami dorazil až 1. července (den před zahájením), mnohem později než Albrecht Rakouský. Ze všech nejdříve se však v Brně objevili legáti basilejského concilu vedení biskupem Filibertem z Coutances; nejagilnějším členem concilního poselstva byl však Jan Palomar, specialista v otázkách husitství a obratný právník. „Pražská kompakтата“ nebyla v mimokoncilních kruzích přijata s přílišným nadšením. Ve Vídni, odkud se vydali na cestu, se legáti na univerzitě setkali s velkým odporem proti ujednáním (považovaným za nedůstojná církvě). Museli

očekávat, že proti nim bude nepřátelsky naladěn i moravský klérus. Morava už měla nového olomouckého biskupa – Pavla z Borotína. Na rozdíl od pražské diecéze, nacházející se po smrti Konráda z Vechty v roce 1431 ve stavu „sede vacante“ (neobsazeného stolce; její katolická část byla spravována administrátory v Žitavě), patřilo duchovenstvo olomoucké diecéze k oporám Zikmundovy i markraběcí Albrechtovy vlády. Bylo třeba seznámit je s novou situací, a zejména ještě před příchodem husitské delegace se sjednanými zvyklostmi ve styku s „kacíři“. A také bylo třeba zabránit tomu, aby nebyl v Brně vyhlášen interdikt, což by husité chápali jako urážku, na niž by mohli reagovat odchodem z jednání. Podle dohod sjednaných v Chebu se v místech, kde pobývají husité, až do přijetí kompaktát musely bohoslužby konat odděleně a husité mohli konat své bohoslužby jen v domech svého pobytu. Nicméně ani tak se nezabránilo různým incidentům. Když se po svém příjezdu do Brna chtěl markrabě účastnit obřadů svátku Božího těla v doprovodu moravských pánů, z nichž mnozí byli kališníci, bylo těmto kališníkům z příkazu Filibertova zabráněno vejít do kostela. Albrecht tuto trapnou situaci zachránil tím, že se účastnil jen procesí, do chrámu nevstoupil a zůstal venku s celým svým doprovodem. Z toho je vidět, že Albrecht nebyl přece jen takový fanatic, jak je běžně líčen. Horšími následky hrozil incident 28. června. Tehdy o nešporách, které v chrámu sv. Petra celebroul biskup Filibert, vstoupil do chrámu Menhart z Hradce v doprovodu pana Viléma Kostky z Postupic. Biskup obřad přerušil a požádal Menharta, už přijatého do církve, aby Kostkovi vysvětlil, že za jeho přítomnosti nemůže v bohoslužbách pokračovat. Jen Rokycanovy domluvy zabránily tomu, že husitští poslové na znamení protestu neopustili Brno. Šlo však ještě o závažnější věci. Legáti museli olomouckého biskupa připravit na to, že po uzavření dohody bude nucen přikázat moravskému kléru, aby tomu, kdo si to bude přát, podával eucharistii i pod obojí způsobou, a že on sám bude světit i kališnické kněze.

Téměř dvouměsíční jednání legátů koncilu, husitské delegace a Zikmunda se řadí k nejdramatičtějším událostem českých dějin a nejen tohoto období. A pro nás je důležité, že jejich průběh zachycují diáře a korespondence basilejských účastníků tak podrobně jako máloco v české středověké historii. Vyhledky rokování, v počátcích vyhlížející nevalně, komplikovalo velké taktizování. Legáti neměli čisté svědomí. O tom, že koncil zamítl návrh svatohavelského sněmu z 8. listopadu 1434, požadující začlenit do kompaktát dodatky, přestože jejich přijetím husitská strana podminila svou účast na brněnských roková-

ních, informovali pouze Zikmunda. Odmítli proto návrh husitské strany, aby se s jednáním začalo ještě před příjezdem císaře; spoléhali totiž na jeho podporu a pomoc proti rozbití jakékoli dohody, hrozícímu hned na počátku. Postavení hlavního mluvčího husitské delegace Jana Rokycany bylo zase ztíženo tím, že její konzervativní část byla ochotna spokojit se jenom s „pražskými kompaktáty“ a vyjít tak legátům vstříc. Obě strany, koncilní i husitská, si přitom uvědomovaly, že politická realita je v rozporu s ultimativními požadavky basilejské synody i pražského sněmu a nutí k překonání mrtvého bodu. Stárnoucí a neduhy stále více sužovaný Zikmund toužil z řady důvodů po návratu na český trůn a věděl už dobře, že s husitskými politiky se o jejich požadavcích dohodne, neboť je v podstatě přijme. V cestě mu naopak nyní stáli svou neústupností basilejští legáti. Ti si zase uvědomovali, že za současné situace, kdy konflikt koncilu s papežem nanovo neobyčejně přiosvětlil situaci, nemohou riskovat krach jednání a dát papeži příležitost, aby sám vstoupil do hry. Ze stejného důvodu nemohli ignorovat Zikmundovy požadavky a ztratit jeho podporu. I na husitskou stranu doléhal tlak politické reality: uvědomovala si, že Zikmundovým přijetím bude moci obnovit řád a mír v zemi zbídačelé válkami a živelnými pohromami a jeho prostřednictvím realizovat základní výsledky revoluce. Zejména šlechta a Staré Město pražské nahlály na zmírnění náboženských požadavků ve prospěch hospodářsko-politických zájmů. První dny po svém příjezdu ukázal císař husitské delegaci vlídnou tvář – udělil slovo nejprve Janu Rokycanovi; vlastní jednání však probíhala v nesmiřitelné konfrontaci obou protichůdných názorů. Legáti žádali okamžité zpečetění dohody obsažené v „pražských kompaktátech“ a odmítali jakékoli změny textu, neřkuli celé dodatky, zejména volbu arcibiskupa stavy, omezení církevní jurisdikce jen na české země (zákaz odvolání) a zákaz udělování beneficí cizincům. Bylo zřejmé, že ústy Palomarových směřuje koncil k naprosté podřízenosti husitů systému římské církve. Husitská strana naopak směřovala k autonomii zemské církve, i když pojaté už nikoli jako výlučně kališnické. Zdálo se, že v ústředních otázkách závaznosti laického kalicha, biskupské volby a povahy držby církevních statků celé jednání nadobro ztroskotá pro neústupnost obou stran.

Rozhodující zlom nastal 5. a 6. července. Netrpělivý a rozzlobený Zikmund, který mezitím vedl paralelně jednání s husitskou šlechtou za účasti svých straníků, a to jednání úspěšná, vstoupil sám do sporu katolických a husitských teologů, přičemž však basilejské vyjednávání nijak nepodpořil, jak očekávali. Bez obalu řekl, že už má dost

teologického chytračení a že mu jde především o to, aby se brzy vrátil do svého království. „Jestliže chcete,“ obrátil se zvýšeným hlasem na legáty, „abych přišel o své panství, tak já tedy nechci.“ Legáti protestovali, že se vměšuje do církevních záležitostí a směšuje záležitosti světské a duchovní, nicméně se skřípajícími zuby začali zuřícímu Zikmundovi ustupovat. S husitskými delegáty se ve věci kalicha Zikmund dohodl na principu územní vázanosti: ve všech místech, kde se přijímání pod obojí způsobou dosud praktikovalo, bude závazný. Legáti protestovali, že se tak svoboda kalicha mění v nutnost zvláště tam, kde žijí katolíci; ti by zejména ve městech byli ke kalichu nuceni, aby nepřišli o svá práva. Jejich námitky učinil Zikmund bezpředmětnými tím, že bez vědomí legátů slíbil 6. července českým stavům, že územní podmíněnost kalicha jim písemně potvrdí (stalo se tak v tzv. císařských kompaktátech v Stoličném Bělehradě 6. ledna 1436). Podle návrhu svatohavelského sněmu měli tak být katolíci trpěni jen tam, kde kalich v minulosti nebyl v užívání. Aby se zabránilo nedorozumění, měla být kališnická místa (nerozuměla se jimi celá města, nýbrž jen farní osady) sepsána. Téhož dne (6. července) vyšel císař v této věci vstříc pražským měšťům: vydal jim privilegium s výslovným uvedením, že tak činí proto, aby zabránil ztroskotání kompaktát. Katolíci měli být přijímáni do města jen se souhlasem obce, mniši a kanovníci z Pražského hradu neměli zasahovat do duchovní správy kališnických farností a utrakvisty urážet. A hlavně – městská rada a městské úřady měly být vyhrazeny jen kališníkům a podkomořím měl být jen pražský měšťan-kališník. Privilegium pražským měšťům bylo Zikmundovým velkým tahem. Získal jím měšťanské delegáty na svou stranu a zavázal si je k ústupnosti v jiných otázkách.

Tvrdošíjný odpor kladli legáti, pokud šlo o požadavek volby pražského arcibiskupa a jeho sufragánů (světících biskupů) duchovenstvem a stavy. Pro husity to byla palčivá, ba přímo existenční otázka. Když roku 1431 zemřel Konrád z Vechty, neměl kdo světit kališnické kněze. Podle kanonického práva byla volba arcibiskupa i biskupů právem příslušných kapitul, zvolence pak potvrzoval papež. V praxi však kapituly v Čechách i na Moravě respektovaly patronátní právo králů, kteří jim předkládali své kandidáty. Na dotaz Menharta z Hradce Palomar už v Řezně připustil, že v staré církvi byli biskupové voleni duchovenstvem a lidem, nicméně tehdy Zikmund doporučoval respektovat právo kapitul. V Brně legáti žádné odchylky od tohoto práva nepovolovali. Koncil si vyhrazoval právo jmenovat biskupy, a než k tomu dojde, měli je zastupovat legáti jako administrátoři.

Jakob Hoefnagel: Brno, 1617

Legáti se mimo jiné obávali, že by mohl být zvolen Jan Rokycana, jehož považovali za svého úhlavního nepřítele. Ve skutečnosti bylo celé jejich úsilí odsouzeno k nezdaru, neboť císař už 6. července tajně slíbil husitským vyjednávačům, že jim vydá listinu o svém souhlasu s volbou arcibiskupa a biskupů duchovními a stavy, o podřízení kléru pražské diecéze těm, kdo budou zvoleni, a že se zasadí o jejich potvrzení a konsekraci. (Příslib byl později skutečně zařazen do „císařských kompaktát“.) Ani se tím příliš netajil. Soukromě řekl legátům, že je mu jedno, koho si husité zvolí, třeba osla, čímž vyvolal v jejich řadách velké pobouření.

Protože legáty odmítané dodatky k „pražským kompaktátům“ byly schváleny v Zikmundových tajných příslibech, nenaléhali čeští legáti na další projednávání. Podali návrh na přijetí kompaktát, jestliže se císař zasadí o souhlas koncilu s jejich žádostmi, s čímž legáti souhlasili. Avšak následujícího dne (14. července) dohodli husité s císařem k formulí přijetí kompaktát dodatek „bez újmy svobod a privilegií království a markrabství moravského“. Ten legáti stroze odmítli. Obávali se, že by se tak pod pláštíkem starých privilegií mohla schvalovat volba arcibiskupa i diskriminace katolíků ve městech, zvláště v Praze. V podstatě šlo o to, co je vyšší normou, zda kompaktáta, nebo zemská privilegia. Zatímco legáti spatřovali vyšší normu v kompaktátech, laikové, tj. stavy i Zikmund, v zemských svobodách. Dokonce i konzervativní husité, jako byl Menhart z Hradce nebo mistr Prokop z Plzně,

naléhali na basilejské diplomaty, aby formulí přijali. To se Zikmund znovu rozzlobil, po obědě k sobě legáty povolal a latinsky i německy je označil za kazimíry jeho dohody s Čechy. Vyčetl jim, že kompakťata si dojednali za jeho zády a on že se s tím spokojil. A že mu nyní nechtějí vyjít vstříc. Už dva koncily ve věci Čechů nic neučinily, starají se jen o zlehčení moci papeže a císaře. Ale on, Zikmund, nehodlá kvůli nim přijít o své království. Když je propustil, povolal k sobě ve vedlejší místnosti shromážděné husitské delegáty. Prohlásil, že s nimi už nemíní válčit o věci náboženství. A zopakoval své útoky na koncil prý takovými slovy, že to u jeho radů vyvolalo zděšení. Na odchodnou dal zástupcům husitů podat víno, zatímco basilejským poslům, jejichž místností se víno přinášelo, nenabídl nic. Jen jim oznámil, že mohou odejít. Ještě večer navštívil legáty Hynek Ptáček z Pirkštejna a ve jménu Menhartově mistr Prokop z Plzně. Přemlouvali je, aby s navrženou formulí vyslovili souhlas. Jinak, ač neradi, by museli opustit stanovisko koncilu a hájit zemské svobody. Legáti nakonec souhlasili s jejich návrhem, aby ke klauzuli o privilegiích bylo doplněno: „která nejsou proti kompakťatům“. S tímto dodatkem však zase nesouhlasili ostatní čeští delegáti. Zdá se, že v pozadí tohoto sporu byla snaha Zikmunda i českých stavů překlenout rozpor mezi kompakťaty koncilními a „císařskými“, právě před týdnem tajně sjednanými, a aby pomocí této klauzule byla „císařská“ kompakťata nadřazena koncilním. Jestliže císař posléze na klauzuli rezignoval a ani čeští stavové na ni více nenaléhali, lze si to vysvětlit jen existencí nějaké tajné úmluvy, že v případě konfliktu v této věci bude Zikmund dávat přednost zemským svobodám. Nakonec tedy byl přijat návrh jednoduchého přiznání ke kompakťatům s tím, že dosažení dalších požadavků zajistí u koncilu císař.

V následujících dnech se přikročilo k upřesňování textu listiny, kterou měl koncil vydat husitům. Měla obsahovat vše, co bylo ujednáno v listopadu roku 1433. Přidán byl příkaz arcibiskupovi pražskému, biskupovi olomouckému a litomyšlskému i všem prelátům a duchovním správcům, aby podávali pod obojí způsobou všem, kdo o to požádají, a aby duchovní chtějící podávat podobojí a ke kněžství způsobilé světili. Tím byl uvolněn prostor k dojednání podmínek Zikmundova přijetí za krále na základě usnesení svatovalentinského sněmu. Požadavky náboženské povahy v něm obsažené legáti vesměs odmítali. Při upřesňování textu pražských artikulů propukl spor o závazné znění třetího pražského článku, toho, o němž se vedly úporné boje už roku 1433. Tehdy basilejští vyjednávači zmírnili původní znění o církevních statcích („bez viny svatokrádežné od jiných uchvacovány být

nemohou“) na „od jiných zadržovány být nemohou“. Toto znění se zdálo být husitským vyjednávačům příliš neurčité, neboť šlo o choulostivou otázku restituce v revoluci obsazeného církevního majetku. Proto vznesli požadavek upravit znění na „nespravedlivě zadržovány být nemohou“. Legátům bylo jasné, že slovíčkem „nespravedlivě“ lze legalizovat „spravedlivé“ držení, tj. držení na základě císařských zástav nebo jiných zvyklostí. Protože se tato záležitost týkala i Zikmunda, nutil legáty, aby formulaci přijali. Po svých radech jim vzkázal, že čeští páni přislíbili, že se v budoucnu restituci nebudou bránit.

Tentokrát však nepochodil. Legáti prohlásili, že k takovéto změně jejich pravomoci nesahají a že k ní musí mít souhlas koncilu. Ve skutečnosti to byla záminka k přerušení jednání. Indiskreci některého šlechtice konzervativního směru pomáhajícího legátům se totiž dozvěděli o Zikmundových tajných příslibech, obsažených v později vydaných „císařských kompakťatech“. Aby byly utajeny před legáty, nebyly sepsány v dvorské kanceláři, nýbrž členy husitského poselstva. Nic konkrétního se však basilejští vyjednávači nedozvěděli, kancléř Šlik existenci podobných zápisů zapřel. Nicméně pochopili, že se tím celá situace změnila, a nemínili se nijak ukvapit. Tak 29. července, těsně před dojednáním smluv, hrozilo zmaření veškerého dosavadního úsilí. Zikmund, dozvěděv se o tom následujícího dne, se neznal vzteky; vybíjel si jej v nelichotivých výrazech o legátech i koncilu. Formální překážku nekompetence legátů ovšem musel uzнат. Souhlasil, aby se obrátili na koncil a aby ke konečnému uzavření smluv byl určen nový sjezd. Legátům to přišlo vhod, neboť tím byla odpovědnost svalena z jejich beder. Husitská delegace dala k tomu jen nerada 31. července souhlas. Pan Hynek Ptáček z Pirkštejna a Aleš Holický ze Šternberka se při loučení s legáty 9. srpna přimlouvali, aby se zasadili o přijetí slova „nespravedlivě“, že pak bude vše v pořádku. Legáti jim však dali najevo, že od nich očekávali větší podporu. Domluvili se s českým poselstvem, že sdělí do konce září českému sněmu, co bylo na koncilu rozhodnuto. Ještě před jejich odjezdem se Oldřich z Rožmberka, Menhart z Hradce a další dožadovali peněžité odměny za služby, k nimž se v Koubě zavázali. A také jim byla vyplacena (Oldřich a Menhart dostali po 600 zlatých, Hynek Ptáček z Pirkštejna 400 a Aleš Holický ze Šternberka 300 zlatých). Páni přislíbili, že budou bojovat proti táborům, ale žádali k tomu další finanční příspěví.

Zikmundovo vystupování na brněnských jednáních i později považovalo starší české dějepiscevtví se sklonem k moralizování, vrcholící u Františka Michálka Bartoše, za důkaz císařovy věrolomnosti a fa-

lešného hráčství. Středověká politická morálka však podobné chování připouštěla a císař v tom nebyl žádnou výjimkou. Jednou na výtky českých pánů, že nedodrží své závazky, příznačně odpověděl: „Vám jsem slíbil, jim (tj. legátům) jsem přísahal.“ V taktice slibů, tajně zase rušených, ústních či písemných, zamlčování či zase předstírání, běžné v tehdejší diplomatické hře, Zikmund pokračoval v tradici svého děda i otce. Jisté je, že Zikmund své sliby dané husitům dodržovat nehodlal, jak přiznal legátům. Zda a komu slib dodrží, sám však dopředu nevěděl, záleželo na prospěchu a výhodnosti v rámci možností. Protože mu šlo především o návrat na pražský trůn a obnovu panovnické moci, nabývaly u něj politické priority vrch nad náboženskými, což samo o sobě byl pozoruhodný výkon reálné politiky. Dovedl tak zároveň vyjít vstříc obdobně uvažujícím politikům husitským.

Porážka radikálních sil v jižních Čechách

Významnou událostí pozdního léta 1435 bylo podstatné oslabení radikálních sil mařicích dohodu s koncilem i se Zikmundem. Oldřich z Rožmberka s dalšími pány porazil 19. srpna táboreské vojsko u Křeče u Černovic (mezi Tábořem a Kamenicí nad Lipou). Oldřich o této bitvě velkého rozsahu, znamenající drtivou porážku a pád hejtmana Jana Roháče z Dubé, Zikmunda neprodleně informoval. Císař mu z Trnavy blahopřál a ujistil jej, že jeho zásluh nebude zapomenuto. Také obléhání Lomnice skončilo úspěchem. V druhé polovině října sjednal Bedřich ze Strážnice, který se po Roháčově pádu ujal vedoucí role v táboreské obci, s Rožmberkem její postoupení za 500 kop grošů, což pak bylo smluvně 12. listopadu potvrzeno. Lomnice byla zbožím Jana Mladšího z Hradce, a proto byly oprávněné obavy, aby Oldřich nevyužil svého vojenského úspěchu a nezmocnil se města nadobro. Přes intervence Menharta z Hradce ve prospěch svého synovce se obavy hradeckých splnily. Oldřich z Rožmberka se vymlouval na to, že při obléhání se mu od Menharta nedostalo pomoci a že se tedy musí držet Lomnice odškodnit. Dalšího úspěchu dosáhl Oldřich v západních Čechách, když mu táboreský hejtman vydal hrad Vildštejn, věno Oldřichovy matky Elišky z Kravař, od roku 1421 ztracený. Všechny tyto podniky stály Oldřicha hodně peněz, proto opět vymáhal finanční pomoc na Zikmundovi. Zikmund jej však odkázal, zdůrazňuje vlastní finanční tíseň, na dobu příští. Znechucen nákladným válčením uzavřel Oldřich nakonec 26. listopadu s tábory příměří.

Dveře s motivem Zikmundova dvouhlavého orla a českého lva z bývalého plzeňského domu U zlatého růžence, počátek 15. století (Západočeské muzeum v Plzni)

To, že smlouva byla dohodnuta v Táboře, svědčí pro předpoklad, že iniciativa byla na straně Oldřichově. Protože ani další Oldřichovy žádosti o peněžní pomoc nenašly u Zikmunda odezvu, doznaly vztahy mezi oběma muži takového ochlazení, že se Rožmberk delší dobu neúčastnil veřejného dění.

Svatomatoušský zemský sněm, zasedající se zpožděním od počátku října opět v Karolinu (patrně se čekalo na odpověď koncilu), byl hojně obslán. Zikmund na něj vyslal jako svého posla kancléře Šlika. Sněm se usnesl pokračovat i nadále v jednání s koncilem i se Zikmundem. Dal souhlas k vydání listiny přiznávající se ke kompaktátům. Volební výbor, složený z osmi světských osob (po dvou pánech, zemanech, zástupcích pražských měst a ostatních královských měst) a z osmi duchovních, zvolil 21. října arcibiskupem Jana Rokycanu, jeho sufragány pak Martina Lupáče z Chrudimi a faráře Vaňka z Vysokého Mýta. Volbu sněm schválil s tím, že k jejímu veřejnému vyhlášení dojde až po návratu velkého poselstva od císaře. Nicméně odjezd poselstva se zpozdil i počet členů byl zredukován, patrně jako protest, že dosud nedošla odpověď koncilu ani jeho omluva za zpoždění. Odpověď znali jen vyslanci Zikmundovi, dorazivší do Basileje 29. října. Byla zamítavá. Koncil vázal svůj souhlas s úpravou textu třetího článku (na „nespravedlivé držení“) na bezpodmínečné přistoupení k sjednaným kompaktátům bez jakýchkoli dodatků. Se zjevnou narážkou na Zikmundovy ústupky se rovněž uvádělo, že žádná světská moc nemá právo vměšovat se do věci náležející církvi. Podle instrukcí měli legáti na příštím jednání přesvědčit císaře i markraběte Albrechta o tom, aby vydali listinu potvrzující kompaktáta s dodatkem, že nikdo nemá být nucen přijímat podobojí.

Císařská kompaktáta

Delegace koncilu přijela do stanoveného místa jednání – Stoličného Bělehradu (Székesfehérvár) – 20. prosince. Delegace českého sněmu dorazila o něco dříve. Jejím mluvčím byl tentokrát staroměstský měšťan Jan Velvar, dobře vládnoucí latinou. Zikmund, který byl s Albrechtem a dcerou Alžbětou na honu, se dostavil až 22. prosince. Ani zde si legáti – přes žádosti Zikmundovy i Albrechtovy – neodpustili obvyklé obstrukce ve věci účasti husitů na bohoslužbách. Jednání byla zahájena následujícího dne za přítomnosti ostráhomského arcibiskupa Pálóciho a početných uherských pánů, z českého panstva se jich zú-

částnil Menhart z Hradce a Hynek Ptáček z Pirkštejna. Legáti si vyžádali nejprve soukromé slyšení u císaře a Zikmund (za přítomnosti markraběte Albrechta a kancléře Šlika) jejich prosbě vyhověl. Chtěli využít toho, že české poselstvo dosud neznalo verdikt koncilu, a tak při vlastním jednání mělo být zaskočeno. Legáti tlumočili Zikmundovi pohoršení koncilu nad tím, že se vměšuje do záležitostí církve, i smysl svého poslání, jak bylo obsaženo v jejich instrukcích. Žádali, aby odvolal své přísliby dané v Brně husitské delegaci a vydal prohlášení, že nedovolí, aby kdokoli byl přímo či nepřímo nucen k přijímání podobojí. Císař legátům neodpověděl, nýbrž povolal k sobě české poselstvo a vyzval je k pokračování v jednání. Legáti rokování všemožně protahovali, aby získali čas pro dohodu se Zikmundem. Vymlouvali se na to, že Češi nemají plné moci. Velvar z toho obvinil koncil: protože sněm marně čekal na příslibenou odpověď a nedostal ji, nevydal žádné písemné pověření, jen ústní, což potvrdil Šlik. Legáti proto žádali nový sjezd, na němž by byl přítomen celý český sněm i císař. Za místo jeho konání navrhovali Prahu. To Zikmund i čeští delegáti odmítli s tím, že ještě nejsou u konce jednání o Zikmundově přijetí, a navrhli místo někde na hranicích českého království. Zikmund hlavně trval na tom, aby jednání dále pokračovalo, k čemuž nakonec získal souhlas. Vyzval Palomara, aby mu předložil návrh listiny, kterou koncil od něho požaduje. Palomar ještě téhož dne (24. prosince) odevzdal text kancléři. Vedle závazku zachování svobody kalicha neměl Zikmund zasahovat do ničeho, co se týká víry nebo moci církve, a ani v těchto věcech vydávat privilegia. Pokud se už něco podobného stalo, měl to odvolat a zrušit jako vyžádané podvodně a pokoutně.

Po božihodové přestávce ukázal Zikmund text svým uherským radům i českým pánům; z nich asi nejdříve Menhartovi z Hradce, což legáti nelibě nesli, protože o konceptu listiny Češi neměli vědět. Následujícího dne dal císař prostřednictvím kancléře a biskupů z Rábu a Senje legátům vzkázat, že žádnou listinu podobného znění vydat nemůže, jen obecného rázu. Požadavek koncilu považoval za nehoráznost vůči jeho císařské hodnosti i cti kteréhokoli panovníka. Jednání o Zikmundově požadované deklaraci se řadu dní ocitla v bludném kruhu. Legáti zdůvodňovali své naléhání pověstmi kolujícími o jeho ústupcích husitům v Brně a snažili se vyzvědit jejich obsah. Císař se vytácel tím, že ještě nejsou zlistiněny, což pravděpodobně nebyla pravda. Spíše nebyly zpečetěny. Vyhržoval, že už nebude dále jednat, i kdyby měl ztratit království, a že se najde někdo, kdo tam bude vládnout lépe nebo hůř.

Zikmundova obava, že se zase nic nevyřídí, neboť mezitím už došlo k dohodě o dalším sjezdu, vedla nakonec k překonání mrtvého bodu. 1. ledna 1436 povolal legáty, podal jim komentář ke koncesím, které v Brně učinil, a žádal je o radu. Legáti o tom odmítli diskutovat s poukazem na to, že mají oprávnění jednat pouze o kompaktech. Jeden z legátů ve svém diáři zaznamenal, že jim Zikmund ústně sdělil, že v mnoha věcech byl nucen Čechům zastírat pravý stav věcí, aby se mohl domoci království, a že až se tak stane, všechno se vrátí do původního, dobrého stavu. 4. ledna se Zikmund rozhodl vyjít koncilu vstříc tím, že doplní svoje obecné prohlášení ve věci nucení ke kalichu o slova „jakýmkoli způsobem“. Legáti sice navrhovali formulaci „přímo ani nepřímo“, ale nakonec s původním Zikmundovým dodatkem souhlasili. Kdo však nesouhlasil, byli čeští delegáti, zejména poslové měst v čele s Velvarem. „Ten Velvar všechno zkazí,“ nařikal si císař legátům. Žádal je nyní, aby za jeho ústupek upustili od věty o nevměšování do věcí víry a církve. Protože šlo o závazek týkající se otázek církevní správy, Zikmund věděl, že legáti od své formulace neustoupí. Teprve když navrhl, že slib toho se týkající dá tajně před několika svědky, ale ne písemně, legáti souhlasili. Mezitím však česká delegace vznesla požadavek, aby byla z císařova prohlášení vypuštěna i věta o nuceném přijímání podobojí.

6. ledna 1436 vydal Zikmund už bez jakýchkoli porad s legáty v latinském a českém jazyce zlistinění svých rozhodnutí příslibených 6. července 1435 v Brně husitské delegaci, označovaných jako „císařská kompakta“ – na rozdíl od kompaktát sjednávaných legáty koncilu a ve skutečnosti je doplňujících. V úvodu listiny se uvádí úmysl zabránit budoucím nesnázím a různicím, „jimižto lid poddaný mohl by kterakkoli se zbůřiti“, a vyjít vstříc spolu s posly království a markrabství některým zbývajícím věcem, „kterýmžto v kompaktech pro upokojenie královstvie nezdálo se dosti učiněno býti“. Následuje sedm opatření, k nimž Zikmund dává svůj souhlas: 1) aby duchovní benefícia (obročí) nebyla udělována cizozemcům; 2) aby nikdo nebyl předvoláván nebo souzen soudy nacházejícími se mimo království a markrabství; 3) aby přijímající podjednou byli trpěni jen v místech, kde se dosud podobojí nepřijímalo, a aby z toho důvodu byly sepsány fary podobojí; 4) aby pražského arcibiskupa a biskupy sufragány, o jejichž potvrzení se Zikmund postará, volili šlechtici, zemané, zástupci Prahy a jiných měst spolu s kněžstvem a aby jim bylo podřízeno všechno duchovenstvo pražského arcibiskupství; 5) aby arcibiskup osoby způsobilé světil na kněze jak podjednou, tak

podobojí; 6) protože svoboda přijímání podobojí bude povolena jak českému království, tak moravskému markrabství, zajistí biskup litomyšlský a olomoucký podávání pod obojí způsobou osobám, které o to požádají, a v osadách, kde to bylo dříve zvykem, a také svěcení způsobilých kněží; 7) slovem císařským slibuje i za nástupce zmíněná ustanovení zachovávat a dosáhnout souhlas i potvrzení od koncilu a papeže. Je pozoruhodné, že řadu těchto opatření Zikmund zdůvodňoval ve svém zmíněném komentáři legátům vlastní vládní praxí v Uhrách, zvyklostmi českého království i politickými potřebami. Uváděl, že ve věci udělování beneficií měl za správné šetřit patronátní práva a zrušit o tom papežské buly, jak se děje v Uhrách. U volby arcibiskupa operoval právní fikcí, že jako český král je oprávněn své právo postoupit stavům. U zákazu přijímání pod jednou způsobou tam, kde se přijímalo podobojí, argumentoval racionálně – návrat katolíků z měst uprchnuvších nebo vypovězených by vyvolal v obcích pobouření.

Co Zikmund, kromě splnění svého slibu, volbou data vydání této listiny zamýšlel, není jasné. Je možné, že chtěl pohnout husitské delegáty k větší ústupnosti v posledním požadavku, s nímž legáti nesouhlasili, neboť dal o tom jednat svému kancléři. Nicméně v této věci neuspěl. Je však také naopak možné, že český odpor mu poskytoval záštitu ve sporech s legáty. Česká delegace, uspokojená „císařskými kompakty“, nemínila však Zikmundovi dále krýt záda. Jen tak si lze vysvětlit Velvarovo prohlášení: „Jestliže co mezi vámi, nejjasnější císaři, a legáty těmito, nic nám do toho; my ani nesvolujeme, ani neodporujeme, ale stojíme v kompaktech, jak jsou smlouvena v Brně, a to opět osvědčujeme.“ Nebyla to zcela pravda, že jednání mezi císařem a legáty bylo jen jejich věcí. Na Zikmundově souhlasu s požadavkem legátů závisel souhlas koncilu s korigováním textu o církevních statcích. V každém případě se zdá, že rokování opět postoupilo kupředu. Císař slíbil vydat prohlášení rozšířené o dodatek „jakýmkoli způsobem, který by byl na újmu kompaktátům“, zatímco text požadovaný koncilem tajně odpřisáhl před Albrechtem, ostříhomským arcibiskupem Jiřím Pálócim a kancléřem Šlikem; ti o tom také legátům vydali písemné osvědčení. 10. ledna odevzdala koncilní i husitská delegace císaři prohlášení smlouvaná v Brně s už opraveným textem třetího článku. Dohodlo se, že příslušné listiny o tom si vymění na dalším sjezdu, za jehož místo byla na přání Čechů určena Jihlava. Vzhledem k Zikmundovým povinnostem v Uhrách (musel zabezpečit hranice proti Turkům) se měl sjezd konat na den sv. Jiří. 11. ledna byla pak obojí prohlášení veřejně přečtena a císař se odebral se svým uher-

ským doprovodem a s českou delegací do kostela k slavnostnímu díkůvzdání, přes protesty legátů, že úmluvy nejsou dosud dokonány, jen slibeny. Teprve v souboru koncilních a „císařských kompaktát“ se dospívalo ke skutečnému kompromisu (nikoli v tzv. pražských kompaktátech), odpovídajícímu reálnému rozložení sil, a dosud převládající převaha víry byla v politických úvahách zatlačována do pozadí. Když se císař loučil s legáty, nabádal je, aby přivezli do Jihlavy plnou moc od koncilu k potvrzení arcibiskupa, aby o to nemusel být žádán papež, a sliboval, že se o to zasadí u koncilu. K jeho žádosti se legáti nevyjádřili, neboť Zikmundův požadavek byl už sám o sobě porušením slibu, který před několika dny učinil.

Únorový sněm, poslední, který svolal ještě zemský správce Aleš Vřešťovský z Rýzmburka, rozhodl, aby byla v Jihlavě kompaktáta přijata jen za podmínky, že bude potvrzen arcibiskup a oba biskupové, jejichž jména byla teprve nyní zveřejněna a zvláštním poselstvím oznámena císaři. Zikmund se záhy po odjezdu legátů snažil získat souhlas od papeže Evžena k žádostem, v jejichž kladné vyřízení koncil neměřil. Papež, ohrožený konfliktem s koncillem, tento krok uvítal. Už 11. března zaslal českým pánům, zemanům, Praze a jiným městům království list, v němž vítal jejich sjednocení s církví a dohodu se Zikmundem jako jejich králem. Oznamoval jim, že jej císař požádal „o některé věci, které jsou k uspokojení a ke cti jejich království“, a že je připraven žádosti vyhovět.

Závěrečné dohody v Jihlavě

Sjezd byl pro Zikmundovo zaneprázdnění odložen na letnice (27. května), ale pak ještě na pozdější dobu. Když císař s celým dvorem 5. června do Jihlavy přijel, zastal tam už obě delegace, koncilní ve stejném složení jako v Stoličném Bělehradu v čele s biskupem Filibertem. Hned následujícího dne, kdy byla jednání zahájena, se objevila první překážka – basilejští vyjednávači nepřinášeli žádné Rokycanovo potvrzení, ač prý o ně koncil žádali, pouze plnou moc uzavřít kompaktáta. Teprve po uzavření kompaktát měli podle názoru koncilu husité vznášet další požadavky. Přes Zikmundovy sliby, že se o arcibiskupovo potvrzení bude až do smrti zasazovat u koncilu i u papeže, si vyžádali zástupci měst odklad, aby u svých měst dosáhli souhlasu k změně sněmovního požadavku. Přes obecné obavy, že se sjezd rozejde, vrátili se městští poslové 22. června se souhlasem svých obcí

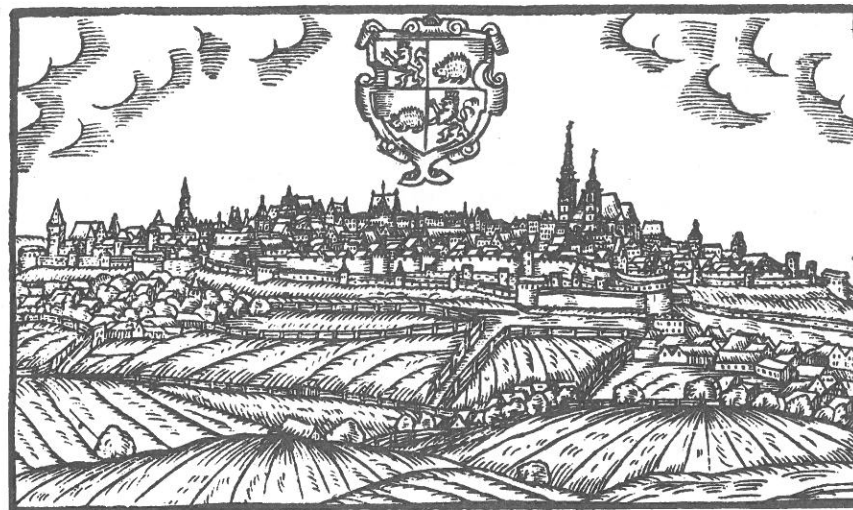
nespojovat potvrzení kompaktát s potvrzením Rokycanovým a jeho biskupů.

První překážka byla tedy (patrně vlivem šlechty, mající především zájem na zdaru jednání) překonána. Určité nejasnosti se objevily u otázky data, kdy koncil úmluvy potvrdí, a zda nedojde ke změnám textu. Legáti se prohlásili za nepřislušné sdělovat datum a zaručovali se za korektnost koncilní listiny. Ve dnech 28.–30. června se začalo s formulováním textu listin potvrzujících kompaktáta. U českého se kromě sporů o pořadí mezi pražany a zemaný v intulaci listiny stala závažnější otázka postavení Moravy. Legáti měli zcela průhledný zájem o to, aby Morava nebyla do kompaktát pojata. Uvědomovali si, že jestliže v Čechách jsou kompaktáta zbrání proti radikálním uskupením, na Moravě se naopak obrátí proti konsolidované katolické církevní organizaci, kompaktáta jen pod tlakem koncilu přijímající. Poukazovali proto na to, že na rozdíl od Čechů, majících plnou moc svého sněmu, v Jihlavě přítomní Moravané nic takového nemají. Jsou zde jako soukromé osoby a jen jako takové mohou být pojeti do smlouvy. Po tuhém sporu a po svědectví husitských delegátů, že se Moravané účastnili svatotrojického sněmu, kde bylo žádáno navrácení Moravy ke Koruně, a že s tímto požadavkem souhlasili, byli zahrnuti do kompaktátní smlouvy uzavřené „mezi legáty svatého obecného basilejského koncilium a obecným sněmem království českého a markrabství moravského“. Pečetí přivěsil jak Zikmund, tak Albrecht jako markrabě moravský. Byla-li tato otázka nyní vyřešena v církevněpolitické rovině, měla se ovšem záhy objevit i v rovině státní politiky.

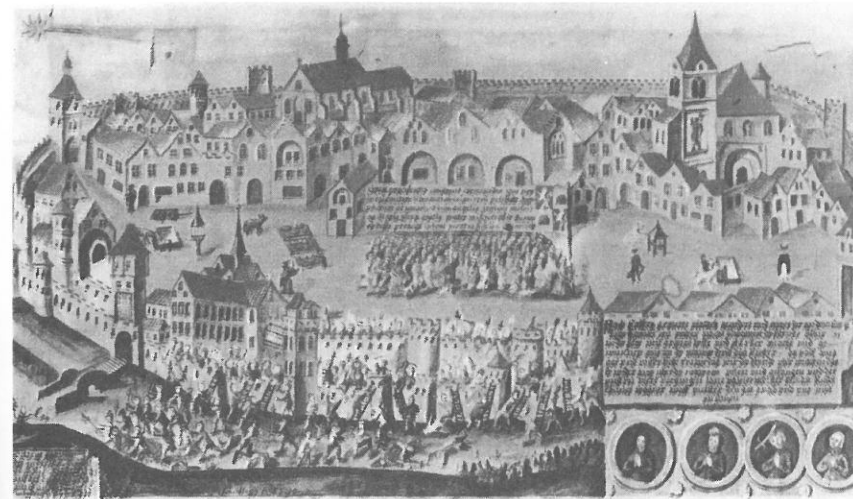
Po vyřízení drobnějších formalit, zejména o pořadí četby jazykových verzí, byly 5. července 1436 kompaktátní listiny slavnostně veřejně vyhlášeny před císařem. Ceremoniál obsahoval čtyři body programu. Nejprve Jan Velvar odevzdal jménem českých stavů už zmíněnou listinu legátům a ti zase svými pečetěmi ověřenou obdobnou listinu Čechům. Velvar potom předložil listinu, zpečetěnou Zikmundem a Albrechtem, již Čechové slibovali jednotu a mír se vším křesťanstvem (přečetl ji písař dvorské kanceláře), a listinu plnomocenství čtyřem duchovním k složení slibu poslušnosti. Po jejím přečtení vykonali slib do rukou biskupa Filiberta a podali ruce Rokycanovi jako projev uznání jeho arcibiskupství. Legáti potom předali listinu, již se jménem koncilu přikazovalo křesťanským panovníkům a národům udržovat s Čechy a Moravany mír, nehanět je, že přijímají podobojí, a dále listinu s příkazy pražskému arcibiskupovi, olomouckému a lito-

myšlskému biskupovi o podávání pod obojí způsobou a svěcení kněží podle brněnských ujednání; přečetl ji Jan Rokycana. V závěru císařský rada Arnošt z Vlašimi ohlásil, že příštího dne budou všechny listiny čteny v kostele česky. Filibert pak zaintonoval *Te Deum* a všichni spolu s císařem a českými delegáty se odebrali do kostela. Císař pak šel odtud s královnou Barborou do svého příbytku pěšky, což prý pro jeho nemoc už dávno nikdo neviděl. Den nato, 6. července, celebroid Filibert velkou mši v jihlavském farním kostele za účasti celého dvora a poprvé po tolika letech i českých kališníků, u postranního oltáře pak sloužil mši Jan Rokycana. Po *Credu* přečetl listinu českého sněmu latinsky mistr Petr z Jindřichova Hradce, listinu koncilu česky Rokycana. Vyzval poté všechny, kdo chtějí přijímat z kalicha, aby přistoupili k jeho oltáři. Palomar mu v tom zabraňoval, že na to nemá právo v cizí farnosti a že to odporuje kompaktátům, ale Rokycana na to nedbal. Legáti si na něj stěžovali císaři. Rokycana přiznal, že přestoupil zákaz přísluňovat svátostmi v cizí farnosti, ale odmítal, že by jednal proti kompaktátům, v čemž mu Zikmund i jeho radové dali za pravdu. Nicméně hádky pokračovaly ještě několik dní a otravovaly ovzduší natolik, že císař začal mít obavu o osud dalších jednání – o jeho přijetí za českého krále.

K upokojení rozjitřených myslí vydal Zikmund 13. července listinu o tom, že své královské právo volby pražského arcibiskupa postoupil stavům a že potvrzuje volbu Rokycany a dalších biskupů. V ní zároveň přislíbil, že se zasadí o jejich schválení příslušnou církevní autoritou, a to Rokycany osobně, nikoho jiného. Legátům řekl, že neměl jinou volbu. Nedořešeno zůstalo, kdo bude zatím spravovat arcidiecézi. Zikmund odmítl požadavek husitů, aby se s ním legáti nevraceli do Prahy, s tím, že to sám má za nutné k důkazu jednoty církve. Jistě dobře věděl, že biskup Filibert by se byl rád stal administrátorem arcibiskupství. V této i jiných otázkách církevní správy radil legátům domluvit se ještě v Jihlavě s Rokycanou, ti naopak viděli lepší příležitost pro setkání v Praze, až se Zikmund ujme vlády. Doporučovali neprozrazovat vlastní úmysly a raději hovořit jen všeobecně. Podle této rady Zikmund následujícího dne děkoval Rokycanovi za služby prokázané dohodě (v soukromí jej však označoval za člověka nanejvýš nebezpečného). Otázka potvrzení Rokycany nebyla otázkou podružnou, jak by se mohl domnívat dnešní čtenář. Nemluvě o tom, že pražské arcibiskupství bylo jedním z pilířů panovnické moci (poměr Václava IV. k němu nebylo možné považovat za vzor hodný následování), šlo o choulostivou otázku vztahu Zikmunda ke koncilu a naopak.

Johann Willenberg: Jihlava, 1593

Jihlavské náměstí:
kopie nástěnné malby v minoritském klášteře
zobrazuje přepadení Jihlavy roku 1402;
obraz J. J. Marzy, kolem roku 1800
(Muzeum Vysočiny v Jihlavě)

„Koncil nemohl volbu schválit, ale bylo ji též těžko odmítnout s ohledem na císařovu situaci v zemi. Vyhnouti se rozhodnutí bylo však lze průtahem a zatím duchovní správu v Čechách měl opatřit legát Filibert. Ale stalo se jinak,“ napsal výstižně historik Rudolf Urbánek.

Velké privilegium stavovských svobod

20. července 1436 vydal Zikmund českým stavům velké privilegium na svobody, o něž usilovali na svatovalentinském sněmu. Toto privilegium bylo v podstatě volební kapitulací podmiňující akt přijetí Zikmunda za českého krále, a to od „pánů, Prahy města, rytířů, panošů a měst jiných“. Druhé místo Prahy hned za pány osvětluje nad jiné výmluvně mocenské postavení hlavního města. Předložené požadavky Zikmund v podstatě přijal. Na čelním místě privilegia stály přísliby doplňující „císařská kompaktáta“: dodržovat kompaktáta včetně artikulu o trestání smrtelných hříchů a bránit je proti každému, kdo by je chtěl porušovat; nedopustit omezování svobody kalicha těm, kdo se ho přidržují nebo přidržovat budou; mít na svém dvoře kaplany podobojí; návrat mnichů a jeptišek vázat na souhlas arcibiskupa, obce či příslušné vrchnosti; příslib obnovy pražské univerzity a navrácení jejích statků i statků špitálů. Požadavek českého kázání v kostelích a německého jen před kostely je odkázán na rozhodnutí arcibiskupa. V oblasti církevněpolitických požadavků Zikmund plně využil ústupku koncilu ve formulaci třetího článku o držení církevních statků, postihující toliko jejich „nespravedlivé“, tj. protiprávní držení. Privilegium legalizovalo uchvácení církevního i královského majetku, pokud bylo založeno na Zikmundových zápisech. Jejich držitelé se měli v určeném termínu prokázat doklady před radou zvolenou stavy. Závazný list toho, kdo by tak neučinil, měl pozbýt platnosti. Stalo se tedy to, čeho se legáti obávali. Koncil vykoupil svůj ústupek ve formulaci třetího článku Zikmundovou tajnou přísahou, tj. eliminací Zikmundova vlivu v záležitostech církevních. Spoléhal na to, že Zikmund a později Albrecht restituci prosadí. Husitské šlechtě a městům zmocnivším se církevních statků v revoluci bylo naznačeno, jak dosáhnout jejich potvrzení. Záplavou nových zástavních listů po roce 1436 na tento majetek Zikmund zároveň korumpoval kališnickou šlechtu a zajišťoval si její podporu; podobně ostatně postupoval i u královských měst. Do této kategorie výsad náleželo i zproštění povinnosti obnovy zbořených klášterů a kostelů, hradů a tvrzí. V oblasti politických práv

byl největším Zikmundovým ústupkem souhlas s tím, že se bude řídit radou, kterou zvolí český sněm, a pokud by chtěl do ní sám někoho jmenovat, pak jen se svolením sněmu. Šlo tedy o členy rady, kteří nebyli nejvyššími zemskými úředníky ani soudci zemskými. Ovšem i ti měli být podle závazku Václava IV. jmenováni s „panskou radou“. Práva šlechty, na nichž se nyní měly podílet i další stavy, byla obsažena v confirmaci (potvrzení platnosti starší jím či jeho předchůdci vydané listiny) svobod a práv zemských. Ze svobod povolených už Janem Lucemburským se výslovně uváděl jen závazek, aby úřady v Čechách nebyly obsazovány cizinci, ale jen Čechy, v korunních zemích pak podle zvyklostí předcházejících českých králů a místních privilegií. Součástí politických koncesí byl dále příslib amnestie všem, kdo proti Zikmundovi povstal, navrácení korunovačnických insignií, desek zemských i dvorských i korunního archivu, vyvezených ze země, a jejich bezpečného uložení na jednom místě v Čechách. Pokud jde o říšské insignie, sliboval Zikmund, že s nimi bude nakládat podle práv na ně se vztahujících. Jen několik bodů se týkalo hospodářských opatření. Soukromé smlouvy o dědictví, věnné zástavy či poručenství uzavřené „podle spravedlnosti“ neměly být rušeny. Vedle opatření v záležitostech sirotků bylo nejzávažnějším slibem prominutí královským městům berně za uplynulá léta a zrušení úroku u židovských půjček (měla být splácena pouze jistina). Tyto dvě výhody ve prospěch měšťanů byly 22. července doplněny zvláštním privilegiem pro Prahu a další města království, podle něhož se lidé světští i duchovní, kteří byli vypovězeni nebo uprchli, směli vrátit zpět i ke svému majetku jen se souhlasem městských rad.

Na rozdíl od dojednání koncilních kompaktát, kde jsme díky písemnostem legátů informováni o událostech hodinu po hodině, nevíme nic podrobnějšího o jednáních, která vedla k dalekosáhlým politickým Zikmundovým ústupkům, k nimž bylo přikročeno po 6. červenci, ale která probíhala zřejmě i předtím. Zdá se, že v nich vedle kancléře Šlika hráli rozhodující roli předáci husitského panstva Menhart z Hradce, Hynek Ptáček z Pirkštejna a ze straníků Zikmundových znovu se v pramenech objevující Aleš Holický ze Šternberka, třebaže se hlásil už k utrakvismu. Katoličtí páni nechali mluvit za sebe své kališnické kolegy, protože dobře věděli, že oni mají trumfy v ruce. Zarážející je zejména neúčast Oldřicha z Rožmberka, jehož Zikmund už ze Stoličného Bělehradu v lednu 1436 vyzýval k jihlavským jednáním. Výzvu opakoval 19. března z Budína; tehdy jej žádal (stejně jako Hynka Krušinu ze Švamberka, Buriana z Gutštejna a další pány a města

plzeňského landfrýdu), aby se dostavil k jednáním do Jihlavy, „poněvadž páni, zemané i města tu proti nám a k nám potáhnú nás přijímajíce... Protož od tebe žádáme, snažně napomínáme i prosíme, abys se pro naši i svú čest, pro to zemské i obecné dobré k tomu strojil a připravil.“ Až prosebný císařův tón lze pochopit. Zikmund dobře věděl, že účast a slovo Oldřicha z Rožmberka byly směrodatné na každém sněmu či jednání. Zpráva, že někam nepřijede, odrazovala od účasti i ostatní. Oldřich si dal s odpovědí načas. Je možné, že jej zkrusilo úmrtí jeho choti Kateřiny z Vartemberka (+30. května). Přesto počátek jihlavských jednání sledoval a od svého služebníka Tožice dostal 15. června zprávy o sporech o Rokycanův arcibiskupský úřad. Na Tožicovu výzvu, aby už přijel, odpovídal: „... žeť se k tomu strojíme, ale tak brzo nemůžem se, i prieliš činiti majíce, vypraviti.“ V čem měl Oldřich tak napilno, nevíme. Role se vyměnily, neboť tentokrát Zikmund plnil úlohu referenta a podával Rožmberkovi zprávy o událostech z poloviny června. Narážka Zikmundova, že by mu jeho neúčast mohla být vyčtena, přiměla konečně Oldřicha k odpovědi: zatím přijet nemůže, ač by rád, neboť má sám s císařem o čem jednat, podrobnosti vyložit posel. Oldřich z původního konceptu listu vyškrtl další slova: že se kvůli císaři zadlužil, ale na rozdíl od jiných nic nedostal; je přehlížen; navíc nemůže na nohy ani jet na koni, musel by jet na voze; vypravil by se, kdyby dostal peníze. Zikmund obratem 25. června vyjádřil porozumění pro Oldřichovy potíže i ochotu jednat s ním v jeho záležitostech, nicméně trval na okamžitém příjezdu. Do Jihlavy měl Oldřich přivést i Václava z Michalovic, johanitského velmistra ze Strakonice. Jednání o kompakтата byla už u konce, když se 4. července na Oldřicha obrátila sama královna Barbora. Za záminku jí posloužilo projevení soustrasti k úmrtí Oldřichovy choti. Připojila radu, aby se ve své záležitosti odebral k císaři a ústně ji vyložil; je to lepší než vzka-zovat po poslech. To už jistě věděla, že Zikmund je na Rožmberka velmi rozezlen. Stěžoval si na něj také Menhart z Hradce, že přepadá jeho lidi; Menhart dokonce kvůli tomu chtěl odjet na své panství. Protože jej bylo potřeba při jednáních, císař jej jen stěží od tohoto úmyslu odradil. „Kteréžto věci,“ psal císař, „velmi neradi sme slyšali, zvláště poněvadž my zde o pokoj mluvíme a jednáme a o zemské dobré se staráme, a že se tam jinak děje.“ Žádá Rožmberka, aby zjednal nápravu, a znovu jej prosí, aby se dostavil: „... však ješče o světské naše věci drahně činiti máme, kteréž zde vyjednati mieníme, a tvé rady v těch také potřebujeme.“ Oldřich se však ani neúčastnil jednání o velké privilegium svobod, ani nevyhověl nové Barbořině urgenci,

České stavy přísahají na sněmu v Jihlavě v roce 1436
věrnost králi Zikmundovi: z Richentalovy *Kroniky kostnického koncilu*
(Österreichische Nationalbibliothek, Vídeň)

naznačující, že by se mohl dostat do vážných podezření, ač může doufat v císařovou dobrou vůli mu vyhovět. Z listu vysvítá, že Barbora navázala s Oldřichem bližší styky, jejichž náplň neznáme. Není vyloučeno, že už tehdy začala sprádat nitky plánu překazit Albrechtovo následnictví a hledala spojení.

Vydáním velkého privilegia nebyly vyřízeny všechny sporné body politické i státoprávní povahy. Šlo především o vztahy k Albrechtovi a k Moravě. Jejich závažnost byla podtržena tím, že Albrecht byl předpokládaným dědicem České koruny. S mnohými otázkami se zdálo výhodnější vyčkat na příhodnější dobu. Není vyloučeno, že i některé kroky legátů byly motivovány očekáváním, že s Albrechtem přijdou lepší časy a že do té doby je výhodnější mnohá rozhodnutí odložit. Politickou povahu měl požadavek české delegace, aby byla Morava podřízena Rokycanově církevní arcibiskupské jurisdikci, podporovaný moravskými husity. Zikmund je přesvědčil, že Morava už má svého legitimního pastýře – olomouckého biskupa. Závažnější byl požadavek, aby Zikmund odvolal udělení Moravy v léno Albrechtovi a ten aby vrátil lenní listinu na Moravu. To císař udělat nemohl, a navíc se to dotýkalo i jeho cti. Ostatně landfrýdem z roku 1434 i moravské stavy uznaly Albrechta za markraběte. Zikmund předložil tuto záležitost i legátům. Omlouvali se svou nepřislusností, nicméně radili žádosti nevyhovět. Oddělení Moravy od Čech se jim zdálo být zárukou omezení infiltrace utrakvismu do markrabství. Následujícího dne (24. července) byl český požadavek rozšířen i o navrácení Českých Budějovic, zastavených Albrechtovi. Zikmund odůvodnil své odmítnutí tím, že Morava je zárukou věna jeho dcery, že Albrecht mu věrně stál po celou dobu po boku, že Moravu dal Albrechtovi plným právem a že by bylo proti jeho cti, kdyby od Albrechta žádal vrácení lenní listiny. I sám Albrecht se odmítl Moravy vzdát. Budějovice byl ochoten vrátit císaři, jen pokud zde bude hejtmánem ustanoven Oldřich z Rožmberka nebo Menhart z Hradce. Jen v tom případě zproští měšťany jejich závazků. Česká delegace ustoupila, takže Morava zůstala i po Zikmundově návratu na český trůn vyňata z jeho bezprostřední vlády. Formálně se tak vrátila situace, jaká byla před rokem 1411, avšak s tím rozdílem, že markrabětem nebyl Lucemburk, ale Habsburk, byť králův zeť. Ve velkém privilegii zemských svobod nebyla proto otázka Moravy vůbec zmíněna. Na dobu, až bude ustavena rada, byl odložen i požadavek zemanů, aby mohli vedle pánů zasedat na zemském soudu. Na jednání v Praze bylo také odsunuto stanovení sumy za vykupování korunních hradů

držených husitskou šlechtou (šlechta původně požadovala celkem přes 6 000 kop) i ochranné lhůty šesti let do vyplacení, požadované zemany. Formou vyplacení se měly stát zástavy církevních statků.

Přijetí za českého krále

25. července oznámila husitská delegace ústy Jana Velvara, že je ochotna přijmout Zikmunda za krále, jakmile (jak slíbil) navrátí korunovační insignie a zemská privilegia. Zpráva byla za všeobecného pohnutí a císařovy přítomnosti provázena zpěvem Svatováclavského hymnu. Podle českého návrhu měl být Zikmund přijat za krále na českém sněmu v Praze 21. září. Vzhledem k velkým výdajům dvora v Jihlavě navrhl Zikmund lhůtu kratší, za niž by se mohl vzdálit do Uher a v níž by bylo možné dovézt z Bratislavy a Vídně „české klenoty“. S tím byl vysloven souhlas a k přivezení koruny a dalších náležitostí stanoven termín (10. srpen). 27. července se všichni účastníci sjezdu rozjeli domů. Dopravením insignií byl pověřen kancléř Šlik. Arnošt z Vlašimi měl v Praze jako dvorský maršálek zajistit ubytování. 10. srpna kancléř do Jihlavy požadované insignie přivezl a o dva dny později se sem sjeli i zástupci stavů. Následujícího dne přijal císař všechny v audienci, na níž Velvar poděkoval Zikmundovi za uchování koruny a oznámil, že dvacet měst je připraveno jej přijmout a vykonat slib poslušnosti, další města že tak učiní během cesty. Oznámil pak přání stavů korunovační klenoty shlédnout; to jim bylo umožněno ještě téhož dne odpoledne.

K slavnostnímu přijetí Zikmunda za českého krále došlo 14. srpna 1436 na jihlavském náměstí za přítomnosti markraběte Albrechta, dvora a mnoha hostů (Oldřich z Rožmberka chyběl). Zikmund, oděn do plného majestátu, zaujal místo na trůnu. Menhart z Hradce pak požádal zemského správce pana Aleše Vřešťovského z Rýzmburka jménem pánů a zemanů, aby je zprostil slibu poslušnosti, a poděkoval mu za dílo, které vykonal. Pan Aleš žádosti vyhověl. Císaři adresoval slova, že vždy jednal pro dobro Koruny a země, a žádal jej, aby na to nezapomínal. K tomu císař přisvědčil. Menhart potom podobně jako den předtím Velvar poděkoval za opatrování koruny a oznámil Zikmundovi připravenost všech přítomných složit mu přísahu věrnosti jako svému pánu. Apeloval na něj, aby zapomněl na všechna protivenství a po příkladu předků potvrdil všechna privilegia a svobody. Totéž prohlásil za města Jan Velvar. Páni, zemané a poslové 25 měst

podávali králi ruku na znamení slibu věrnosti. Zástupci Tábora byli v Jihlavě přítomni, ale neholdovali, stejně jako zástupci Kolína, Hradce Králové a Stříbra, jejichž držitelé měli se Zikmundem vlastní separátní jednání. Z měst vykonala přísahu všechna tři pražská města, Žatec, Louny, Kadaň, Litoměřice, Mělník, Slaný, Beroun, Kouřim, Kutná Hora, Nymburk, Čáslav, Písek, Prachatice, Sušice, Klatovy, Domažlice, Chrudim, Vysoké Mýto, Polička jakož i Jaroměř; zástupci Dvora Králové a Trutnova tak učinili o několik dní později.

16. srpna 1436 dal v další veřejné slavnosti Zikmund vyhlásit obecný mír mezi Čechy a dalšími křesťanskými národy. Legáti vydali zástupcům Prahy dvě listiny; seznámili je s nimi už 13. července, ale teprve nyní, po přijetí Zikmunda za českého krále, jim je odevzdali do rukou. Šlo o listinu pražskému arcibiskupovi a biskupovi olomouckému a litomyšlskému s příkazy ve věci podávání podobojí a svěcení kněžstva a o listinu k panovníkům o zachování míru s Čechy podle kompaktát. Téhož dne vyhlásil Zikmund zemský sněm v Praze na den sv. Bartoloměje. 18. srpna se s celým svým dvorem vydal na cestu do Čech. Pro jinou trasu se rozhodli legáti, doprovázeni Menhartem z Hradce – chtěli se tak vyhnout davům na císařově trase. Přenocovali na hradech jim nakloněných šlechticů. 20. srpna dojeli do Kouřimi a následujícího dne pokračovali přes Brod do Prahy. Protože se o jejich příjezdu nevědělo, uvítal je slavnostně (za duchovenstvo) Rokycana a Velvar (za obyvatele Prahy) až dopoledne 22. srpna; odpoledne je pak uvítal mistr Jan ze Soběslavi, rektor univerzity, v jejíž Karlově koleji se legáti ubytovali. Zikmundův průvod dojel do Prahy 23. srpna.

Portrét císaře Zikmunda, třicátá léta 15. století
(Vídeň, Kunsthistorisches Museum)